T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KARL MARX'IN AHLAK ANLAYIŞI

Tez Danışmanı
PROF. DR. KÂZIM SARIKAVAK

Tezi Hazırlayan
ORHAN BASAT

ANKARA 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ankara

Orhan BASAT'a ait "Karl Marx'ın Ahlâk Anlayışı" adlı çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Kazım Sarıkavak

....

Üye: Doç. Dr. Nurten Gökalp

....

Üye: Prof. Dr. Recep Kılıç

....

SUMMARY

We dealt with how the author comprehends the morality,what kind of contents of good and bad have,from exact values to relative moral principles his opinions about.in the first part the place Marx grew up and his studies were dealt with in the second, some morality comprehensions until Marx were investigated.

First part will start with the historic adventure that materialism and will be ended with proleteria dictatorship which he anticipated as an end.The historic adventure will continue with dialectic comprehension which was the building store that Marx set his system.This was the subject Marx paid attention most while he was setting his system.In this part we'll explain Marx's aim in transforming dialectic into the basic of his system in detail.Then the historic comprehension of the philosopher will be dealt with.What is the point of history in Marx?How does he deal with materialism in the point of history? Does history determine the individual or the individual history?The questions like these are replied in the part.Moreover how the materialism of dialect applies historic materialism will be investigated here.As another topic" The relation between ontology and epistomology of Marx" will be dealt with.The symptomp of the compherension of compulsory in history will be dealt with as another topic.Marx's compherension of human,compherension of religion ,the steps of the passing from primitive communism to ideal comminism.

Second part compares the capitalist morality which he confronted and which caused the birth of the relation which he founded and the relation with proleter moralitty. In this part the moral structure of capitalist society is dealt with.It is explained how Marx x-rayed of capitalist mentality.The main target of the capitalist and the form of exploitation of proleteria is investigated here.Then an important detail of freedom disorder is seen.What capitalist system understands from freedom and how freedom are comprehended in real comminist system is explaired.The explonations of personal rights and freedom are made here.Another

topic is Marx's responsibility thought.Where does idea of responsibility start and finish?How does human will determine responsibilty? will be dealt with in this part.

Marx suggests the concept of moral beauty and explains in detail.He explains the relation between moral beauty and causality.He passes through comminist morality from here.

3rd part starts with dealing with human freedom and relation of determinizm and the warnings given about Marx's morality system.What does freedom stand for against historic and economic determinations?This part inspects this.Then the reasons of not being accepted of capitalist morality are explained by investigating the relation between moral action and consistency.Especially rejection of capitalist morality and rejection of existence of love is socially dealt with.

At conclusion part,the suggestions about Marx's philosophy of morality were appraised.It is assessed that Marx's thesis,suggested as compulsory,being a new idea and its from as ontology and epistemology.

The contradictions of the system Marx generated will be given totaly.In preparing the thesis, the priopretу was given to the studies which Marx wrote with his closest friends who helped him generate his own studies and spread them.But his researches about the topic were used.On our topic" Marx's morality comprehension" there is not much research.Our dear researchers dealt with the subject as the summary of the summary.We gave Marx's morality comprehension by using main resources and processing in a way where there is no room to misunderstand.Because our main thesis was spread through the study,our objective and consistency interpretions that would boost our thesis were given firstly in 3rd and conclusion parts in detail.

Maxism used materialism in a lot of points, moreover it depicted reasons' world as exictence, it linked existing's generation to reason's occuring.This principle which is one of

the arguments of materialism was linked espeicaly to the idea of moral compulsory in Marx. Marx's moral comprehension's relation with materialis which has come from centuries ago before itself so far, its footing in the system,are one of the problems of our research.

We tried to pay attention to the points told above. We tried not to face incohesion among the subjects,to adhere to the limit of content. I tried to tell the practical aspect of the morality in accordence with Marx's theoric moral compherension.

ÖNSÖZ

Refleksif bir sistemler bütününü içinde barındıran ve onun üzerine gerek derinliğine; kavramın, objenin neliğinin araştırımı,tarihi arka planının irdelenmesi ve onunla ilgili yapılan incelemelerin ortaya konması;gerekse kapsamının analiz edilmesi çerçevesinde felsefenin temel konularından biridir etik. İşte bu anlamda ahlák,kuramsal ve uygulamalı olarak iki problem alanını ortaya çıkarmıştır.

Bilinçli olarak eylemde bulunma ve ortaya çıkan üzerine sistemli ve rasyonel olarak düşünebilmek insana mahsus bir özelliktir.İnsanoğlu bu özelliği ile bütün mevcudatın üzerinde,olması gereken üzerine özellikle çalışan, bir ahlak ortaya koyan; sınırsız ihtiyaçları içerisinde sınırlı, sosyal, iktisadi, siyasi, kısacası hudutları çizilmiş alemde fani olan insan, bu konan ahlaki ilkeleri ile hadsiz ihtiyacının peşinden değil uyulması gereken yasaların izinde gitmesi gereken bir varlıktır.

Toplum kuramcıları, toplumu oluşturan öğelerin neler olduğunu, bunların kökenlerini, hangi öğenin baskın olduğunu ve toplumu oluşturan elemanların aksine uygulamalara elvermeyecek şekilde bir etkiye sahip olup olmadığını tarih boyunca sorgulamışlardır.

Bu manada, toplumu, devleti, ekonomiyi, değerleri, bir yasanın ilişkilerinin belirlediğini savunan sistemler olmuştur. İlk zamanlarda kabaca maddeyi bütün varolanların temeline koyan düşünceler teknolojik ve bilimsel çalışmaları ile işlenerek farklı görünümler almıştır. Demokritos ile tarihi serüvenine başlayan maddecilik, teorik yanı ağır basan açıklamalar taşımıştır. Demokritos'u Epiküros ve Lukretius takip etmiştir. İlk çağ düşünürlerinde, atomun, maddenin en küçük ve bölünmez parçası olduğunu ifade eden zihniyet, on yedinci yüzyılda Gassendi ile daha sonra Hobbes, d`Holdbach, Feuerbach ile mekanik bir görüşe dönüşmüştür.

Marx'ın ardılları belki kendisinin de inanamayacağı şekilde, tarihi maddecilik anlayışını farklı bir açıdan ifade ederek, bir sistem, bir ideoloji haline getirmiştir.Marksizm, özde tarihi serüvenine bağlı olarak dini, ahlaki kısaca metafizik alanı reddederek varlığını sürdürmüştür. Burada en büyük itiraz da Tanrı anlayışına olmuştur.

"Marx'ın ahlak anlayışı" adını verdiğimiz bu araştırmamızda yazarın ahlakı nasıl algıladığı.iyi ve kötü kavramlarının içini nasıl doldurduğu, sahip olduğu mutlak değerlerden göreceli ahlaki ilkelere kadar ahlak ile ilgili fikirlerini ele aldık. Birinci bölümde (A) Marx'ın yetiştiği ortam ve eserleri ele alındı. İkinci bölümde (B) ise Marx'a kadar olan ahlâk anlayışlarından bazıları, Aristoteles, Adam Smith, Descartes, Spinoza, Proudhon ve Feuerbach (Bu seçimde Aristo, nesneden hareket etmesi sebebi ile Marx tarafından önem verilmiş, Adam Smith kapitalist zihniyetinden ötürü eleştirilmiş, Descartes özneden hareket eden yaklaşımından dolayı, Spinoza mistik görüşlerinden dolayı Proudhon ise teorik materyalizm anlayışından dolayı seçilmiştir.) gibi Marx'ın sistemini kurmasında çoğunlukla eleştirdiği kimi zamanda fikirlerinden yararlandığı filozoflar incelendi.

Birinci bölüm Marx'a kadar materyalizmin geçirdiği tarihi serüven ile başlayıp onun öngördüğü bir son olan proletarya diktatörlüğü ile bitirilecektir.Burada Marx'ın düşünce sistematiği genel olarak incelenecektir.

İkinci bölümde ise yazarın karşısında durduğu ve kendi kurduğu doktrinin doğmasına sebep olan kapitalist - proleter ahlak ile ilgisi karşılaştırılıyor.

Üçüncü bölüm, insan hürriyeti ve determinizm ilişkisini ele alarak başlıyor ve Marx'ın ahlâk sistemi hakkındaki tenkitlerin neler olduğu ifade ediliyor.

Sonuç bölümünde, Marx'ın ahlâk felsefesi hakkında ileri sürülen iddialar değerlendirilmiştir. Marx'ın zorunluluk olarak ileri sürdüğü tezinin yeni bir iddiaya ve açıklanmasına temel teşkil etmesi ile ontolojisi ve epistemolojisi çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezin hazırlanmasında öncelik yazarın (Marx) kendi eserlerine verilmiştir ve daha sonra sistemini ortaya koyma ve yaymada ona yardım eden yakın arkadaşlarıyla beraber yazdığı eserlere yer verilmiştir. Ancak konu ile ilgili araştırmalardan da yararlanılmıştır.Konumuz olan "Marx'ın Ahlak Anlayışı", üzerinde teferruatlı çalışılmamış bir alan. Değerli araştırmacılarımız bu konuyu özetin özeti diyebileceğimiz ve ana eserlere atıfta bulunmayarak ele almışlardır. Ben öncelikle ve özellikle Marx'ın ahlâk anlayışını ana kaynaklardan faydalanarak ve konu ile ilgili herhangi yanlış anlamaya fırsat vermeyecek biçimde işleyerek vermeye gayret ettim. Ana tezimiz esere bir bütün halinde yayılmış olduğundan tezimizi

destekleyecek objektif ve tutarlı yorumlarımız öncelikle üçüncü bölüm ve sonuç kısmında teferruatlı ve kapsamlı bir anlatım ile verilmiştir.Ancak diğer bölümlerle ilgili ve konular ile ilişkili tenkitler konunun yansız olarak verilmesini müteakip açıklanmıştır.

Marksizm materyalizmden bir çok noktada yararlanmış, hatta çıkış noktasını mevcudatın var olması için temelde sebepler alemini göstermiş var olanın vücut bulmasını sebeplerin oluşmasına bağlamıştır. Materyalizmin ontolojik argümanlarından biri olan bu ilkesi, Marx'da ahlaki zorunluluk fikrine özel bir şekilde bağlanmıştır. Marx'da ahlâk anlayışının kendisinden yüzyıllar öncesinden bu yana gelen materyalizm ile ilişkisi, sistem içindeki yeri araştırmamızın problemlerinden biridir.

Yukarıda anlatılan hususlara özellikle dikkat etmeye çalıştım. Konular arasında kopukluk yaşanmamasına, kapsam sınırına riayet ederek çalışmaya özen göstermeye çalıştım. Marx'ın kuramsal ahlâk anlayışı ile bağlantılı olarak ahlâkın pratik yönünde anlaşılmasına çalıştım.

İÇİNDEKİLER

II. BÖLÜM : MARX'DA AHLAK

III. BÖLÜM : MARX'IN AHLAK GÖRÜŞLERİ HAKKINDA ELEŞTİRİLER

GİRİŞ

Tabiata, hadiselere kısacası aleme dikkatle baktığımızda hayretler içersinde kalırız. Eşyanın bu kadar muntazam yer aldığı alemimiz mükemmel bir eserdir. Bu görüş bitaraf herkesin malumudur. Maddedeki bu muhteşem düzen hakkında birçok görüş, farklı filozoflar tarafından inceleme konusu olmuştur.

Bilgiyi, düşünceyi, medeniliği emreden ve bunlar nerede bulunur ise alınmasını tavsiye eden sistem ile madde – ruh dengesini, maddeden tarafı alıp diğerini ihmal eden indirgemeci düşünce arasındaki mücadele yüzyıllar boyu sürmüştür. Bu manada var olan her şeyin sebebini, bilinçsiz madde ile izah etme uğraşı ilkçağ materyalistlerinden günümüze kadar devam ede gelmiştir. Bu görüş sahipleri bu temel üzerindeki görüşlerini farklı çağlarda, değişik görünümler altında sürdürmüşlerdir.

Psiko-sosyal, siyasi, iktisadi, dini hadiseleri, maddi hayatın üretim tarzı olarak belirlediği anlayışı özellikle 19. yy. düşünürlerinin birçoğunda benimsenir. Bu görüş, içinde rasyonel bakışı kısmen taşıyor gibi gözüküyorsa da bu doğru bir yaklaşım taşımaz. Toplumun dirençlerinin, siyasi ve iktisadi sebeplerle kırıldığı dönemlere bakarak ekonomik temelin değişmesi ile -ki bu değişim zorla olacaktır- üst yapımında değişeceği anlayışı, topluma ölümü göstererek vereme razı etme örneğinde anlatılana benzer bir garabeti getirmiştir.

Tabiat bilimlerindeki muhteşem ilerleme, bilimsel bilginin tek, yegane ve mükemmel olarak algılanması, materyalist düşünürlerin şevkini artırmış ve bilinçsiz bir varlığa yani maddeye aşkın/metafizik güçler yüklemiştir. Öyle ki, ekonomik hayatın düzenlenmesi ile diğer bütün kurumların görevlerini sağlıklı bir şekilde yapacaklarını söylemişlerdir. Konumuzun sonunda bunun neden imkansız olduğunu anlatacağız. Kısaca şunu söylemek gerekir ise, ekonomik bakımdan sıkıntısı olmayan memleketlere baktığımızda, maddi refah seviyesinin yüksekliği diğer alanları olumlu olarak değil aksine menfi etkilemiş; intiharlar, toplumsal dokunun bozulması, boşanmaların artması gibi sıkıntıları doğurmuştur.Yani ekonomik ilişkiler ,gelişmeler, yanında temel ahlaki yapılarda getirmelidir. Tarihi realite

bunu gösterir. Bunun tersi görüşler nesnel olmaktan uzaktır. Amacımız objektif bakışı kaybetmeden Marx'ın ahlâk anlayışını açıklamaya çalışmaktır.

İnsanın eylemlerinin özel bir araştırma alanı olması ve bu alanın kendine özgü ilkelerinin bulunması, onun müstakil bir saha oluşturmasını sağladı. Ahlak kelimesi Arapça 'hulk' kelimesinin çoğuludur. Hulk kelimesi ise huy, ahlak, tabiat,yaratılıştan olan haslet, seciye anlamlarına gelir(*) Kant, bu yaradılıştan olma durumunu farklı bir şekilde ifade etmiştir. Ahlak yasası benim görünmeyen benliğimde, kişiliğimde başlar ve beni gerçek sonsuzluğu olan ancak anlıkla sezilen bir dünyada, kendimle karşı karşıya getirir

Ahlak kelime anlamı olarak insanda fitraten yerleşmiştir ve birey bu niteliğini eylemde bulunarak ortaya çıkarmaktadır. Bireyde içkin olan fiillerin menşei, 'öteki' ile olan ilişkilerde ferde olması gerekeni telkin edici, buyurucu bir mahiyet olarak karşımıza çıkıyor.

Ahlak ile ilgili bu yaklaşımlar tanımlamalar, onun bireysel içkinliğin nesnel olarak ve tutarlı bir şekilde ortaya konmasının doğruluğunu ön koşul kabul etmişlerdir. Marx'a kadar gelen, onun deyimi ile "eski materyalizm"in (buna sezgisel materyalizm diyor)(**) ahlaka, dünyaya bakışı teoriktir.

Marx ile birlikte ahlaka bakış, diğer alanlarda da olduğu gibi 'pratik' öğeyi ön plana çıkarıcı bir keyfiyet olarak görülmüştür.(materyalizmin emekleme dönemi sayabileceğimiz antik dönem Marx için diğer dönemlerden daha olumludur.) İlk dönem Antik Yunan materyalizmin de görüldüğü gibi. Bu dönem düşünürlerin önde gelenlerinden birisi olan Demokritos her şeyi zorunlulukla açıklar. Zorunluluk yazgı ve yasadır.

Demokritos 'un olup biteni yazgı ile açıklaması ve nesnel gerçekliğe edilgen kalması materyalizm'in ilk sorunsallarından birisi olmuştur. Marx, Demokritos'a bağlı gözüktüğünü öne sürdüğü Epikuros'un ise felsefede doyumunu ve mutluluğunu bulduğunu belirtir. Ancak aralarındaki belirgin fark Epikuros'un pratik alana yönelmiş olmasıdır.

(*)Abdullah Yeğin , Yeni Lügat , İstanbul 1997 ,s.230

(**)Sezgisel materyalizm: Duyumluluğu pratik faaliyet olarak kavramayan materyalizmin vardığı en üst noktayı tek tek bireylerin ve sivil toplumun sezgisi diye tarif eder. Marx-Engels, Çev. Sevim Belli Ankara 1999, Alman ideolojisi S.28

İlk dönem materyalist ahlak anlayışları karşılaştırıldığında, kapitalist bir ahlaki zihniyet henüz olmadığından ekseriyetle eylemleri, duyguları mekanik bir teoriye bağlama görülür.

Duyguların ince atomlardan oluşması ve eğer bunlar durgun iseler insanın mutlu, hareketli ve karışık iseler mutsuzluk getireceğinin ifade edilmesi, yorumların ne noktada olduğuna işarettir. Materyalist değer anlayışlarının makro düzeyde kendisine yer bulamamış olması değinilmesi gereken diğer bir meseledir. Özellikle Marx 'a yakın dönemlerde ve Marx ile birlikte, öncelikli halledilmesi gereken üzerine -ki bilindiği gibi bu, yönetim erkinin bir şekilde proleter elinde olmasıdır- bir yoğunlaşma görülür. Düşünce ve eylemler bir noktaya teksif edilmiştir. Bu amaca ulaşmada hedefin belirlenmesi için ve onun netleştirilmesi için bilerek mi yanılmıştır. Yani diğer alanlar kısmen bilerek önemsizleştirilmiş midir. Yoksa özellikle diğer alanı bu sistemin bir açmazı olabileceği için bilerek mi ihmal edilmiştir. Bu ve bunun gibi soruların cevaplarını Marx'da bulacağız.

Ancak Marx'ın ahlak anlayışı ve genelde materyalist değer anlayışı için ahlakın temel yapısı realiteye tamamen bağlı, aşkın olanı reddedici bir gerçekten hareket etmektedir. Ahlakın maddi temel üzerine nasıl inşa edildiği sorunu ikinci ve üçüncü bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir.

- **MARX'IN YETİŞTİĞİ ORTAM**

Karl Marx, 5 Mayıs 1818'de Trien (Almanya) şehrinde dünyaya geldi.Trien şehri Rhein eyaletine bağlı Almanya'nın, ekonomik ve siyasal açıdan en gelişmiş ve en eski bölgesine bağlıdır.Babası avukat Heinich Marx 'dır. "Yahudi olan baba Marx , oğlu doğmadan kısa bir süre önce Almanya'daki Yahudilerin karşılaştıkları baskılardan kurtulmak için Museviliği bırakıp Lutherci Hıristiyan mezhebine bağlandı."(1)

Annesi Henriette Pressburg, Hollandalıdır. Karl, üç erkek, beş kız kardeş olmak üzere dokuz kardeştir. 1830 yılında Trien Lisesine başladı . Arkadaşları arasında orta seviyede bir öğrenciydi. 1835 'de Bonn Üniversitesine kayıt oldu . Hukuk okuyordu. Burada iki yıl hukuk okuyan Marx daha sonra Berlin Ünivertisesine geçti. Burada hukuk eğitiminin yanı sıra tarih, sanat tarihi, dil alanlarında da çalışmalar yaptı. 1837 yılında Hegel'ın felsefesi konusunda ciddi çalışmalar yaptığı bir yıldır. Marx, Hegelci idealizmin karşısında kendisine doktora tezi olarak Demokritos ile Epikorus'un Doğa Felsefesi konusunu seçmiştir. Bu seçmede, Hegel'in, gerçekte bu felsefeyi düşünürlerin göz ardı etmesinin önemli rol oynadığını, tezin ön sözünde belirtmiştir.(2) Kendisine Tanrı tanımazlığı rehber ettiğini aynı eserin ön sözünde ifade eder.(3)

Marx, tezini bitirdikten sonra Feuerbach(1804-1874)'la birlikte "Ateizm Arşivleri"(4) adında bir dergi çıkartmaya karar verdi. O dönemde Kral 4.Friedrich Wilhelm tahtta bulunuyordu. Kraldan birçok anayasa reformu çıkarması bekleniyor ve her türlü sansüre karşı gerekli yasal desteğin çıkartılması isteniyordu.Ancak bu gerçekleşmedi. Kral'ın uygulamaları karşısında Marx, özgürlük istemi konusunda makale yazıyor ve sistemi eleştiriyordu.

---

(1) Bilimler Akademi Kolektifi ; (Komisyon), Karl Marx Biyografi, İstanbul 1995, s. 26

(2) Karl Marx , Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefesi , Ankara 2000, s. 10

(3) a.g.e., s.11-12.

(4) Bilimler Akademisi Kolektifi (Komisyon) , K. Marx Biyografi, s. 37

O. 1842 yılında Köln 'de yayımlanan "Rhinische Zeitung" (Rhinische bölge gazetesi) adındaki gazeteye girdi. Kısa süre sonra gazetenin editörü olmuştu. Sahte liberalizme, mutlakıyetçiliğe sert eleştiriler Marx ve ekibi ile birlikte yapılıyordu. Bu sert tenkitler ilk önce makalelerinden bazısının yasaklanmasına, daha sonra gazete aleyhine kararlar alınmasına sebep olmuştur.

Marx'ın komünizm üzerine eğilmesi , 1842 yılında "Rhinische Zeitung " isimli gazetenin editörü olduğu gün yayımladığı komünist içerikli yazı ile oldu. Marx, ütopik sosyalizm hakkında olumlu düşünmüyordu. Onun amacı bilimsel komünizme temel hazırlamaktı. "Burada yalnızca bireysel çıkarlar karşısında bir bütün olarak toplumun çıkarları değil , yoksulların , siyasal ve toplumsal çıkarlardan yoksun kitlelerin çıkarlarını(5) savunuyordu.

Marx 19 Haziran 1843'de çocukluk arkadaşı Jenny Van Westphalen ile evlendi. 1844 yılında Paris'te ütopik sosyalizm ve ütopik komünizm konularındaki bilgi eksikliğini giderdi. Aynı zamanda Fransız işçileri ile temas kurdu. O Paris'te Proudhon(1809-1865)'la yakından tanıştı(6) Gerek Proudhon ile gerekse Fransız radikalleriyle çetin tartışmalar yapıyordu. Amacı bütün ulusların emekçilerinin ortak hareket etmesi idi. O dönemde emek, sermaye, aile, ekonomi gibi konularda eserler birbiri ardına çıkıyordu.

Brüksel de olduğu dönem içerisinde burjuvazinin siyasi, ahlaki ve iktisadi düşünce yapısını daha iyi anlamıştır. Ardından 1845'de İngiltere'de kapitalist sistemin öğelerini kapsamlı bir biçimde görmüş ve incelemiştir. İşçi sınıf hareketinin bilimsel temeli olan bir hareket olabilmesi mefkuresi ile İngiltere'de proleterlerin tecrübelerini yakından inceleme imkanı da bulmuştur. Artık, iktisadi ilkelere sosyalist ve komünist biçim verme, pratiğe yönelecek teorik birikime sahip olmuştu.

---

(5) a.g.e., s. 42

(6) a.g.e., s. 61

1846 yılında Brüksel Komünist Haberleşme Komitesini kurarak proletaryanın birleşmesi amacına uygun ilk uygulamayı başlattı. Propagandanın yayılması, işçilerin birbirinden haberdar olması ve diğer sosyalist uluslarla muhasebe yapılması bu komite vesilesiyle yapılıyordu.

Marx, Proudhon ile ilk dönemlerdeki ortak fikirlerinin yerine artık onun felsefe ve mülkiyet hakkındaki yanlış değerlendirmeleri sonucu; gerek teorik planda gerekse uygulamada tenakuza düştüğünü belirterek bir nevi küçük burjuva olarak gördüğü Proudhon'a karşı tenkitlerini sert biçimde yapar.Proudhon'un doğru olmayan tenkitlerine Marx çok sert cevaplar verir. O'nun ütopik olan ve toplumsal olmaktan uzak olan görüşlerini eleştirir.

Örneğin, mülkiyetin hırsızlık olduğunu belirten Proudhon, bazen sermaye sahiplerinin safında da yer almıştır.Bu tavır yanlış bir tavırdır Marx da. En büyük düşmanı olan bir sınıfla kişi ile aynı safı paylaşıyor ise burada büyük bir çelişki vardır.Proudhon'un söylem ile uygulama arasındaki çelişkisini eleştirir. Bir halkçı asla emekçinin sırtından geçinenler ile aynı safta buluşamaz. Bunun yanında Marx Proudhon'un teoloji,etik gibi görüşlerini de eleştirir. Marx, üretim araçlarının özel mülkiyetinin emekçi aleyhine doğan sonuçlarını savunurken Proudhon Marx 'ın düşüncelerinin şiddeti çağrıştırdığı ve asıl meselenin , üretim araçlarının özel mülkiyetinin kimin elinde olacağı değil, emek ürünlerinin eşit olmayan ve dürüst olmayan değişimi, ticari kar ve kredi faizi olduğunu belirtiyordu. 1847 de Marx Proudhon'un "sefaletin felsefesi " ne bir cevap adı ile "Felsefenin Sefaleti" ni yayımladı. Kapitalist ekonomi ve kapitalist üretim biçimine karşı , proleter bakış açısıyla ekonomi politiğin ve üretim düşüncesinin ele alınmasını sağladı.

Marx, 1947 yılında komünist kongrelerde, proleter sınıfın sömürgeci devletler karşısındaki düşünce ve eylem fikirlerinin yerleşmesini sağladı. 1848 ocağında, Komünist Parti Manifestosu hazırlanmıştı.

Manifestonun değişik ülkelere dağılması Marx'ın 'özgürlük' mücadelesinin hızlanması demekti. Öyleki, Marx "günümüze kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşımları tarihidir"(7) diye başladığı Manifestosunun ilkelerinin , yüzyıllardır süregelen bir adaletsizliği ve eşitsizliği ortadan kaldıracağını, bebeklik çağındaki(8) proletaryanın artık inisiyatifi eline aldığını açıklıyor ve artık kutsal devrimin gerçekleşmesine hiçbir engel olamayacağının altını çiziyordu. Eleştirel, ütopik sosyalizm ve çürümenin yegane sebebi olan kapitalizmin kökeni ve gelişmesi anlatılıyor, kapitalist zihniyetin acımasız sömürüsü tetkik ediliyordu.

1848 Şubatı Marx'a göre devrimci sınıfın – proletaryanın- enerjik olarak ön saflarda yer aldığı bir devrimdi. Fransa'dan sonra 13 Mart'ta Avusturya'nın başkenti Viyana'da , 18 Mart'ta Prusya'nın başkenti Berlin'deki ayaklanmalar bir biri ardına gelir . Bu devrimsel hareketlenmeler , kapitalist bankerlerin mutlak krallıklarla derin ilişkisini ortaya çıkardı. Ekonomik seçkin sınıf, siyasal erki, çıkarları doğrultusunda tarih boyunca yönlendirmişti. 1848 devrimi, artık proleter sınıfın meydana çıkması ve mevcut teorilerin fonksiyonel olurluğunun belirmesi neticesinde pozitif bir yön almıştır.

Marx, bu eylemlerde manevi itici gücü oluşturuyor ve doktrinin lideri olarak komünist komiteleriyle iletişimi sürdürüyordu. Paris'e, Viyana'ya, Berlin'e seyahatlerde bulunarak oradaki işçi örgütleri ile temas halini kuvvetlendiriyordu.Sağlının bozulması uğruna işçi sınıfının sorunları ile uğraşıyor, henüz bebeklik çağını yaşayan yeni sistemini ve proleteri, değişik ülkelerde eylemlere yönlendiriyordu.Dünyada ki ve ülkesindeki toplumsal çalkalanmalar On da itici bir güç oluşturuyordu.O samimi yoldaşlar arıyordu.Proleter sınıfın kuramsal bilgilerle desteklenerek devrim uygulamalarına geçmesini ve kainatı daha yaşanabilir hale getirmeyi düşünüyordu. Özellikle işçi sınıfının kapitalist ile mücadelesinde cesur adımlar atmasını istiyordu.

---

(7) Karl Marx- Friedrich Engels .Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri. Ankara 2002. s.116

(8) a.g.e., s.116

Marx, ekonomik bakımdan zor bir dönem yaşıyordu. Kapatılan gazete sebebi ile maddi olarak güç bir dönem başlamış, eşinin hamileliği de buna eklenince Marx'ın sıkıntısı büyümüştü.Ancak çevreden gelen destekler sayesinde eşi ve kendisi bir süre rahatladı. Marx hayatındaki fırtınalara rağmen ailesi ile sıkı bir sevgi bağı kurmuştu.Eşi Jenny ona her konuda yardım ediyordu.Marx 'ın yazışmalarını o yönetiyordu. Kızları Lavra ve Jenny'nin okuldaki başarıları aileye mutluluk getirmişti.

Marx'a çocukları kadar yakınlıkta diyebileceğimiz bir dostu vardı ki o Engels(1820-1895)'di. Engels, Marx ile her konuda tartışır, Marx'ın düşüncelerini dinler, değerlendirmesi için gönderdiği el yazmalarını okur ve fikirlerini ona iletirdi.Etkinliklere beraber katılırlardı.Hatta öyle bir dostluk bağı kurmuşlardı ki Marx, oğlu kollarında öldüğünde Engels'e "bu korkunç anda dostluğunun bize ne kadar yardımcı olduğunu hiçbir zaman unutmayacağım"(9) diye bir mektup göndermiş.

O yıllarda Darwin(1809-1882)'in "Doğal Seleksiyon Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine" isimli eseri yayımlanmıştı. Aralık 1860'da Marx eseri okuduğunu Engels'e yazdığı mektupta belirtiyordu. Ancak Marx, Kapitalde, kitabının bir bölümünü Darwin'e ithaf etmiş olduğundan dolayı , Darwin, ailesinin dindar bireylerini sıkıntıya sokmamak.(10) için Marx'ın bu jestini kabul etmez .Marx'ın Darwin'e sempati duyması, onun (Darwin'in) diyalektik yöntemi kullanan materyalist bir bakışa sahip olmasındandır.

Ancak Darwin'in bu kitabında şu çelişki görülür. Canlı organizmaların ve bitkilerin Tanrı tarafından yaratılmamış olmasını Marksizminde dolaylı olarak ifade ettiğini ancak Darwin'in "Türlerin Kökeni" isimli kitabında ".......yaratanın maddenin özüne soktuğu yasalar...." (11) da belirttiği gibi aşkın varlık anlayışının Darwin'de yer bulduğu görülür.

---

(9) Bilimler Akademisi Kolektifi, s. 230-231

(10) a.g.e.s.284

(11)Charles Darwin. Türlerin Kökeni, Ankara 1996,s.550

Marx 1865 de Kapital adını verdiği eserinin el yazmalarını bitirdi. İlk cildi 14 Eylül 1867 de yayımlandı. Kitabı Wilhelm Wolff 'a ithaf etti. Kitap daha sonra Rusça .Almanca,Fransızca basıldı. İkinci cilt 1885 de, üçüncü cilt ise 1894 de basıldı. Eserler, diyalektik materyalizm ve tarihsel materyalizmin temel ilkelerinin toplandığı bir yapıda olmuştur. Hegel diyalektiğini tersine çevirmiş ve idea'nın maddi dünyadan yansıtılan bir şey olduğunu belirtmiştir.

28 Eylül 1864 de ilk Enternasyonal toplantı yapılmıştır. Marx , proletaryanın özgürlük mücadelesinin taktiklerini ve yöntemini Komiteye sunmuş ve kabul ettirmiştir.Enternasyonal'in amacını Jacgues Duclos şöyle belirtir; Marx ve Engels, "...işçilere de teorik silahları vermekle yetinmeyerek, savaşlarının örgütlenişine de katılmışlar ve bu teşebbüsü başlatmışlardır; ayrıca hatırı sayılır güçlükleri ortasında, hem işçi çıkarlarının savunulmasına , hem de yeni bir toplum istemelerine karşılık veren bir ilke politikasının Enternasyonal'in içinde zafere ulaştırmak için mücadele etmişlerdi."(*)

2 Aralık 1881 de eşi Jenny Marx'ı kaybeden Marx artık fiziken bitme noktasına gelir. Zaten kendiside hasta idi. Arkadaşlarının yardımı ile işlerini yapabilen Marx 12 Ocak 1883 de en büyük kızı Jenny'nin öldüğünü duyunca daha da çöktü. Karaciğer iltihabı teşhisi kondu. 14 Mart 1883 de hayata gözlerini yumdu.

(*) Ayrıntılı bilgi için Jacgues Duclos'un ' Birinci Enternasyonal' isimli eserine bakılabilir.

- **MARX'IN ESERLERİ ve DÜŞÜNCESİNDEKİ GELİŞİM DÖNEMLERİ**

I. İLK DÖNEM ESERLER (1841-1844)

A. Radikal Liberalizm (1841-1843)

Anekdota makaleleri

Rheinische Zeilung makaleleri (1842-1843)

B. Devrimci Hümanizm (1843)

Hegel'in Hak Felsefesinin Eleştirisi (1843)

"Yahudi Sorunu Üzerine" (1843)

"Hegel'in Hak Felsefesinin Eleştirisine Katkı; Giriş" (1843)

C. Orijinal Marksizm (1844)

Ekonomik ve Felsefi El yazmaları(1844)

Ekonomi Not defterleri (1844-1845)

II. GEÇİŞ ESERLERİ (1844-1847)

Kutsal Aile (M/E) (1844-1845)

"Feuerbach Üzerine Tezler" (1845)

Alman ideolojisi (M/E) (1845-1846)

Felsefenin Sefaleti (1847)

III. OLGUNLAŞMA DÖNEMİ ESERLERİ (1847-1858)

A. Olgun Konumların İlk Formüllendirilmeleri (1847-1850)

Komünizmin İlkeleri (E) (1847)

Komünist Partisi Manifestosu (M/E) (1848)

Ücretli Emek ve Sermaye (1849)

"Komünistler Birliği Merkez Komitesine Hitap" (M/E) (1850)

B. Olgun Konumların Tarihsel Olaylara Uygulanması (1850-1852)

Fransa'da Sınıf Mücadeleleri: (1848-1850)

Almanya'da Köylü Savaşı (1850)

Louis Bonaparte'ın Onsekiz Brumaire'i (1851-1852)

Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim (E) (1851-1852)

C. Marx'ın Kapitalizm Eleştirisinin Gelişimi (1853-1858)

Grundrisse (Siyasal Ekonominin Eleştirisinin Temelleri) (1857-1858)

IV. OLGUNLUK ESERLERi (1858-1883)

Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı (1858-1859)

Artı-değer Teorileri (3 cilt} (1861-1863)

"Uluslararası işçiler Birliği Açılış Konuşması" (1864)

Doğrudan Üretim Sürecinin Sonuçları(1865)

Ücret, Fiyat ve Kâr (1865)

Kapital (c. I) (1864-1867)

Kapital (c. 2) (1865-1878)

Kapital (c. 3) (1864-1875)

"Uluslararası İşçi Birliği'nin Genel Kuralları" (1871)

Fransa'da İç Savaş (1871)

"Gotha Programının Eleştirisi" (1875) (*)

(*) Bu sıralandırma da R.G.Peffer'in Marksizm. Ahlak ve Toplumsal Adalet kitabından yararlanılmıştır.

Marx'ın Etkilendiği – Karşı Çıktığı Filozoflardan Bazıları

Marx'ın ahlak anlayışına başlamadan önce, O'na kadar olan ahlak anlayışlarından bazılarını incelemeye çalışacağız. Bu inceleme Marx'ı önceleyen, ve onun sistemine bir şekilde etkisi olan düşünürler göz önünde tutularak yapılmıştır.

a- Aristoteles

Aristoteles'in ahlak felsefesin de ulaşmaya çalıştığı mutluluktur (eudaimonia). Bu mutluluk yalnızca dışarıda değil, daha önemli olan bireyin iç dünyasında kendi çalışması ile yakaladığı mutluluktur. Birey, kendi çalışması ile mutluluğu yakalayacağına göre her birey bu çabayı kendi başına yapacaktır. O halde Aristoteles'e göre iyi nedir.? Aristoteles iyiyi "her şeyin yönettiği şey olarak tarif eder."(12)

Aristoteles, ahlak felsefesinde, insan için en yüksek iyiyi araştıracak bilimin siyaset olduğunu söyler. O'na göre bireyler mutluluğu üç tür hayat biçiminden birine bağlar: Siyasetçi yaşamı, felsefe yaşamı ve haz yaşamı. O, aranılan iyinin sadece kendisi için iyi olarak değil, ortak iyi kavramı da değil "ama ne için eğleniyorsa o en yüksek amaçtır ve onun altındaki nesnelerin nedenidir, her şeyin en önde gelenidir. Dolayısı ile iyinin kendisi insanın yapıp edeceklerinin amacı olsa gerek; bu amaç bütün sanatların en başında olanınınki dir." (13)

Aristoteles de bireyin fiillerinin ahlak felsefesinin konusu olması ve bu alanda belirlenmişliğin olmadığı görülür. Buna rağmen Aristo herkes için "iyi olanı" arar. Ahlaki alandaki ilişkiler, ilkeler bireylerin kendi yaşamlarından alınır. Ortak bir iyi bulmak için benzerlikler alınır. "Aristoteles'e göre, var olan kaç şekilde ifade edilebiliyor ise iyi de aynı şekilde ifade edilebilir." (14) Bu görüşü ile Platonun öncesiz ve sonrasız bir "iyi ideası" fikrine karşı çıkar.

---

(12) Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, Çev Saffet Babür, Ankara 1998 s. 1
(13) Aristoteles, Eudemos'a Etik, Çev. Saffet Babür, Ankara 1999 s. 39
(14) Recep Kılıç, Ahlakın Dini Temeli, Ankara 1992 s. 20

Birey, aklı ile diğer varlıklardan ayrılır. Ancak algısıyla, hissetmesiyle ve diğer bazı özellikleri ile insan hayvana benzemektedir. Akıl, kişide ahlaklılığın oluşmasını sağlayan araçtır.

İnsan yaşamının amacını yani en yüksek iyiyi aklını kullanarak aradığında bunun erdem olduğunu görür. Etik erdemler, cesaret, ölçülülük, şereflilik, soyluluk, cömertlik, samimilik ve nezakettir

b.Adam Smith

Kapitalizmin kurucularından olan Adam Smith 1723 de İskoçya'da doğmuş bir süre Glasgow üniversitesinde felsefe profesörlüğü yapmıştır.Bir dönem verdiği ahlak felsefesi dersleri içinde din,iktisat hukuk gibi konuları ele almıştır.Adam Smit ekonomi ve siyasetteki liberalist anlayışı ile döneminin toplumsal ve iktisadi olaylarını açıklamıştır.

O, bireylerin şahsi menfaatlerinin genel olarak toplumun menfaatlerini tek başına sağlayacağını söylemez.Diğer bireylerin menfaatleri de ve ortak kazanımlarda toplumun bütününe fayda sağlayacaktır.O insanı birey olarak ve birbirine muhtaç olan doğa da yaratıldığı düşüncesindedir. Ahlakı empirik gerçekler üzerinde temellendirir.Varolanı incelediği gibi olması gerekenide inceler. İnsan daha iyi yaşamak ister.İnsanın doğasında bireysel ve toplumsal öz bir arada bulunur.Bu yetenekler toplum yaşamında hayat bulur.Topluluk halinde yaşamayı kişi doğuştan getirmemiştir.Onu aldığı eğitim ile sağlamıştır.

Yaşanılan ortamın,toplumun ahlaki durumunun insan üzerindeki etkilerinden bahseder. "İnsan kibri nedeniyle hükmetmekten hoşlanır; kendisinden aşağıda olanları ikna etmek için alçalmak zorunda kalmak kadar insanın gücüne giden başka bir şey yoktur. Bu yüzden, yasaların izin verdiği ve işin niteliğinin elverişli olduğu yerlerde kişi çoğunlukla kölenin hizmetine yeğler (*)

Kişinin özgürlüğü, bireysel ve toplumsal varlığını oluşturmada kendisini gösterir.Şöyle ki; eylemlerini sınırları belirli, ilkeleri olan bir alanda oluşturan fert, dışarıdan

---

* A.Smith. Ulusların Zenginliği 1. Cilt, Çev. Ayşe Yunus – Mehmet Bakırcı, İstanbul 2001

seçme kısıtlaması olmadan iki seçenekten bir tanesini seçebiliyor ise özgürlüğünü kullanabiliyordur.Ancak bu özgürlük statik değil gelişime müsait olmalıdır.

c. Descartes

Düalist bir düşünür olan Descartes, ruh ile cismin birbirinden ayrıldığını söyler. Bu ikisini birbirinden ayıran bilinçtir. Cismin temel niteliği yer kaplama, ruhun temel niteliği ise düşünmedir der. Ona göre ruh, bedensel hareketlerin ve şekillenmelerin nedenidir. Onda iyiye yönelme, kişinin aklını kullanarak duygularını yenmesidir.

O bizde iki tür düşüncenin olduğunu söyler: Bunlar idrak ve iradedir. Kişi iradesi ile bilinçli olarak bedenini ve aklını iyi yönde kullanarak iyi olan mutluluğa ulaşır. O, erdemleri gerçek erdemler ve gerçek olmayan erdemler olmak üzere ikiye ayırır. Bununla birlikte açık seçik doğru ile kazanılan erdemlerle, bilgisizlik yada yanlışla karışık erdemler arasında fark olduğunu belirtir. O, gerçek erdemlerin tümünün gerçek bilgiden gelmediğini söyler. Ancak bazen eksiklikten veya yanlışlıktan da ortaya çıkabilir. Bilgelik, iyiliğin bilgisi dışında ve eksiksiz olan erdemleri kendi çatısı altında toplar "Aklını her zaman gücü yettiği ölçüde iyi kullanabilen ve tüm işlerinde en iyi olduğuna inandığı şeyi yapmak için sağlam duran bir istence sahip olan bir kimse, doğasının el verdiği oranda, gerçekten bilgedir ve yalnızca bundan dolayı doğru, yürekli ve ölçülü olduğu yanla diğer tüm erdemlere sahiptir."(15)

O, bilgide olduğu gibi ahlakta da, hayata en uygun, yani aklımızın açık seçik bilgiye dayalı desteği ile ulaşabileceğimizi söyler. O ahlakta da bilgi teorisini kullanmaktadır. Descartes eylemlerinin de şu yolu benimsediğini söylemişti . " Davranışlarımda (actions), elimden geldiği kadar sağlam ve kararlı olmak ve en şüpheli görüşleri bile, bir defa benimsemeye karar verdikten sonra pek güvenilir ve şaşmaz görüşlermiş gibi, daima değişmezcesine takip etmekti. (16)

Descartes da göze çarpan en önemli düşünce obje karşısında bireyin öznelliğinin farkına varılması olmuştur. Bu ise, kendinden sonra küçük düşünüre çıkış noktası olarak hizmet veren bir ilke olmuştur.

---

(15) Descartes, Metot Üzerine Konuşma, Çev. K.Sahir Sel, İstanbul 1994 s. 26

(16) Descartes, Felsefenin ilkeleri, Çev. Mesut Akın, İstanbul 2001 s. 2

d.Spinoza

Spinoza'nın ahlak felsefesi iyiyi elde etmek üzere kurulmuştur. Ona göre doğada kusur yoktur; çünkü o her zaman aynıdır. Doğanın evrensel yasa ve kuralları vardır. Nefret, öfke, haset duyguları doğanın zorunluluk ve kuvvetinden doğarlar Spinoza da anlık, yapabildiğince bedenin etki gücünü artırır, sevdiklerini imgelemeye çabalar. Kişi ne kadar güçlü ise o gücünü ne kadar kullanıyor ise kendi güven altındadır. Ancak bu güvenlik devlet sayesinde koruma altında olabilir. Aksi taktirde herkes bencillikleri uğruna birbiriyle savaş halinde olur. Nasıl ki tabiatta sıkı bir mekanik ilişki varsa diğer varlık sahalarında da bu zorunluluk vardır. Dolayısı ile ahlak izafi soyut ilkeler koyma yerine gerçeği tanımakla ortaya çıkar. Spinoza bunu tanımak ister. Bu tanıma bireyde koruma duygusu meydana getirir. "İyilik ile burada her türlü hazzı ve ona katkıda bulunan her şeyi ama özellikle ne olursa olsun özlemi doyuranı anlıyorum"(17)

Spinoza burada, kişinin iç durumunun tahlilini yapmaktadır. Nefret etmeyi. kötülük yapmaya etki eden bir duygu olarak almaktadır. "Kötülük ile her tür acıyı, ve özellikle düş kırıklığına uğratanı anlıyorum... bir şeyi onu iyi saydığımız için istemeyiz. Tersine, ona, onu istediğimiz için iyi deriz, ve, buna göre kaçındığımız her şeye kötü deriz."(18)

Devlet, koruma duygusu ile zorunlu olarak doğmuştur. Devletin amacı ne ise yönetim biçimi de ona uygun olmalıdır. Ona göre bireylerin daha katılımcı bir duruma ulaşmaları tekelci bir yönetimde gerçekleşemez. Bireyin haklarına saygılı ve hoşgörülü devlet, insanı makine olarak göremez. Onun (insanın) gelişmesi için huzurlu bir ortam sağlamak devletin görevidir. Bu huzurlu ortam içerisinde özgürlükler çatışma olmadan yaşanır. Özgür insanın erdemi tehlikelerden kaçınmada ve tehlikenin üstesinden gelmede görülür. Erdemli yaşama ruhun aktif olması ile, yetkin olması ile mümkündür. Tutkular, kinler, düşmanlıklar ruhu karıştıran, onu pasif hale getiren hallerdir. Dolayısı ile kişi kendi ruhunu etkisiz hale getiren bu gibi tutkulardan kaçınmalıdır. İşte tam burada özgürlük kavramı ortaya çıkar. Tutkularının esiri olmuş birey, yani ruhu edilgin olan birey özgür değildir. Birey, özgürlüğün gerçekleşip gerçekleşmemesine kendisi etki eder. Ruhunu ihtirastan kurtaramamış insan gerçek anlamda özgür değildir.

---

(17) Spinoza, Törebilim, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul 2000 s.103

(18) a.g.e., s.103-104

"...tüm idealar Tanrı ile ilişkili oldukları sürece, gerçektirler, eş değişle yeterlidirler; öyleyse Tanrı tutkulardan özgürdür. Yine, Tanrı daha büyük yada daha küçük bir eksiksizliğe geçemez; ve öyleyse ne haz ne de acı duygusu tarafindan etkilenir." (19)

Görüldüğü gibi Spinoza'da erdemli insan, Tanrıyı bilen insandır. Tanrı'yı bilen erdemli insandır. Bireyin ihtiraslardan kurtulup yücelmesi bu Tanrı bilgisi sayesinde olur.

e. Proudhon

Komünizmi önceleyenlerden biri olan Proudhon, ahlaki anlamda geleneklere bağlı bir düşünürdür. Ona göre toplumda eşitsizlik oluşturan haksız paylaşım ahlaki çökmeye, sosyal hastalıkların oluşmasına sebep olur. Örneğin, intiharların sürekli olarak artmasını, ruhi bunalımlara daha sık kapılmanın sebebini özel mülkiyet de görür. Samimi bir dindar olan Proudhon, İncil'in onun dünyasında çok özgün düşünceler oluşturduğunu söyler. Buna karşı, uygulamalarında İncili değil de şahsi çıkarlarını gözeten kilise papazlarına en sert çıkışı yapar. Proudhon'un ahlak görüşü ekonomi temeline dayanan bir nitelik gösterir. O şöyle der: "Kendisi ile toplum yıkıldığı için, mülkiyet imkansızdır. (20)

Dinine çok sıkı bağlı olan Proudhon ahlak üzerine şu soru ile fikirlerini açıklamaya başlamıştır: Ahlak duygusu, insanda ve hayvanda, doğuştan mı yoksa sadece aşamayla mı oluşmuştur. Bu soru ile açıklamasına başlayan Proudhon bunun Tanrısal bir iç güdü olduğunu belirtir. Bu bireyin içine bırakılmış bir ışıktır.

Daha sonra hak ve adalet duyguları üzerine görüşünü adalet ortak yararlıktır diyen Aristo'nun görüşüne fikirlerine katıldığını söyleyerek; adalet, toplumsal iç güdüye boyun eğmek, bir toplum anlaşması oluşturmaktır. "Hayatı pahasına yavrusunu savunan, onu beslemek için de her şeyden yoksun kalan anne çocuğu ile dostluk kurar. Bu iyi bir annedir; tersine çocuğunu yüzüstü bırakan anne çok sayıdaki davranışlarından biri analık sevgisi olan toplumsal iç güdüye karşıdır. Bu hayırsız bir annedir." (21)

---

(19) A.g.e., s.195

(20) Piere Joseph Proudhon, Mülkiyet Nedir?, Çev. Vedat Gülşen Üretürk İstanbul 1998 s.232

(21) A.g.e., s.279

Toplumsal iç güdü insanda ve hayvanda vardır. İnsanda bu iç güdü Tanrı tarafından verilmiş ve daha zorlayıcı niteliği vardır. Topluluk halinde yaşayan kişi, adalet, eşitlik gibi duyguları gelişmiş ise cömert olur, temiz ve samimi olur.

Kısaca mutludur. İnsanda ki bu duygu ve içgüdüler yaratıcı tarafından verilmiş; eşitlik ve adalet dolu muhitlerde ideal mutluluk ortaya çıkmıştır.

f. Feuerbach

Feuerbach da "itikadın yerine itikatsızlık, İncilin yerini akıl, din ve kilisenin yerini politika, cennetin yerini, bu dünya, doğanın yerini çalışma, cehennemin yerini fakruzaruret, İsa'nın yerini insan almıştır."(22) Feuerbach insanlarda var olan din duygusunun temelde hangi sebeplerle ortaya çıktığı üzerinde durmuştur. Buradan pratik ihtiyaçtan dolayı insan yanlış bir tanrı anlayışı geliştirmiştir. Bunu ortadan kaldırmanın yolu devletin kurulmasıdır. Devletlerin kurulmasının sebebi tanrıdan kuşku duymadır diyerek dini inancın çürütülmesinin gerçek sebebini ve olması gerekenin ateizm olduğunu söyler. "...fiili ateizm devletleri birbirine bağlar"(23)

Feuerbach, tanrıda aranan bazı özelliklerin fiilen insanda olduğu görüşündedir. Sevgi bunlardan birisidir. İnsanlar yanlış olarak sınırlılıktan mahrumiyetten olumsuz biçimde söz eder. Oysa ki sınırın zamanın olumsuzlukların olmadığı yerde sevgide yoktur.

Feuerbach, Spinoza'nın felsefesinin teolojik materyalizm olduğunu söyler. Hegel felsefesi'nin ise teolojik idealizm olduğunu belirtir. O, felsefenin, sevginin hakikatine, duyumsamanın hakikatine dayandığını söyleyerek materyalist öğretiye uygun fikirler sunar. Sevgi nesnel olduğu gibi öznel olarak ta varlığın ölçütüdür; hakikatin ve gerçekliğin ölçütüdür. Sevginin olmadığı yerde hakikatte yoktur.

Duyuma büyük önem veren Feuerbach ahlaksal sistemini nesnel gerçeklik üzerine bina etmiş, ahlakın soyut ilkelerini özü duyumda olan bir anlayışa indirgemiştir.

---

(22) Ludwig Feuerbach, Geleceğin Felsefesi nin İlekeleri, Çev. Oğuz özügül, İstanbul 1991, s.56

(23) A.g.e., s.57

I.BÖLÜM: MARX'IN DÜŞÜNCE SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

I.1 Marx'a Kadar Materyalizmin Geçirdiği Tarihi Serüven

Materyalizm çok eski bir tarihe sahiptir. Ancak günümüz materyalizminin ana kaynağı sayılabilecek olan ilk çağ materyalizm anlayışı ve aydınlanma dönemine kadar olan materyalizm anlayışı farklı özelliklere sahiptir. Materyalizm "ontolojide maddeyi değişmez, aktif ve dinamik bir ilke ve cevher olarak kabul eden , ruh ve fikir gibi manevi cevherlerin bu maddenin bir tezahürü olduğunu iddia eden yahut bunları inkar eden okullar"(24)anlamına sahiptir.

İlk çağda Demokritos'un atomcu düşüncesi materyalizmin ilk sayılabilecek görüşleri arasındadır. Demokritos'a göre bütün var olanın ilk ve en temel ana birimi atomdur. O, var olanın meydana gelmediğini ve yok da olmayacağını, değişmez olacağını, her zaman kendi kendisiyle aynı kalacağını söyler. Atom Ona göre bölünemeyen en küçük ve maddi parçadır. Atomların aralarında niceliksel bakımdan ayrılıkları olmasına karşı hepsinde ortak olan cisimsel oluşlarıdır. Demokritos'un maddi evreni açıklamada kullandığı yöntemi ruh açıklamasında da görürüz. O'na göre vücudumuzdaki en hafif atomların hareketi ruhu oluşturmuştur. Düşünür, duyguları, psikolojik süreçleri, ruhu dahi maddi öğelerden oluştuğunu söyler.

Demokritos ile birlikte Epiküros ve Lukretius atomculuk fikrini ve kainatta her şeyde bir sebep sonuç ilişkisinin bulunduğunu iddia etmişlerdir. Buradaki düşüncelere bakıldığında özellikle Epiküros'un "açıklama duyumla çelişmemeli"(25) kuralının diğerlerine oranla farklılığı görülür.Yaşamda ki bütün açıklamaları maddi olana bağlama görüşü filozofun en temel prensiplerinden birini oluşturmuştur.

---

(24) Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY, Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü, Ankara 1999, s.285

(25) Karl Marx , Demokritos ile Epiküros'un Doğa Felsefeleri, Çev. Hüseyin Demirhan, Ankara 2000, s. 31

Yapılan değerlendirmelere, oluşturulan sisteme uygunluğunun referansını empirik açıklamalara uygunluk ile arayacaktır.

İlk çağ için söyleyeceğimiz genel ifadeler, genellikle tam kuramsal olmayan sadece inancı anlatan bir anlayıştır. Örneğin şu şiirde bunu açıkça görürüz:

Göz göre göre sürünürken insan yaşamı
Ezici ağırlığı altında batıl inançların,
Asık suratlı bağnazlık, göğün
Dört bir yanından kuşatmışken ölümleri
İlk bir yunanlı dirençle kafa tuttu.
İlk o dimdik durdu ve meydan okudu.
Ne şimşek yıldırdı onu, ne tanrı efsaneleri,
Ne göğün homurdayan öfkesi hatta tam tersi
Mertliği pekişti bu engellerle ve o, ilk kez o,
Açmayı diledi doğa kapılarına vurulmuş kilidi. (26)

Miladın ilk yüz yıllarında Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ile birlikte materyalist görüşler duraklama dönemine girmiştir. Materyalizmin ikinci plana itilişi dünyanın ve maddi olanın kötülenmesi aydınlığa ulaştıran yolun ise tanrı sevgisinden geçtiğinin ifade edilmesi materyalist fikirlerin durmasına yol açmıştır. Bu dönemde gerileyen bu anlayış daha sonra bilim alanında yapılan süratli değişmeler ile büyük bir ivme kazanmıştır. Kabaca XV. ve XVII. yy aralarını kapsayan bu dönemde yeniden doğuş hareketini görüyoruz.

Kepler, Galile ve Newton bu dönemin uygulamacıları, Descartes ve Bacon ise, yöntem alanının da öncüleridir, XVII. yy. Gassendi ve Hobbes Materyalist felsefeyi ileri düzeye götürmüşlerdir.

Bruno empirik bir anlayışına sahip bilim adamıdır. Bruno şöyle demektedir: " Madde, bize gösterdiği sonsuz biçim değişikliklerini bir başka varlıktan, dışarıdan almaz.

---

(26) Friedrich Albert Lange, Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi, İstanbul 1998, s. 125 (Bu şiir, bu kitabı Çeviren Ahmet Arslan tarafından Tomris ve Turgut Uyar'ın evrenin yapısı adlı kitabından alınmıştır.)

Onları kendinden, kendi içinden çıkarır." (27) Bacon'un yöntem bilim alanında yaptığı devrim önemli bir aşamadır. O, düzensiz gözlemleri bir yana bırakarak empirik çalışmalar yapmış ve tümevarım yöntemini bilimin omurgası yapmıştır.

Yeniçağda özellikle Gassendi ve Hobbes materyalist düşüncenin gelişmesi için büyük çalışmalar yapmıştır. 1592'de doğan Pierre Gassendi'nin bazı düşünceleri Epiküros'un felsefi sistemine benzerdir. Ancak ondan farklı olarak maddeye ilk hareketi veren tanrıdır. Bu sözüne rağmen Gassendi, materyalist anlayışına yine devam etmiştir. Hobbes, 1588 yılında doğdu. Hobbes'a göre her şey doğaya bağlıdır. Hobbes, bütün sebeplerin doğal olduğu düşüncesine sıkı sıkıya bağlıdır. Ruhsal olanda maddidir. 1632'de doğan İngiliz duyumcu John Locke materyalist görüşün bir çok bakımdan etkilendiği filozoflardandır. John Locke zihinde doğuştan ilkeler yoktur der. " Bir bilgiyi nasıl edindiğimizin gösterilmesi onun doğuştan olmadığını kanıtlamaya yeter. Kimi insanlarda, ruhun başlangıçta kazanmış olduğu ve kendisi ile birlikte dünyaya getirdiği bir takım **doğuştan ilkelerin,** bir takım birincil kavramların, özniteliklerin, sanki insan zihnine kazınmış gibi bulunduğu görüşü yerleşmiştir.(28)

XVIII. yy da Davit Hardlay, Davit Hume, Lamettrie, Paul-Hanri d'Holbach Voltaire ve Fransız Ansiklopedistleri (Jean d'Alembert, Denis Diderot) materyalizmin faydalandığı düşünürlerdendir.

I.2.Marx'ın Diyalektik Anlayışı

'Diyalektik' sözcüğü Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike, "tekhne" den türeyen bir terim olarak , genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemi(29) olarak adlandırılmıştır. Diyalektik bir çok düşünür tarafından kullanılmasına rağmen biz burada Marx'ın maddeci diyalektiği üzerinde duracağız. Sosyal bir varlık olan insan, dünyayı daha iyi anlayabilmek için aklın sınırlarını en ileriye götürerek insanlığın daha refah içerisinde ortaklaşa yaşaması için aklını diyalektik yönteme uygun kullanması Marx 'da yegane yöntemdir.

---

(27) a.g.e., s.2003

(28) John Locke,İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, İstanbul 1992, s. 61

(29) Ahmet Cevizci, Felsefe Terimleri Sözlüğü, s. 92

Marx'çı düşünürlerden Lucien Goldmann maddeci ve diyalektik anlayışı "doğa üzerinde gittikçe artan bir egemenliği gerçekleştirmek için ortak eylem, gerçek bir ortaklaşma, eksiksiz bir özgürlük"(30) olarak görür.

Diyalektik sözü bir çok düşünür tarafından kullanılmıştır. Platon, Aristoteles, Plotinos, Hegel, Engels, Marx, Lenin bunlardan başlıcalarıdır. Engels, diyalektiği metafiziğin tersine iç bağlantıların bilimi olarak tanımlar. Yani diyalektik, bütün hareketin en genel yasalarının bilimidir. Hegel de esas olarak üçe indirgenebilirler.(*)

1- Niceliğin niteliğe ve niteliğinde niceliğe dönüşümü yasası,
2- Karşıtların içiçe geçmesi yasası
3- Yadsımanın yadsınması yasası

Diyalektik yöntemde, hadiseler bir takım çelişmeler yakalanarak incelenir. Burada neticeye varılacak ve sonunda tekrar bir açıklama ile hareket halinde sürekli bir döngü devam edecektir. Bu hareketlilik toplumlar içinde söz konusudur. Her varlık kendi iç çelişkilerinin etkisi ile değişir, dönüşür.

Diyalektik zorunluluk, tez – antitez ve sentez biçiminde anlaşılan diyalektik yöntem, diyalektik materyalizm de metafiziğe karşıt olarak gösterilen bir yöntemdir. Engels'in ve diğer maddeci kişilerin söyledikleri gibi diyalektik yöntem bilimsel bir metot değildir. Engels ve onun gibi düşünürler, tarihi, tabiatı, insanı nasıl görmek istiyorlar ise görmek istediklerini ortaya çıkartan düşünce biçimlerine mutlak, en genel yasa olarak bakmışlardır. Doğa, onların argümanlarını doğrulamak amacıyla incelendir.

Bir köpeğe refleks yığını olarak bakar ve o şekilde davranırsanız, bir müddet sonra köpeğin istediğiniz şekilde tepki verdiğini görürsünüz. Halbuki insan maddi ve manevi bir çok etki altındadır.

---

(30) Lucien Goldman , Diyalektik Araştırmalar, İstanbul 1998, s. 12 -13

(*) A.Erbay, Marksizm de Hümanizm sorunu, s. 47

Aynı şekilde tabiat da. Diyalektik, insan zihninde ve tabiatta meydana gelen hadiseleri anlaşılır kılınması için determinist bir anlayışla, sebep-sonuç zincirinin kırılması zor bağı gibi görülmüştür. Ancak bu böyle midir? Marx kurduğu doktrine uygun olarak diyalektiği sistemine uyarlamıştır. Bu uyarlama zihinden objeye doğru giden bir anlayışı değil, şey den bilince konu olan bir sistemi doğurmuştur.

Marx'ın diyalektiği fiili alanda gerçekleşmemiş ise eski materyalistlerin düştüğü yanılgıya düşülmüş demektir. Diyalektik süreç organik alemde kanunlarını işletmektedir. Düşünce sahibinin yapabileceği bu süreci emekçinin lehine olarak, bireyin ahlakiliği için kullanabilmesidir.

"Sanayinin, burjuvazinin, özel irade ve direnç göstermeksizin etkeni olduğu ilerlemesi, işçilerin kendi aralarındaki rekabetten ileri gelen tecriti kaldırır,onun yerine işçilerin örgütlenme yoluyla devrimci birliğini koyar."(31)

Marx'ın proleter devrimin gerçekleşebileceği ve tersinin mümkün olmaması inancı onda 'devrimci pratik' adına motor gücü oluşturur. Diyalektik süreç bu ortamda devrimci pratiğin tekerlekleri hükmündedir.

Marx, siyasal, hukuki ve ahlaki insanın, son tahlilde insanın, dinsel açıklamadan ibaret olarak ele alındığını belirtir. "Dinin egemenliği veri alındı"(32) İnsana ait olan her şeyin eleştirisini, Hegel de olduğu gibi, din, ahlak temeli veri alınarak veya kapitalistlerde 'az emek çok iş' prensibi temel alınarak yapılırsa toplumsal insanın pratik hayattaki varlık sebebi spekülatif bir öncüle göre şekil alacaktır. Marx ileride daha teferruatlıca göreceğimiz şekilde sujeyi eyleme yönlendirecek cognitif aklın , aşkın bir varlığa, Marx'ın Engels ile beraber yazdığı Komünist Manifesto' da ve Alman ideolojisinde; Katolik Hıristiyan inancının, katılığından dolayı bireylerin Marx'a göre meşru! cinsel ihtiyaçları farklı şekillerde karşılanmaktadır. Aşkın bir varlığın söyleminin veri alınması O'na göre toplumsal gerçekliğe uymaz.

---

(31) Karl Marx, Kapital, Çev. Alaattin Bilgi, Ankara 1975, s. 805

(32) Karl Marx – F. Engels, Alman İdeolojisi [Feuerbach], Çev. Sevim Belli, Ankara 1999 , s. 37

Burada Marx "teorik lafebeliğinin"(33) bizlerin imlemi olan 'Tanrılar ülkesi' söylemini "teorik yapının acayipliğini"(34) açıklamak için düzenlenen bir oyun olarak görür. Diyalektik düşünce kolektif çıkardan bağımsız özel çıkarlara hizmet ederse, realitede oluşacak durum Marx'a göre çatışma olacaktır. "Çünkü kolektif çıkar ile bireyler açısından özel çıkarlar birbirleri ile örtüşmezler."(35)

Akıl yürütme yolu ile ulaşacağımız nokta şudur Marx da: Bir tarafta her türlü baskıyı azami kâr uğruna gerçekleştiren mülkiyet sahipleri, diğer tarafta ise kendi halinde ve işverenin eline mahkum mülksüz komünist proleter.

Bu çelişkiyi fark ettiğimizde anti-tez oluşmuş olacaktır. Fark etmezsek proleter iyice mülksüzleşecek, kapitalistin sermayesi ise katlanacaktır. Yapılacak iş eylemdir:

"...Gerçekte ve pratik materyalist için yani komünist için sorun , mevcut dünyayı köklü bir biçimde dönüştürmez (revolutionieren), var olan duruma pratik olarak saldırmak ve onu değiştirmektir(36)

Marx'da diyalektik süreç bir formdur. Formun özelliği şey'e bir muhteva koyması değildir. Bu manada ahlak ortaya koyma ikinci plandadır. Bir komünist, mekanik bir ahlak vaz etmez Marx'da. Çünkü, değişen maddi koşullara bağlı olarak ahlaki duruş da proleterin sınıf çıkarlarının yanında olacaktır. Öyle ki ataerkil ilişkilerin yok edilmesine sebep olan soyluluk eleştirilirken (37) onun aile bağının o içli , dokunaklı yaşmağını yırtıp, salt bir para ilişkisine indirgediği(38) ifade edilirken, diğer taraftan ferdin dünyaya gelişi ilk sosyal ilişkileri öğrendiği ailenin ortadan kaldırılmasını(39) savunması, Marx'ın, mutlak / evrensel bir ahlak oluşturmak gibi bir önceliği yoktur. Egemen sınıfın elindeki bütün imtiyazlar -ki çocuk yetiştirmesi de bu imtiyazlardandır – alınarak bunun müşahhas meşru zemin olan proleter ortaklaşmacılığına bırakılması formun işlerliliğine misal olarak verilebilir. Soyluluğun / artı değer gaspçılığın çöküşü , proletaryanın yükselişi olmaktadır.

---

(33) a.g.e., s. 71
(34) a.g.e., s. 71
(35) a.g.e. , s. 59
(36) a.g.e., s. 49
(37) Karl Marx – Friedrich Engels, Komünist Manifesto, Çev. Levent Kavas, Ankara 1998, s. 89
(38) a.g.e., s. 69
(39) a.g.e., s. 94

I.3. Marx'ın Tarih Anlayışı

Tarihsel materyalizm anlayışı Marx 'da , insanın tarihe, üretim biçimi ve bunun proleter sürecinin diyalektik serüveni olarak anlaşılır. Öyle ki Marx "Bütün bildiğim bir Marksist olmadığımdır."(40)derken tarihi onca yanlış inceleyen Fransız Marksistlerini ifade ile; tarihin, tüm toplumların üretim araçları ve malikiyet ilişkisine göre değerlendirilmesi gerektiğini net bir biçimde ifade eder.

Materyalist tarih anlayışı, gerçek bireylerden, onların eyleminden, onların maddi varlık koşullarından hareket eder ve bu temeller salt empirik yolla incelenebilirler der. Tarihi materyalizm, kendinden önceki maddeci anlayışları biraz daha sisteme kavuşturduğu iddiasındadır. Örneğin, her şeyi maddi harekete irca eden hüküm, ruh madde ayrımını kabul etmeyerek aslında ruhunda töz, madde olduğu hatasına götürmüştür. Aksi durumda sistem çökecek... Aslında dikkatle incelendiğinde burada ve bütün Marksist kişilerde yapılanın **Marksist bir metafizik** olduğu görülecektir. Şuursuz,iradesiz, cansız varlığa mistik anlam yükleyerek sistemin bekasını sağlama girişimi görülmektedir.

Tarih, ilkel komünizm, köleci toplum, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm ve komünizm aşamalarından geçmiştir tarihi maddecilere göre. Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel yaşam sürecini belirler. O`na göre, yaşamı belirleyen bilinç değil, bilinci belirleyen yaşamdır. Bu zorunlu bir haldir.

İnsan, diğer bütün varlıklardan kendi geçim araçlarını **üretmeye** başlar başlamaz ayrılır. Yani birey, geçim aracını üretirken aynı zamanda kendi hayatının diğer unsurlarını da üretir. Marx burada fiziksel varlıkların üretiminin zamanla, insanın eylemlerine, hayat tarzına, zevkine, vs. alanları da kapsayacak biçimde genişlediğini söyler. Öyle ki bu ilişkileri zorunlu kılar:

---

(40) Friedrich Engels,Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar 1890-94, Çev. Öner Ünalan, Ankara 1999.s.12

"...Varlıklarının toplumsal üretiminde insanlar, **zorunlu,** kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üst yapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır.(*)

Tarihsel materyalizm, dialektik materyalizmin tarihe uygulanmasıdır. Ekonomik faktör diğer bütün şeyleri belirler. Üretici güçlerin durumu, iktisadi ilişkiler, toplumsal ve siyasal sistem göz önünde tutularak tarihe yansıtılması gerekir. Üretici güçler ile üretim tarzları materyalist tarih kavramını açıklar. Üretim ilişkileri, bu ilişkilerin keyfiyetini, üretim güçlerini, etkiler.

Burada bir belirleyici ilke görülmektedir. O da üretimdir. **Belirli** bir tarza göre üretici eylemde bulunan kişiler, **belirli** toplumsal ve siyasal ilişkilere girerler. Belli üretim araçlarına sahip olan bireyler, belli davranışları sergilemeye zorunludurlar. Bu işleyiş mekanik bir süreç halinde devam eder.

Marx`ın kesin bir biçimde öne sürdüğü üretim araçlarını ve üretim biçiminin üst yapıyı zorunlu olarak belirlediği anlayışı, teknolojinin, bilimin, bilimsel kavramların objektif tarihi incelediğinde bütün toplumlarda bahsettiği şekilde bir yapıyı oluşturmadığı görülür. İngiltere`de 1760-1830 yılları arasındaki büyük sanayi devrimi küçük işletmelerin, atölyelerin önünü kesmesi; buhar makinesinin 1785`de bulunması ve endüstride uygulanması ile merkezi ve büyük işletmelerin ortaya çıkması bir eşitsizliğe sebep olmamıştır. Eşitsizliği doğuran mezhep savaşları ile toplumsal değerlerin basit bir biçime sokulup halka dayatılması ve bu üretim araçlarının kullanımındaki yanlışlıklar olmuştur.

Bu dayatma, ideolojik baskıcı tavırlar ile beslenmiş ve halk işçi dernekleri kurarak örgütlenmiştir. Zor ile halk sınıflar haline sokulmuş, sermaye düşmanı bir hale getirilmiştir. Artık on binlerce işçi bir ideolojinin sarmalına düşmüş, ayaklanmalar, isyanlar, mülklere ve mülk sahiplerine saldırmalara zorlanmıştır. Eşit ise eşit ücret anlayışından yola çıkan halk kitleleri başta moral değerleri olmak üzere her şeyi yakıp yıkmaya zorlanmıştır.

(*) Marx, Kapital I, s. 23

Batı, özel de İngiltere, Fransa, Almanya artık her türlü gelişmeyi sınıfsız toplum hayali ile görmeye başlamıştır. Oluşturulan bu bulanık havada artık halk bir tas çorba karşılığı doğumla kazandığı hakları devretmiştir.

"...Bilinçle pratik arasındaki bağlantı, tarihsel materyalizmin, ideoloji ve bilincin toplumsal belirlenimini, alt- üst yapı metaforunu esas alan geleneksel yöntemde daha iyi ve daha anlamlı bir tarzda açıklamasını sağlar. Bu metafor kaçınılmaz olarak statiktir, toplumsal gerçekliği varsayımsal düzeylere ayırmak eğilimindedir. Toplumun pratik olarak üretilmemiş verili unsurlarını şeyleştirme eğilimindedir. Ve bu yüzden toplumun bütününe yayılan bilinci ve sınıf mücadelesi gibi fenomenleri, diğerlerini dışta bırakan spesifik bir düzeye indirgeme eğilimindedir."(*)

Marx'ın temel hareket noktası bireysel ve keyfi doğmalar değildir.(41)Temel hareket noktası bireylerin fiilleri ve bu eylemlerin neticelerinin ortaya çıkardıkları somut hayat şartlarıdır. Marx, insan tarihinin öncülü olarak insan bireylerinin varlığını(42) görür. Öncül böyle ortaya konduktan sonra yapılacak iş bu fertlerin fiziksel ilişkileri - gerek doğa ile gerekse diğer fertler ile iş bölümlerinin araştırılmasıdır.insan bu temeller üzerine yaşamını devam ede gelir; ancak burada insanın, diğer varlıklardan nasıl ayrıldığı sorusu akla gelecektir.

İnsanlar, hayvanlardan, bilinçle, dinle, yada herhangi bir başka şeyle ayırdedilebilir. İnsanlar kendi geçim kaynaklarını üretmeye başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırt etmeye başlıyorlar... "insanlar, kendi geçim araçlarını üretirken dolaylı olarak, kendi maddi yaşamlarını da üretirler" (43)

Mülkiyetin ilk şekli aşiret mülkiyeti , ikinci biçimi ise antik komünal mülkiyettir. Marx'da üçüncü biçim ise zümre mülkiyettir.(44)

(*)Bk.J.Larrain,Tarihsel materyalizmi yeniden yapılandırmak s.142-161

(41) Marx.- Engels.Alman ideolojisi.s.38

(42) a.g.e.,s.39

(43) a.g.e.,s.39

(44) a.g.e.,s.41,42

Dolayısıyla, belirli bir şekilde üretim faaliyetinde bulunan fertler, bu işlemin etkisi ile sosyal ve siyasal ilişkilerini de belirlerler. Sosyal ve siyasal yapının üretim araçları ile bağı kaçınılmazdır. Burada bireyler , ahlak bakımından (din, metafizik ve ideoloji de dahil olmak üzere) özelliklerini kaybederler ".....Bunların tarihi yoktur,gelişmeleri yoktur;tersine,maddi üretimlerini ve karşılıklı madde ilişkilerini geliştiren insanlar, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini,hem de düşüncelerinin ürünlerini değiştirirler."(45)

Geleceği üzerine ahlaki olan davranışı kendisi için istemiş olan birey bireysel çalışmanın somut karşılığının maddi ilişkilerin durumuna göre,onu (ahlak), yeniden üretmesi ile, o zamana mahsus bir kendine özgülük/zamana özgülük olarak yorumlanması ve yeniden ortaya konması biçimine bürünmesi olarak karşımıza gelmektedir.Deneyimsel gerçeklik içindeki birey, şartlara göre değişebilir. Üstyapı keyfiyeti sergileyecektir. Bu nitelik ilerde daha ayrıntılı olarak işleyeceğimiz ve temel görüşümüz olan ahlaki rölativizm kavramına bizi götürecektir.

Marx'ın,pratik materyalist, yani komünist olarak görmediği Feuerbach'ı eleştirisi O'nun, insanı tarihsel bağından koparması ve kendisinden önceki tarihi yapı içerisinde birçok yapıyı bozması dolayısıyladır. İnsan üretim süreci ilişkisinden soyutlanarak lokal bir biçimde ele alınamaz Marx'da tersine, gerek bilim,gerek ahlak, gerekse siyaset, bireyin iktisadi faaliyetlerinin bir ürünü olarak görülür. Bireyi tarih içerisinde "duyumsal faaliyet"(46) olarak ele almalı, Feuerbach'ın yaptığı gibi yalnızca "duyumsal nesne" (47) olarak görülmemelidir.

Tarihsel materyalizmin açıklanışı diyalektik sayesinde olmaktadır.Hegelde düşünce, dış dünyayı oluşturan bir şey iken, Marx'da ise düşünce, maddi dünyanın yansıması olarak kabul edilir. "...yani o dünyayı açıklamanın evrensel ilkesidir."(48) Marx'a göre çelişki (sınıfsal ve doğal) uygarlık ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu çelişki sınıfsız bir düzen kurulunca ortadan kalkacaktır. Marx, tarih boyunca, toplumsal varlıkların bilinci belirlediğini ifade eder.

---

(45) a.g.e., s.45.46

(46) a.g.e.. s. 50

(47) a.g.e.,s. 50

(48) Jorge Larrain,Tarihsel Materyalizmi Yeniden Yapılandırmak,İstanbul 98,s.28

Ancak, maddi dünyadan sonra gelen bilincin; sezinleyici karakterini ve aktif yanını da vurgulamaktadır...önceki bütün materyalizmin temel eksiğinin...şeylerin, gerçekliğin, duyarlığın; öznel olarak, duyarlı insan aktivitesi ve pratikliği şeklinde değil, nesne yada tasarı formundan kavranması olduğunu belirtirken; "Bu bilincin gerçekliğin sadece bir açıklaması değil, aynı zamanda kurucu öğesi olduğu anlamına da gelir." (49)

I.4 Marx'da Ontoloji Epistemoloji İlişkisi

Ontoloji bakımdan varolan, Marx'a göre bir bütün olarak ele alınır. Var olan şeylerin varlık bölümlerine ayrıldığı da görülür. Doğa felsefesi bu varlık alanlarından biridir. Doğayı, Marx, pozitif bilim olarak kabul ettiğimiz fizik, kimya, biyoloji, astronomi ismi altında toplanan bilimleri kasteder. Burada, organik ve inorganik varlık sahaları arasında bir ilişki bulunduğunu söyler.

O'na göre doğa bilimlerinin bir yöntemi vardır. Bu yöntem, var olandan yola çıkan ve onu yine empirik olarak denetlenebilen bir alan olarak gören metot dur. "İki varlık alanı arasındaki ilişkiyi meydana getiren ortak bir ilke vardır; bu ilke determinasyon ilkesidir. Organik ve inorganik alanındaki münasebet birbirinden farklı ve her iki varlık sahasının hususi prensipleri ile müşterek prensiplerini ayrıca bir tetkik objesi yapar"(50)

Marx'ın ontolojik sisteminde var olan olduğu gibi kabul edilerek onun alt yapısı iktisadi gelişmelere vermiştir. Bu şu demektir: Şey vardır, ancak onun değişmeleri doğadaki ve toplumdaki hakim karakter olan ekonomi ile açıklanmaktadır.

Marx ontolojik sahada açıklamalarını meta üzerine kurar. Bir metanın değerini ölçen şeyin emek olduğunu ve bunun da işçi ve işverenler arasında tabii bir çatışma sebebi oluşturduğunu idda eder. Sınıf savaşımları tarihi olan bütün toplumların tarihi ünlü sözü, doğal bir çatışma ilkesini anlatmaktadır.

---

(49) a.g.e., s. 31

(50)Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, İstanbul 1958, s. 154

O, doğal çevrenin sermaye sahipleri tarafından tüketildiğine. dolayısıyla bu varlık alanının büyük çoğunluk ve ezilen çoğunluk olan işçi kesiminin aleyhine olduğunu söyler.Öyleki, kapitalistin varoluşunun sebebini sömürüye bağlar. Hatta O "kapitalist antropolojiye göre çocukluk yaşı 10 da, haydi bilemediniz 11 de sona ererdi."(51) Kapitalist antropolojiye karşı olarak materyalist anlayışı öne sürmüş ve bu teklifin tabiatın doğal işleyişine aykırı olduğunu belirtmiştir.

Marx'ın Epistemoloji anlayışında çıkış noktası Hegel' dir; özelliklede onun diyalektik anlayışıdır. Evrenin gelişmesi dialektik bir süreç izler. Tez, antitez, sentez.. O, Hegel'den aldığı diyalektik düşünceyi kendi değişiyle baş aşağı eder. Hegel bu sürecin sonuna idealist anlayışı yerleştirmişken, O, materyalist görüşü yerleştirir.

O, özellikle tarih sahasında, diyalektik sürecin fikirden yola çıkarak değil, insanın aşağı tabiatından kalkarak olduğunu belirler. Ona göre insanda bulunan yetiler insan zihninde doğuştan değil tecrübe yolu ile oluşmuştur. Bilgilerimizin kaynağının ne olduğu sorusuna o pozitivist bir anlayışla yaklaşmıştır. İnsan, varlığı, nesneleri gerçekten bilebilir; bu bilme varlığın ve nesnelerin doğal tarihini bilmeden ayrı düşünülemez. Doğal tarihini bilmeden kasıt, fenomeni, yine maddi bir fenomenle açıklamak demek olan materyalist tarihi bilmektir. Bu şekilde meydana gelmiş olan bilgi nesneyi doğru olarak yansıtır. Ona göre bilgilerimiz değişme içerisindedir. Bilginin kesinliğinden söz etmez; bilgiyi elde etme yönteminin olgusallığına vurgu yapar. Marx bilginin nereden kaynaklandığı konusunu şöyle açıklar; bilgilerimiz duyum yolu ile zihne gelen ve tesadüfen oluşmuş zihnin yapısı içerisinde sebep - sonuç ilişkisi kurar. Bunun sonucunda bilgi meydana gelir. Onun epistemoloji anlayışı temellendirme üzerine kurulmuştur. Var olanın bilgisinin temellendirilmesi duyumsal olanla izah edilir.

Örneğin; komünizm nedir sorusuna O " komünizmi ayırt eden, genelleyen mülkiyetin ortadan kaldırılması değil kentsel mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıdır"(52)

---

(51) Karl Marx, Kapital, Ankara 1975, s. 304

(52) Karl Marx - Friedrich Engels, Komünist Manifesto, Ankara 1998, s. 93

I.5 Zorunluluk Kavramının Marx'da Tezahürü

Marx, evrenin yapısının maddesel olduğunun ve varlığın, bilincin dışında bağımsız olarak var olduğunu söyler. O'na göre hareket olmadan madde olamaz.(53) Kainat diyalektik bir süreçte hareket eder. Bu süreç ve bu alanlar arası ilişkiler maddenin zorunlu ilkeleridir. Sermaye kişisel değil toplumsal bir güçtür(54) Maddenin bu sayısal niceliksel gelişmesi niteliksel gelişmeye de yol açar. Marx'a göre var olanın bu zorunluluğunu görme pratik bir kolaylık sağlar. Bu da gereksiz zorlamalara, yüklemelere karşı zaman kaybını önlemektir. Madde öyle veya böyle var olmuştur. Bu var oluş, maddenin bazı özelliklerle donatılması, onun bu niteliklerinin gelişmeye açık olması niteliksel bir özelliktir.

Ancak maddenin var olan özeliklerini ve ilkelerini kabul etme bir zorunluluktur. Tarih ilkel zamanlardan modern zamanlara çok değişimler sağlayarak geçmiştir. Bu değişimler, özellikle insanda ve tabiatta büyük fiziksel değişimler yaratmayarak gelmiştir. Örneğin insan beyni ilkel insanda nasıl vardı ise modern insanda da aynı beyin vardır. Gelişme olmuştur ancak bu gelişme bağlantılarda görülmektedir.

Filozofumuz organik ve inorganik zorunluluk açıklamasından sonra, pratik alanda zorunluluğun işleyişini açıklamıştır. İnsan, kainatı, doğayı, kendini bilerek zorunluluğa takılmaz. Zorunluluk kördür, bunu kavramayan insan için. Empirik olarak doğrulanmış bilgiler zorunluluğa çarpmayan bilgilerdir. Ancak deneysel olamayan bilgiler zaman kaybı ve boş uğraş olarak kalmaya mahkumdur. Diyalektik süreci, yani doğada ve insan düşüncesinde etkin olan tez- antitez- sentez sürecini bilmemek ilkesiz hareket etmek, eşyanın tabiatına aykırı davranmak demektir.

Toplumsal gelişmeyi sağlayan dinamik, üretici güçlerin, çoğunluk yararına kullanılmasından geçer. Bu ise büyük sermaye sahipleri için zarar verici bir özelliktir. Çok küçük bir azınlık için zarar veren bu anlayış ekseriyet için faydalıdır. Bu küçük azınlık birleşmelidir.(55)

---

(53) K. Marx – F. Engels, Alman İdeolojisi, Çev. Sevim Belli, Ankara 1999, s. 44

(54) K.Marx – F.Engels, Komünist Manifesto, Çev. Levent Kavas, Ankara 1998, s. 95

(55) K.Marx , Felsefenin sefaleti, Çev. Ahmet Kardan, Ankara 1999, s. 89

Alt yapı üst yapıyı zorunlu olarak değiştirir. Buna direnen boşuna çaba harcamış olacaktır. Toplumdaki ve evrendeki değişmelerin sebebi üretim araçlarının mülkiyetinde aranacaktır. İktisadi açıdan bunu görememek sermaye sahiplerine bir çok bedel ödettiren zorunluluktur.

Marx'a göre diyalektik süreç, proletarya sınıfının ortaya çıkması ile son bulacaktır. Bu kaçınılmazdır. Bu nedensel zorunluluk, tarihin ilk dönemlerinden başlayarak incelendiğinde açık olarak görülecektir. İlk dönemlerde ortaklaşa bir hayat sürülmekte idi ve her şey, herkes üretim araçlarına ve ürüne sahipti. Özel mülkiyet ortaya çıkmamıştı.

Bu dönemlerde ortaklaşa yaşanan hayat, zamanla özel mülkiyetin ortaya çıkışı ile birlikte yeni bir sınıfın, burjuva sınıfının oluşmasını getirdi. Bu sınıf kölelerini oluşturmaya başladı. Burjuva sınıfının köleleri bir üretim aracı olarak görmesi ve onlardan acımasızca yararlanması dönemi başladı. Ortaçağda bu sistem, isim değişikliği ile birlikte devam etti. Derebeyleri, feodal beyler, özel mülkiyetleri ile üretim araçlarına sahiptiler.

Ahlaki alanda, normatif bir ahlaki görüşe kısmen sahip olan Marx özgürlük toplumsallık ve kendini meydana getirme olmak üzere üç ilkeden yola çıkar Özgürlük. Marx da ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile birlikte diğer bütün üst yapı da hızla değişir. Bu değişenler içine ekonomi haricindeki bütün alanlar dahildir. O insani olanın gelişmesi için doğanın alt yapıya uygun işlemesi gerektiğini savunur. O'na göre iyi ve kötü gibi yargılar gözlemlenebilir bir niteliği ifade etmiyorsa konunun uygun olmayan bir sonuca ulaşacağını belirtir. O, toplumda özgürlük adalet gibi hakikatler vardır derken kastettiği birlik özgürlük anlayışı üretici güçlerin, özel mülkiyetin ve sınıfsız toplumun çıkarlarına zarar vermeyecek nitelikte deki özgürlükten bahsetmektedir. Bununla birlikte Marx, o döneme kadarki ahlaki anlayışların ideolojik çıkarlara yol açan bir görüş olduğunu belirtir. Onun özgürlük anlayışında kapitalist gelişmeye hız verecek toleranslar yoktur.

I.6. Marx'ın İnsan Anlayışı

Bu bölümde, araştırmamızın konusu çerçevesinde, ilkin Marx'ın insan anlayışını ele alacağız. Her şey den önce, belirtmek gerekir ki, Marx'ın sistemli bir felsefi antropolojisi yoktur. Ancak kimi yapıtlarında insanla ilgili görüşleri ele aldığı konuyla ilgisini dile

getirmiştir. Ancak gerek bu görüşler, gerekse bütün yapıtları dikkate alındığında, onun düşüncelerinin merkezinde insanın bulunduğu görülür.

O, insanın yabancılaşmasını, kapitalist toplumda, ekonomik, dini ve politik yabancılaşma olmak üzere üç açıdan inceler.(56) Doğal bir varlık olan birey bu yabancılaşma ile kendisine, çevresine uyum sağlayamaz.

Marksizm, ister bir ideoloji, ister bir felsefe ve isterse bir kuram olarak ele alınsın, kullandığı kavramlar itibarıyla tarihi ve insanı, yalnızca üretim olgusu ekseninde açıklıyormuş gibi görünür. Oysa bu üretim olgusu temelini de, insanın yapısından gelen gereksinimlerde bulur. Böyle bir anlayış, günümüzde ekonomi disiplinin insan tasarımında da vardır. Zaten Marx 'da bütün geçmiş üretim ve tüketim hareketinin temelinde insanın gerçekleşmesinin bulunduğunu söylemiştir. Buradan tarihin bir üretim ve tüketim hareketi olarak görüldüğü ve bunun da insanın tarihi yapmasıyla, yani insanın tarihsel bir varlık olmasıyla açıklandığı anlaşılmaktadır. İnsan, doğasından gelen gereksinimleri karşılamak için çalışmakta ve üretim yapmaktadır. Böylece, Marx'daki insan kavramının üretim kavramı merkeze alınarak belirlenebileceğini söyleyebiliriz.

Öte yandan Marx, yazılarında, kapitalist toplumda insanın durumunu da saptamıştır. Ona göre insan, kapitalist toplumda, kendine yabancılaşmış durumdadır. Bu yabancılaşmanın kaldırılması ise, ancak başka bir toplum düzeninde olanaklıdır. Marx'ın insana bakışındaki diğer bir boyut da toplumsal boyuttur. Burada O, bütün toplumları derebeylik anlayışının yıkılmasından sonra "kentsoylu" ve "proleter" olmak üzere ikiye ayırır. Marx bu ayrıma çok önem vermiştir.

"Toprağa, ataerkil yapıya, toplumsal dokulara, kent soyluluk nerede egemen olduysa orada bütün derebeylik ilişkilerini, ataerkil, kırgıl ilişkileri yok etti."(57) Büyük sanayiler çağdaş kentsoyluları, bunlarda aile bağının o içli dokunaklı yaşmağını yırtıp salt bir para ilişkisine indirdi. Bilim adamı, hekim, ozan, papaz parasını verip çalıştırdığı işçilere dönüştürdü.

---

(56) Adviye Erbay, Marksizimde Hümanizm Sorunu, Ankara 2000

(57) Marx-Engels, Komünist Manifesto, s. 69

Marx`ın bu kapitalist toplum anlayışının menfi neticeleri üzerine söyledikleri, aile bağını, toplum dokusunu çözücü ve her şeyi maddiyata indirgemesi kısmen doğrudur.

Ancak, Marx, toplumsal ilişkilerdeki kompleksliği göz ardı ederek hadiseleri tek yanlı göstermeye çalışır.

Örneğin, milli ve manevi değerleri incitilen bireyin bu değerlerini inceleme, bu moral değerlerine analitik bir çaba ile yakınlaşma gösterme yerine, bu şekilde değerleri bozulmuş bireyin, bunun üzerine birde ekonomik zorlamalara düşürülmesini topyekün incelememiş kendine göre geçmiş ve gelecek bütün olayları çözecek anahtarı bulmuştur! Bu anahtar, kapitalist tahakküme alıştırılan sanayi toplumun bireylerini, sadece isim değiştirip tahakküme farklı bir mecrada sürdürmeye çalışma yani proleter tahakküme alıştırma çabasıdır. Bu tahakküm, taşın sert, ateşin yakıcı olması gibi bir zorunlu haldir. Burjuvazinin halkın değerlerini, emeğini üç kuruşa indirgemesi ile mülkiyet sahiplerinin mülkiyetlerinin ilgası, zenginlerin mallarının zor ile el konulması ve özlenen sınıfsız toplumun oluşturulması öngörülür.

İnsan, maddi ve manevi varlığı ile bir bütündür. Yemek yer, su içer, giyinir. Bunun yanında birey, tabii ihtiyaçlarının karşılanması ile ve bununla birlikte, toplum halinde yaşamaya, sevgiye, paylaşmaya, inanmaya başlar. Bu görünüm ilk çağ insanında da böyle idi. Avusturya`nın ilkel kabilelerinde araştırma yapan bilim adamları, burada yaşayan insanların birincil ihtiyaç dediğimiz, yeme , içme ,barınma gibi gereksinimlerini karşılamanın her zaman için ilk önce yapılması gerekmeyen bir davranış olduğunu, çünkü görülen örneklerden bazılarında, ava giden erkeğin, arkasında bıraktığı ailesine şiddet uygulayan birini hemen cezalandırmaya kalktığı ve avını bırakıp geldiği durumlar görülmüştür.

Bunun tersi durumlarda görünmekle birlikte bunlar azdır. Burada aynı zamanda bir sahiplenme duygusu da görülür. Bu, kendinin olanı hakkettiğini sahiplenmedir. Eşini, çocuğunu, avladığını. Avını paylaşabilir

Marksist disiplin insanı belli davranışlar göstermeye mecbur görmektedir. Yani birey belirleyen değil belirlenendir. Bu insanı iş hayatındaki insan olabileceği gibi, tarihi gelişiminde de olabilir. Örneğin, Marx`ın bir dönem etkilendiği düşünür Proudhon, insanın tarihsel sorumluluğu bulunduğunu söyler. Nedir bu sorumluluk? İnsanı belirleyen mülkiyetsizliktir. Bu ilke üst yasa olarak kabul edilmeli ve insan değerlendirilirken buna göre değerlendirilmelidir.

Marx`da, bireyin özgür olması gerektiğini, ancak bu özgürlüğün belli sınırları olduğunu belirtir. Marx`ın özgürlük anlayışı izafidir. Birey, dini, ahlaki, milli değerlerinden arındırılarak, evrensel bir yurttaşın vasıfları ile donatılmalı ve bu kişi kendi tarihi ve yerel değerlerini ihmal ederek evrensel olana yönelmelidir. İnsan, işte böylece kendini bulur Marksizm`de. İnsan çevresi tarafından, tanımlanmıştır. Burada özel durumlar evrensel insan tanımına uymak için vardır, ve daha sonra kaybolur.

Görüldüğü gibi, mekanik bir insanı meydana getirme uğraşı vardır Marksizm`de. Burada insan, kendi oluşturduğu sistemin bir uygulayıcısı olmuştur. Öyle ki bu uygulama tersi durumun olabileceğinin imkansız olduğunu ve tarih boyunca bu zorunluluğun böyle devam edeceğini söyler.

Burada görülen zorunluluk fikri zorlama bir ifadedir. Birey kendi oluşturduğu bir sistem ile – ekonomi – mücadelesinde mağlup düşüyor ve bu disiplin egemenliğinde – şuurlu bir disiplin – hayatını belirliyor. Tarihi gerçekler dikkatle incelendiğinde şu görülür: Feodalitenin en sıkı bir şekilde uygulandığı dönemde toprak sahipleri, aldıkları ürünü değişik metalar ile mübadele etmiştir. İsteğe bağlı yapılan bu değiş tokuş daha sonra yerini büyük toprak ağalarına bırakır. Ekonomideki büyümenin, en temel gereksinimleri sağlamanın yanında bir çok avantajı da beraberinde getirmesi bazılarının iştahını kabartmıştır. Böylece ekonomik gelişim, merkantalist ve fizyokrat yoruma daha sonrada sanayiinin gelişmesi ve merkezileşme ile Marksizme konu olmuştur.

Ekonomiye ve üretim araçlarına belirleyicilik verilir ise alınacak sonuç Marx`ın öngördüğünden fazla olmaz. Ancak ekonomiyi de diğer alanlar gibi insanın bilinçli bir eylemle değiştirdiği bir konu olarak görürsek birey artık kendi tarihini yazacaktır.

Marx, insanlık haritasının, üretim araçlarını elinde bulunduranlar tarafından çizildiğini söylüyor. İnsan, bu haritada ailesinden yoksun, dininden habersiz, tarihini ekonomik gözlükle inceleyen bir durumdadır. **Bireyin, bilincin öznelliği ortadan kaldırılmış oluyor.** Ortaya çıkan durum artık yeni bir durumdur. İnsan, tarihin (makûs tarihin) getirdiği bu engereği kuyruğundan tutup atmalı, yerine, herkesin eşit olduğu bir düzene yürümelidir.

Ekonomi, hayatımızın girift alanlarından birisidir. Artık ilkçağ insanı gibi sadece yeme –içme ihtiyaçlarımız yok. Sanat`a, tarihe, şiire, felsefeye, değişik tatlara ihtiyaç oluştu. Şuur ile hayatını oluşturan insan yine şuuru ile kendini aşmıştır. Sevmek bir aşma faaliyetidir. Bunu şuur oluşturur. İnsanın edilgen bir yapı arz ettiği sistemlerde ise sevginin yerini makine almıştır. Makine ile haşır–neşir olan insan, benzer hareketler göstermeye başlıyor ve sonunda bir Frenkeştain oluyordu.

I.7 Marx'ın Din Anlayışı

Marx'ın din görüşü onun genel sistemi içerisinde önem vermediği bir konu olmuştur. Dini ilkeler diye tanımlanan yaşam kuralları ona göre aslında bireylerin çeşitli çıkarlara ulaşmak için geniş proleter yığınlarını uyutma aracıdır. O sisteminde dine yer vermez. Komünist Manifesto isimli eserinde ailenin ortadan kaldırılması, ortaklaşacılık -ki burada eş ortaklığı bile dahildir- getirilmesini ister. "Ailenin ortadan kaldırılması… Buna karşılık bütün kent soyluluk ağız birliği etmiş, iyi ama siz komünistler eş ortaklığı getirmek istiyorsunuz diye bağırıp çağırıyor. (58)

Marx, dini, henüz kendine erişmemiş yada kendini çoktan yitirmiş bulunan insanın öz bilinci ve öz duygusu olarak görür ona göre din insani özün doğa üstü gerçekleşmesidir.

Ezilen insan için din sığınılacak bir kapı, sıcak bir yuvadır. "Din halkın afyonudur"(59)O, dini, toplumun yanılsamalı mutluluğu olarak görür ve bunu ortadan kaldırmayı toplumun gerçek mutluluğu istemek olduğunu belirtir. Dinin eleştirilmesi insanı gerçek öz benliğine döndürmek içindir. Kendi çevresine dönmeyen insan din ile yanılsamalı bir güneş bulmuş ve kendi çevresinden iyice uzaklaşmıştır.

---

(58) Karl Marx-Friedrich Engels, Komünist Manifesto, Ankara 1998, s.101
(59) Karl Marx, Yabancılaşma, Ankara 2003, s.17

Tanrıtanımazlık ve komünizm bir kaçış bir soyutlama, somut dünyanın yitirilmesi değildir.Bunlar doğaya aykırı bir yoksullukta değildir. Onlar daha çok ilk kez olarak gerçek oluş, insan için kendi özünün ve gerçek öz olarak kendi özünün gerçek durumuna gelmiş olmasıdır. "Feuerbach, dinsel öz yabancılaşma olgusundan, dünyanın biri dinsel dünya, öteki cismani dünya olmak üzere ikileşmesi olgusundan hareket eder onun uğraşı dinsel dünyayı, cismani temeline oturtmaktan ibarettir.

Ama, cismani temelin kendi kendinden koparak özerk bir krallık gibi gruplara yerleşmesi, ancak bu cismani temelin içsel çekişmesi ve iç çelişkisi ile açıklanabilir. Demek ki, örneğin, dünyevi ailenin, kutsal ailenin gizi olduğu bir kez keşfedilince bu kez de bu birincisinin teorik ve pratik olarak yok edilmesi gerekir.(60)

Sermaye sahipleri artı değer fazlalaşması ile birlikte zenginleşerek fakir işçi kesimi üzerine büyük baskılar yapmaktadır. Marx imanınıza karşı olan her şey a priori yalansa ve yalan olarak karşılamak zorunda ise sizin kendinizi beğenmişliğinizin bir Müslüman'ın kendini beğenmişliğinde yada herhangi bir başka dinden birinin kendini beğenmişliğin den ne farkı kalır.

O Hıristiyanlığın uzun zamandan beri var olması onun lehine tek kanıt ise Thales den günümüze kadar var olduğu düşünüldüğünde o zaman bu kanıt yıkılmaz mı diyerek Hıristiyanlığa karşı görüşler belirtir. Öyle ki bir tartışmasında kızdığı birine "Sizi gidi Filozof olamayan papazlar sizi" diyerek küçümsemiştir. Hıristiyanlığın ruhunda var olduğunu söyleyen devlet ruhu Hıristiyan ruhu olmalıdır. Cümlesine dar kafalı diyerek sert bir eleştiri yapmıştır.

Bir üst yapı kurumu olan din, insani olanı değiştirmek veya dönüştürmek kaygısını taşıyamaz. Dinin toplumsal olarak görüntüsü insanlara içsel ve geçici bir huzur sağlıyor görünmesidir; aslında din insana sahte bir huzur verir. Marx'ın bu düşüncesinin temel sebeplerinden birisi Yahudilere karşı yapılan tenkitlerdir. Marx bu tenkitleri rasyonel olarak izah etme ve yanıtlama yerine, dinin temeline yönelik irrasyonel eklemeler yapmaya çalışmıştır. Eleştirilen objede doğruluk payı vardır.

---

(60) A.g.e., s. 96

Özellikle dogmatik Hıristiyan din adamları Marx'ın eleştirisinde değindiği gibi dinin araç olarak görülebilir bir çizgiye getirmişlerdir.

Görüldüğü üzere laiklerin papazlara dönüşümünü Protestanlığın eseri olarak, Burjuva papazlarının bir eseri olarak görüyor. Burjuva papazları kendi çıkarlarının bekası için büyük yalanlar söyleyerek insanları kandırmaktadır O'na göre. Feuerbach eleştirisinde onun dinsel özü insan özüne indirgediğini söylüyor ,ama ona göre insan özü tek tek bireylerin doğasında bulunan bir soyutlama değildir.

Bu öz aslında,toplumsal ilişkiler bütünüdür. Hıristiyanlık ve diğer dinler ile ilgili bu görüşler onun kuşkusuz katı bir tanrıtanımazlığından geçiyordur. Bunda, o dönemi kilise ile hakim siyasal otorite arasındaki menfaat birliği önemli rol oynamıştır. Nietzche'nin Zerdüş de "tanrıyı siz öldürdünüz" demesi gibi burada da çıkarcı din adamlarının dini kendi sübjektif yorumları ile yorumlaması Marx'ın öfkesini çekmiştir. O kendi sistemine o kadar inanmıştır ki, komünizme karşı dini suçlamaların incelenmeye değmeyeceğini söylemiştir.

I.8 İlkel Komünizmden İdeal Komünizme Geçişin Aşamaları

Marx, kapitalist dünyanın artan baskısına karşı ideal komünizmin oluşması için gereken çalışmaları gösteriyordu. Tarihin ilk dönemlerinde ortaklaşa yaşam tarzını benimseyen topluluklar Burjuva sınıfının gelişmesi ile birlikte yeni sınıflar oluştu. Tarihin ilk çağlarında, hemen her yerde, toplumun çeşitli zümreler halinde, tepeden tırnağa bir bölümlenmesini görürüz. Roma da patrisyen şövalyeler, plebler, köledir; orta çağda feodal beyler, vasallar, lonca ustaları, kalfaları, çırakları, serfleri görürüz. Burjuvazi üretim araçlarındaki gelişme ile iletişim araçlarındaki ilerlemeden faydalanarak bütün ulusları kendi egemenliği içine çekmekte idi. Proletaryanın burjuvazi ile savaşımı ilkin ulusal bir savaşımdır. İdeal komünizm de komünistler diğer işçi sınıfı partilerine karşı farklı bir parti oluşturmazlar. "Komünistlerin en önemli hedefi proletaryanın sınıf olarak oluşumu, burjuva egemenliğinin yıkılması siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesidir."(61)

(61) K.Marx - F.Engels, Komünist Manifesto ve Komünizmin ilkeleri, Ankara 2002, s.132

İdeal komünizm de işçilerin vatanı yoktur. Marx, gerici sosyalizm dediği feodal sosyalizmin, geçmişin yankısı ile geleceğin tehdidi arasında oluştuğunu söyler. Bunlar siyasal pratikte, proleter sınıfina karşı alınan bütün baskıcı önlemlere katılıyorlar ve her şeye boyun eğiyorlardı.

"Papaz nasıl hep toprak bayi ile el ele olmuşsa kilise sosyalizmde feodal sosyalizm ile hep el ele olmuştur.

Bununla birlikte, sosyalizmin bu biçimi, pozitif amaçları bakımından, ya eski üretim ve değişim araçlarını, ve bunlarla birlikte eski mülkiyet ilişkilerini, ve eski toplumu geri getirmeyi ya da modern üretim araçlarını, bu araçlar tarafindan parçalanmış bulunan ve parçalanmaları kaçınılmaz olan eski mülkiyet ilişkileri çerçevesi içerisinde tutmayı arzular, her iki durumda da, hem gerici hem de ütopyacıdır.

O, ilk olarak insanın mülksüzleştirilmesinin zorunlu olduğunu belirtir. 1845 de Marx, mülkiyet üzerine yazılar sebebiyle Proudhon'a övgüler düzüyor. Ancak 1846 da çatışma başlıyor.Proudhon "sefaletin felsefesi"`ni yazıyor. Marx, "felsefenin sefaleti"`ni yazar. Marx, kendisini önceleyen fikir babalarından olan Proudhon`a fikirlerinden dolayı büyük saygı duyar. Proudhon`a göre "mülkiyet hırsızlıktır."(62) Marx`da sosyal bir hastalık olarak görür mülkiyeti. Başkasının ondan yararlanmasından menetmektir mülkiyet(63) Proteler mülksüzdür.

Başta da belirttiğimiz gibi iki yanlışın bir doğru etmesi anlayışı burada da ortaya çıktı. Bütün insanlar doğuştan ve yasa önünde eşittir ilkesi Fransız ihtilalinden bu yana söylenegelir. Halbuki, onlara göre bu ilke bir göz boyama cümlesi olarak kalmıştır. Yasa önünde zorba daha eşit, büyük mülkiyet sahipleri daha eşittir. Mülkün bir baskı, tahakküm aracı olarak kullanılması bütün mülk sahiplerine teşmil edilerek bir zorunluluğa işaret ediliyor. Ancak emeğinin karşılığını bu alana yatırmış bireyin mülkü de ortadan kaldırılıyor. Halbuki mülkiyet hakkı azizdir. Bazı düşünürlerin iddia ettiği gibi bireyi şahsi mülkiyetinden ayırmak, onu eserinden koparmak demektir.

Sosyalist ve komünist olarak adlandırılan sistemler, Saint – Simon'un, Fourier nin, Owen in sistemlerini ütopik sosyalizm olarak adlandırılır.

---

(62) Proudhon,.. Mülkiyet nedir? s.53

(63) Proudhon Marx'a 17 Mayıs 1846 tarihli mektubunda "Mal sahiplerine karşı bir Saint Barthelemy yaparken, kendisine yeni bir güç vermektense, mülkiyeti hafif yollu desteklemeyi yeğlerim der."

Bu sistemlerin idarecileri sınıf çatışmalarını görüyorlar ama daha bebeklik çağında olan işçi sınıfı hiçbir tarihsel inisiyatif gösteremiyordu. "İdeal komünizm de şu ilkeler en ileri ülkelerde uygulanabilir olacaktır.

1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması. Devletin kamuya ait olarak bütün üretim araçlarına sahip olması ve bunu toplumun yararına kullanması.

2. Kademeli gelir vergisi (ağır bir artan oranla vergi). Bireyden yaptığı işe uygun olarak,daha doğrusu ürettiği ürüne ve bunu yaparken harcadığı emeğe uygun olarak hazırlanan vergi.

3. Bütün miras haklarının kaldırılması bütün sermayenin bireyler adına kullanılmasına yetkili olan devlet bu erkini kullanmada bütün yurttaşlarına eşit mesafede olmalı.

4. Bütün mültecilerin ve asilerin mülklerine el konulması toplumsal sıkıntılara sebep teşkil eden üretmeyen ve sistem aleyhine çalışarak bozgunculuk çıkartanlara karşı bu ilke konulmuştur.

5. Sermayesi devletin olan ve tam bir tekele sahip bulunan bir ulusal banka aracılığı ile kredinin devlet elinde merkezileştirilmesi

6. İletişim ve ulaşım araçlarının devlet elinde merkezileştirilmesi daha öncede söylendiği gibi devletin toplumun yararına olan haberleşme ve ulaşım gibi bir çok alanda tek söz sahibi olması.

7. Devlet tarafından sahip olunan fabrikaların ve üretim araçlarının arttırılması; boş toprakların ekime açılması ve genel olarak toprağın ortak bir plan uyarınca iyileştirilmesi

8. Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi orduları kurulması, özellikle tarım için geniş arazileri verimli şekilde kullanabilmek için gerekli iş gücü ve makinelerin sağlanması / temin edilmesi.

9. Tarımın imalat sanayileri ile birleştirilmesi ; kent ile kır arasındaki ayrımın, nüfusun ülke yüzeyine daha eşit bir biçimde dağılması ile yavaş yavaş kaldırılması.

10. Bütün çocuklar için devlet okullarında parasız eğitim. Bu günkü biçimi içerisinde çocukların fabrikalarda çalıştırılmalarına son verilmesi. Eğitimin sınai üretimle birleştirilmesi vb.

I.9. Proleterya Hakimiyeti

Bir sınıf vardır ki bu sınıf hiçbir şeye sahip bulunmayanlardan meydana gelmekte idi. Bu sınıf adını, Roma`nın en çok sefalet içinde bulunan sınıflarından almıştı. Roma da o sınıfın tek kabiliyetli çocuklarını, "prol" lerini dünyaya getirmeye dayanıyordu.(64) Ancak ne gariptir ki proleter, ekonomik bakımdan ezilmesi yüzyıllardır sürmesine rağmen, hiçbir zaman sermaye sahiplerine karşı fiili bir hareket içinde olmamıştı. Bunu hatırlatan Marx oldu. Emekçi kendi haklarına karşı kendini savunmalı, adaleti, emekçi aleyhine gelişmiş yasaları değiştirmelidir.

Komünist topluma geçebilmek için ezilenler ayaklanmalı ve haklarını almalı idi. Marx`a göre bu, olmaması imkansız olandı. Çünkü kapitalist toplum "artı değeri" sömürmüş yıllarca buna karşı çıkan olmamıştı. Artık, tek devrimci sınıf olan proleter hakkını istemeyecek, zorla alacaktı. Proletaryanın diktatörlüğü komünist topluma bir geçişi sağlar. Sosyalizmin ise dağıtımın üretim tarzı ile orantılı olarak yapıldığı ve komünizme geçişi kolaylaştıran ve bir önceki dönemin kalıntılarının temizlendiği bir dönem olarak görür.(65)

Proletarya diktatörlüğü, kapitalist toplumun içinde doğup büyümüş ve kendi egemenliğine dayanan sınıfsız topluma geçişi hazırlayacak tedbirleri almıştır. Fırsat bulunduğunda proleterin elinde bulunmayan devlet yıkılacaktır. Marx ve diğerlerinde bu aşamaların geçmesinin zorunlu olduğunu görürüz. Yani proletaryanın devrimci diktatörlüğünden sosyalizme, oradan da komünizme geçiş Marx'a göre eşyanın tabiatı gereği bir zorunluluk taşır.Marx'a göre devlet işçi sınıfının elinde varlığını sürdürür. Engels ve Lenin ise devletin komünist toplumun oluşunda devletin kopmayacağını belirtti.

Marx'a göre sosyalist toplum kapitalist toplumun en zirve döneminden sonra kurulabilirdi.

---

(64) Schwarzschild, Marx`ın Yıkılışı, s.92

(65) Marx – Engels, Gotha ve Erfut Programının Eleştirisi, s.30

Ve bu devrim, üretici güçlerin geliştiği Avrupa`da olabilirdi. Bu zorunluluk ön görüşü Ekim 1917 devrimi ile sonuçlanmıştır.Kurulan yeni devlet proletarya diktatörlüğü yerine kralcı bir diktatörlüğe dönüşmüş ve proletaryanın devrimci diktatörlüğü oluşamamıştır. Daha sonra bu birlik sınıfsız bir toplumun ilk aşaması olan sosyalizme Stalin'in sosyal devlet projesine rağmen geçememiştir. Burada marxçılık yeniden yorumlanma ihtiyacı ile revize edilmiştir.

Birinci enternasyonel'de, işçi sınıfi mücadelesindeki birlik üst başlığı ile yayınlanan sonuç metninde "işçi hareketinin temel menfaatleri, komünist ve sosyal demokrat partilerin, milli ve milletlerarası çapta ortak eylem yollarına girmelerini gerekli kırmaktadır"(66) ifadeleri ile Stalin'in Sovyet sosyalizmi anlayışı ile kendine özgü komünist devlet anlayışı çelişmektedir. Bu da doğaldır. Dünya komünistlerinin üstadı Marx'ın evrensellik görüşünü terk etmiş, menfaatleri gereği Churchill ve Roosewelt ile gizlice görüşüp Avrupa ülkelerini aralarında paylaşmıştır.

(66) Duclos: Birinci Enternasyonal, s.346

II. BÖLÜM

II.1. KAPİTALİST TOPLUMUN AHLÂK YAPISI

Marx, kapital'in birinci cildinde, kapitalist üretim sürecini, ikinci cildinde "dolaşım sürecini" ve üçüncü cildinde de kapitalizmin bir bütün olarak ve birinci ve ikinci cildindeki argümanların sentezlendiği bir toplu ele alış olarak inceler.Kapitalist ahlaka en sert tenkit bu üçüncü kitapta yapılır.

Kol gücüne dayanan üretim aşamasından makineli üretim aşamasına geçiş ile birlikte az zamanda fazla üretim sloganını kendine referans alan artı değer sömürücüsü kapitalist zihniyet, bütün maddi gücünü kârın artmasına teksif etmesinden dolayı insan faktörünü görmemiştir. "Emeğin sömürü derecesi ve el konulan artı-emek ve artı-değer miktarı, özellikle işgücünün uzatılması ve emeğin yoğunlaştırılması ile yükselir.(67)

Bu düşünce sahipleri sistemlerinin çöktüklerini görecektir .Marx'a göre bireyler iradelerini kapitalizmin "demir yasalarını" değiştirmekten yana kullanamazlar. Ancak buna rağmen istemler ve gereksinimlerinin karşılanmasına uğraşan bireyler, topluluk olarak hareket ederek aşılmaz varsayılan ilkeleri geçer.

Kapitalistin kendine biçtiği özgürlük içerisinde çıkar tezatlığı ilişkisi vardır. Halk yığınlarının birkaç gaspedici tarafından mülksüzleştirilmesi söz konusudur.(68) Bir fabrikatör , kendi sermayesini kendinin belirlediği mekanda istediği emekçileri, istediği ücrette çalıştırmakta özgürdür.

---

(67) Karl Marx, Kapital Cilt 3, s.245

(68) K.Marx, Kapital Cilt 1, S. 85

Ancak işçi toplulukları verilenle yetinen bir yığın olduğu takdirde girişimciye bağlı özellik anlayışı, üretimin olabileceğince fazla yapıldığı ortamı sağlamada ve onun verimliliğini, çalışma saatini, ücretini, sosyal ilişkilerini geliştirmede kendi lehine maksimum fayda anlayışı ile hareket ederken, diğerlerinin "maksimum fayda" zarar vermeyecek özgürlük isteklerini karşılar.

Kapitalist ahlak, bu manada, sermayeye ve diğer erklerle ilişkinin sağlamlığına bağlı bir alt ahlak geliştirir.(69) Fabrikatör örneğinde kapitalist alt ahlâkı örneklendirecek olursak şöyle bir yapı görülür: Fabrika müdürü, diğer kısım idarecileri ile eş zamanlı olarak sübjektif sınırları "marjinal kâr" bilinciyle açılmış ve us'un merkezi yerinde duran ilkeyle birim yöneticilerine ileti verir.Bunu alan birim şefleri ,yanlarındaki alt birim liderlerine ,zihinlerinin bir noktasında "marjinal kâr" beklentileri ile birlikte mesajı verir. Alt birim ve alt nokta olan emekçiye bu mesaj, görünürde ortak; fakat azami kâr anlayışı verisini memnun etmek için kuvvetli ve gerekirse oranı değişik nispetlerle de olsa tehditlerle, bir öncelikli yapılması istenen mesajı ile işçiye iletilir.Burada bireyin davranışları bir üst istem sınıfına bağlı,bir üst istem grubunun eylemleri bir üst sınıfın istemlerine... derken ortaya, ekonomik bir işlemden meydana gelen zorunlu eylemler bütününe yani belirlenmiş alt ahlak kimliklerine ulaşıyoruz.

Marx, bir düşüncenin gerçekliğini yada gerçek dışılığını pratikten gelip gelmemesine bağlamıştı.(70) Bu ön kabule göre hareket edersek, kapitalist toplumun, kapitalistin ahlak yapısının referansları gerçekten pratikten kopuk değildir. Bu amaç bireysel mutluluktur. Onlar bunu dayanışma ile elde eder. "Ama ücretlerinin korunması, patronlarına karşı sahip oldukları bu ortak çıkar onları ortak bir direnme düşüncesinde birleştir. – Dayanışma" (71)

---

(69) K.Marx – F.Engels, Alman İdeolojisi S. 44

(70) .K.Marx-F.Engels, Alman ideolojisi[Feuerbach].s 22

(71) K.Marx, Felsefenin Sefaleti s. 171

Girişimci, bu mutluluğu, idealize edilmiş ortamda olabilecek çok insanın olabildiğinde isteklerine niteliklerine uygun bir mekânda, olabildiğinde yüksek ücret olarak gerçekleştirebilecekken Marx'a göre ötekinin mutluluğunu kendi mutluluğuna kurban etmektedir.

Halbuki burada istenci ile hareket eden işçi vardır. Birey doğası en iyiyi istemekte kendinde arzu görürken, kendine yeten ile fazlasının ne olduğu sınırının hesabını ayırt edememektedir. Bu "ayırt edememe" kapitalistin elinde büyüye büyüye canavara dönüşmektedir.

Kapitalist artan iştahını proleterin kol gücüne, onun sırtından kazandığı artı-değere bağlamıştır. Toplumsal şartların zorlaması ile emekçi bu adaletsiz uygulamaya ister istemez göz yummaktadır. İnisiyatif tamamen keyfi muameleye açık işverenin elindedir.

"... Kapitalist üretim tarzında, doğrudan üretici kitlesi, kendi üretimlerinin toplumsal karakteri ile sıkı bir otorite ve tam bir hiyerarşi halinde düzenlenmiş toplumsal emek süreci mekanizması halinde karşı karşıya gelirler. Ama bu otoriteye onlar, yalnızca emeğin karşısında yer alan, emek araçlarının kişiselleşmesi şeklinde sahiptirler; yoksa daha önceki üretim tarzlarında oluğu gibi,politik yada dinsel liderler olarak değil. Oysa bu otoritenin sahipleri birbirlerinin karşısına sırf meta sahipleri olarak çıkan kapitalistlerin kendi arasından tam bir kargaşalık egemen olup, bu kargaşalık içerisinde üretimin toplumsal iç ilişkileri kendilerini yalnızca bireysel özgür ifade karşısında, karşı konulmaz doğal yasalar olarak ortaya koyarlar."(72)

---

(72) K.Marx ,Kapital Cilt 3, s.919

II.2.Marx'da Özgürlük Problemi

Marx'ın kapitalist sisteme tenkidinin temelinde ahlaki yozlaşma vardır. Bu yozlaşma bireysel ve toplumsal özgürlükleri girişim ve sermaye artmasına feda etmiş olmasından kaynaklanır."Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği her yerde, bütün feodal, ataerkil,pastorâl ilişkilere son verdi... ve insan ile insan arsında, çıplak çıkardan, katı"nakit ödemeden başka hiçbir bağ bırakmadı.(73)

Kapitalist özgürlük, bireyin başka bireylere zarar vermeden, zor kullanmadan, istediği gibi hareket edebilmesi anlayışıdır. Marx'ın, bu özgürlük fikrine temel de karşı çıktığı ve toplumu bireysel özgürlüğe tercih ettiği noktadadır.Bireysel özgürlük, şahsi nitelikleri ve imtiyazları kullanarak ötekinin görmediği veya gücünün yetmediği ilişkileri, siyasal erk desteği ile bireysel kazanımlara dönüştürmesidir.Çünkü olması gerekeni şahsi çabası ile değilde herhangi bir baskı unsurunun(sermaye sahibi) zorlaması ile yapmak bireysel özgürlüğü ve kendini gerçekleştirmeyi engeller. "(Burjuva), kişisel değeri , değişim değerine dönüştürdü ve sayısız gözetilemez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine o biricik insafsız özgürlüğü **ticaret özgürlüğüne** koydu"(74)

Oysa, ona göre özgürlük temelinde, diğerinin de varlığını yadsımayan ortaklaşa nitelikli bir rasyonel akışı içermektedir. Birinin fark edemediğini diğerinin görmesi, fark eden lehine büyük bir avantaja dönüşmemeli, aynı zamanda ötekinin de farkına varması için bir birlikteliğe dönüşmelidir. Benzer şekilde, dışsal maddi koşullarda, kişinin özgürlüğünü kısıtlayıcı ortamlar oluşturabilir. Bunu aşmak, fırsatçılık ve bireysel tatminin üzerinde, onu aşan karşısındakini de bu sürece katan bir zihniyet yapısıyla mümkündür. Tüm özgürleşme, İnsani dünyanın, ilişkilerin insanın kendisine indirgenişidir.(75)

---

(73) K.Marx-F.Engels,Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri, s.119

(74) a.g.e., s. 119

(75) K.Marx, Yahudi sorunu, Çev. Muzaffer İlhan Erdost, Ankara 1997 s. 41

Burjuvazi de özgürlük vaat etmektedir. Ama bu özgürlük içeriğinde ne getirmektedir: "Baylar! Soyut **özgürlük** sözcüğünü sizi aldatmasına izin vermeyin.kimin özgürlüğü? Bu, bir kişinin bir başka kişi karşısında özgürlüğü değil sermayenin işçiyi ezme özgürlüğüdür."(76) Burjuvazinin sermaye özgürlüğü toplumsal sömürü için bulunmuş bir aldatmacadır. Marx'a göre, bayağı sosyalizmin mutlak sosyalizmden ayıran nokta, bayağı sosyalizmin **sadece teoride ki** kurtuluşu dışsal bir kurtuluş olarsak yadsımasıdır. Oysa, teori, isme göre davranışı değil bir bütüne göre fiili öğütler. Yani burjuvazide ki özgürlük aldatmacası ancak sosyalist teori bir bütün olarak anlaşılınca burjuvazinin niyeti total alarak anlaşılacaktır.

Yaşadığımız toplumda, ona atıfta bulunacak, kendimizi gerçekleştirmemiz için referans olacak bir özgürlük anlayışı yoktur. O, 'şunu yapmak senin görevindir' şeklinde dayatma yapmaz. Tersin, bunun burjuvanın yöntemi olduğunu belirtir. Ona göre bireyin varlığını bir biçimde, özellikleri, istediklerine uygun olarak gerçekleştirmesi ile birlikte ahlâkı da şekillenir. Bireyin bireyselliği onda, yeteneklerini, duygularını isteklerinin oluşturduğu ölçüde özgürdür. Bu belirleme bireyin faaliyeti ile pratik daha belirginleştiğinden çalışma yerleri ,özgürlüğün tadına varıldığı yegane yerlerdir.Filozof,tarihin akışını değiştirecek emekçi prototipini,kendinden olanı içe alacak,sisteme uygun olmayanı ise dışarıda bırakacak biçimde tasarlar.Kapitalist çok geniş ve sınırsız bir özgürlüğe sahip olmayı isterken bu hakkı emekçi için çok görür.

... Ne zaman insan kendi güçlerini toplumsal güçler olarak tanır ve örgütler ve böylece toplumsal gücü kendisinden politik güç biçiminde ayırmaz ise, işte ancak o zaman insani özgürleşme tamamlanmış demektir.(77)

---

(76) K.Marx, Felsefenin Sefaleti, s.219
(77) K.Marx, Yahudi sorunu, s. 41-42

Vay canına! Eller de, ayaklar da, gerçekten
Baş da ayrıca, eril güçler de hepsi senin : Ama yeni, yeni almaya başladığım zevkler,
Daha mı az benim oluyorlar bu yüzden?
Diyelim ki altı yörük at var ahırımda,
Benim olmuyor mu güçleri de atların?
Gidiyorum son hızla, en eksiksizi insanların,
Sanki yirmi dört bacağım varmışçasına.

Marx, arzularını, isteklerini özellikle sosyal taşlamaları,şiir diliyle anlatır. Bunlardan bir bölümü şöyledir:

Shakspeare **Atinalı Timon**'da şöyle yazıyor:
Altın! sarı, pırıl, pırıl, halis altın! Yok. tanrılar,
Boşuna yemin etmedim ben : Gökler, siz ey duru gökler!
Şu kadarı yeter bunun çevirmeye karayı aka; eğriyi doğruya;
Kötüyü iyiye; soysuzu soyluya, kocamışı gence, yüreksizi yiğide.

Filozofumuz iyinin kötüye,soylu olanın soysuza doğrunun yanlışa döndürülmesinin gerekliliğini,ve bu eyleminde paraya,altına aldananlar ile olamayacağını belirtiyor.Devamla;

Bu sarı köle
Bağlar, çözer dinleri; günahkârı kutsar
Cüzzamlıya bile taptırır insanı; alır hırsızı,
unvan verir, nişan verir, şan verir,
Oturtur senatörle yan yana: budur
Kocamış dulu yeniden gelin eden;
Hastanenin, çıbanların görse kusacağı kadını
Allar pullar da bu, ilkyazına kavuşturur.
Çekil karşımdan, kahrolası çamur,
insanlığın orta malı fahişe , sen,
Ulusları birbirine düşüren...(78)

---

(78) Marx-Engels, Sanat ve Edebiyat, s.38-39

Filozofumuz bireysel oluşları yok etmeyen,bireyin doğasını,yeteneklerini zedelemeyen her görüşün rahatça ifade edilmesini ister.Kapitalist zihniyetin özgürlük anlayışına karşı çıkmasının temelinde de;onun insanı bir meta olarak görmesi ve dolayısıyla herhangi bir cisimden farksız olan bu anlayış bireyi,toplumu değil,kendinin nasıl fazla kazanacağını düşünür. (79)

Üretim araçları, bireylerin kontrolünde olduğunda, bireysel arzu ve istekler özgürlüğün ortaya çıkmasını engeller.Toplumsal olanı görmeyen,kişinin bilişsel,duygusal tarafını ihmal eden kapitalist nerede olursa olsun hakkından gelinmesi gereken bir parazit olarak görülür.Kapitalizm "seçme" fiilini bireyden alır.Koşullandırılmış ortam içerisinde adeta bir makine gibi algılanan birey iradesini kullanamayacaktır.O halde tek alternatif kalır: **Komünist ahlak.** Komünist ahlak da bireyler ötekinin varoluşunu adeta kendi varoluşu gibi görerek hareket eder.Çatışma olduğu taktirde bunu doğal olarak algılamalı, ortak hedef olan komünist ahlak içerisinde sisteme zarar vermeden,problem bireysel geri çekilme ile çözülmelidir.Bu ise kendini gerçekleştirmiş bireylerden oluşan toplumda yapılması zor olmayan bir davranıştır.Sadece ben,yalnızca benim özgürlüğüm demez,diyemez.Onda biz duygusu egemendir.Emek vererek geldiği ortamı ve arkadaşlarını, onların arzu ve isteklerini hep göz önünde bulundurur.

Özgürlük, Marx'da, bireyin sınırsız bir biçimde ve sorumsuz olarak hareket etmesi değil, aksine diğer emekçi kardeşlerinin gelişimini engellememeyi göz önünde tutar.O sorumludur da.. Çünkü tarih onun üzerine ağır bir yük yüklemiştir.O bu yükü bilgisiyle hareket ederek, özgürlük alanını genişleterek hafifletir. Devlet de, emekçinin devleti de, proletarya'nın tüm keyfiyetlerini sergilemesine fırsat verir.Nasıl ki insanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar,bunun gibi kapitalist sömürüye ve kapitalist ahlaksızlığa da kendisi dur diyecektir.Burada sermaye sahibi ile emekçinin menfaatlerinin çatıştığı durumlarda;tarihi değiştiren **ekonomik zorunluluk** tabi ki artı değer sömürücüsünü de değiştirecektir.

Özgürlük, fertlerin isteklerinin engellendiği zaman daralır.(80) İnsanları eylemde bulunurken özgürlüğünü kısıtlayan etmenler farklıdır.Bu faktörlerden birisi, çevresel faktörde diyebileceğimiz dış faktörler;diğeri ise bireyin içsel durumu.

---

(79) K.Marx, Kapital Cilt 1, s. 805

(80) S. Lukes, Marksizm ve Ahlak, Çev. Osman Akın Hal, İstanbul 1998, s. 101

Buna göre dışsal etmenler,başta devlet olmak üzere,gelenekler,sermaye sahiplerinin amaçlarına uygun hazırlanmış olan hukuk,din,ahlak gibi buyurucu kurumlardır.

İçsel olarak ise açıkça anlaşılacağı üzere bireyin,kendi kişiliğini oluşturamamış insanın belli bir hedefe kilitlenmemiş arzusu,hırsı,duyguları onda nihai amaca ulaşma da engel yaratacaktır.(81) Kişi kendini,iç ve dış ortamı,bir annenin yavrusuna gösterdiği dikkat ile kontrol etmeli;dış ve iç şartların kendisini değiştirmesini değil,kendisinin bu şartları insan onuruna uygun şekilde değiştirmesi gerekir.

Kişi arzularının ve içsel niteliklerinin geliştirilmesinden sorumludur. İç mekanizmanın çözülmesi özgürlük anlayışının geliştirilmesine zemin hazırlayacaktır.Birey özgür olduğunda üretici etkinliği artacak ,arzuları ve istekleri doyurulacaktır.Burada soru hangi arzuların, isteklerin, bireyin bireysel belirlenimini ortaya çıkarmasında yardımcı olacağıdır.Burada birey, doğayla ilişkisi içerisinde, ondan azami faydalanabileceği, kendisini özgür olarak ifade edebileceği bir hareket tarzı içerisinde olmalıdır. Tabiatın rasyonel denetimi özgürlüğün önemli bir yönüdür. Kişi doğayla olan ilişkisinde yalnızca onu denetlemez; aynı zamanda kendisini de doğada görür. Tabiat, bireyin kendini tanıdığı bir olan olarak görülmektedir.

Bireyin bireysel belirleniminin dışsal görüntüsü ,iradenizin, gerçek bireysel yaşamımızın objesine uygun özgül bir ifade olmasıdır.(82) Burada Marx, bireylerin birbirleriyle nasıl ilişki içerisine gireceğini ve keyfiyetleri yoksaymadan belirlenimlerini nasıl ortaya koyacaklarını belirtir. Yani ilişkide olan birey ötekine iletimde ve onunla iletişiminde, onun özgürlüğüne müdahale etmeden hareket etmelidir. Birey, diğerlerinde görmek istediğini kendisi başkalarına önce göstermelidir.

Para, sosyal ilişkilerde çirkine güzellik satın aldıran, topala onlarca ayak bulan, kötüye, vicdansıza itibar kazandıran bir araçtır. Ancak, özgürlük anlatımında para araya girer ise para evrensel bir faktör kabul edilmiş olur ve birey kendi öz niteliklerini, gizil güçlerini açığa çıkartabilecekken, dışsal etkilerin etkisi altında edilgenleşir, özgürlüğe yabancılaşır.

---

(81) K.Marx -F.Engels, Alman İdeolojisi, s. 68

(82) A.g.e s. 39

Birey, paranın değiştirici etkisini minimize eder. Dolayısıyla kendine ve diğerlerine olan bakışını değiştirir. Bundan dolayı insanlarla ve diğer şeylerle ilişkisinde, kendi gerçek niteliklerinin ışığında olmalıdır ilişkilerde gerçek temeller üzerine kurulmuş eylemlerde artık bireyselliklerin değiştirilmediği ilişki olmuş olur.Arzuları ve yeteneklerin gerçek somut bütünlüğünü belirlemesi anlamında birey özgürdür. Bu arzu ve yetenekler, eğer birtakım amansız gizil güçler tarafından ayrıştırılarak oluşturulursa kişi gerçek özgürlüğe ulaşamaz. Özgürlük aynı zamanda komünal bir ilişkiyi işbirliğini gerektirir. Birey, ancak bir toplum grup içerisinde kendini geliştirebilir.

Arzu yetenek ve duygusal bütünlüğünü birey somut olarak bir toplumda görür.(83) Ancak burada şuna dikkat etmek gerekir: Bu tip yaşamda bireyler özgürlüklerini belli kişi ya da gruplara çiğnetmemeli. Ne devlet, ne karizmatikde olsa lider ne de ebeveynler bireydeki nitelikleri gözardı etmemeli. Bir yanda birey diğer yanda ise toplum birbirlerine, niteliklerini geliştirici imkanlar sunmalı, bireyin bireysel belirlenimini gerçekleştirmesinde yardımcı olmalıdır. Başkalarıyla olan ilişkilerde onların arzularına saygı duymak,onları kendi bireysel belirlenimini ortaya koymalarına saygı göstermek, diğerlerinin özlerine saygı duymak olacaktır.Bura da çelişen arzulara sahip taraflar olacak, bu, birey doğası gereği rasyonel olarak gözlemlenip en az zararla iki tarafın ayrılması sağlanacaktır. Burada, bir çok farklı yeteneklere sahip insanın, bir çok arzu ve yeteneklere sahip insanlarla ilişkisi bir ahengi meydana getirecek. İşte, her bireye bu ahengin bir öğesi olarak bakılır ve kendi bireysel var oluşunu ve öteki varoluşların doğallığını içselleştirebilir ise ideal komünal topluma varılmış olacaktır. Bu ortaklaşacılık, her bir bireyin, zevk alma duygusal coşkunluklarına 'ben'i de katacak; benim acılarıma menfiliklerime ötekileri de ortak edecektir.

Özel mülkiyet ile özgürlük ilişkisinde Marx sermaye sahiplerinin özel mülkiyet tutkularını özgürlüğün geliştirilmesine engel görür.(84)

---

(83) A.g.e, s. 100-101

(84) A.g.e s. 80

Burada özel mülkiyet aracılığı ile diğer bireyler üzerinde dolaylı denetim sağlama isteği, özgürlüğün oluşmamasına etki eder.(85) Marx'ın karşı çıktığı özel mülkiyet bu nevi doğrudan ve dolaylı mülkiyet tipidir.

Marx için özgürlüğün esası, bireyin **özbelirlenimidir**.Bu özellik, bireyin diğerleriyle ve doğayla olan ilişkisinde en temel bir niteliktir.Kişinin gerek doğayla olan ilişkisinde, gerekse diğer fertlerle olan ilişkilerinde, kendi doğasının temel yapı taşlarının farkına varması gerekmektedir.Burada, komünal ilişkilerde her birey diğerine yardım etmeli, öğretmelidir. Marx, komünist bir yerde her şeyin sınırsızca yapılacağını değil, bireyin bireysel belirlenimini var oluşunu ortaya koyması ve öteki varoluşlara karşı saygı duymasının gerekeceğini belirtir. Burjuva özgürlüğü ticaret özgürlüğü ile, her bireyin diğer bir bireye zarar vermeme koşulu ile istediğini yapabileceğini ve ferdi edilgen bir nesne anlayışı savunur.

Marx, komünizmin asla ahlak vaazı vermediğini belirtir.Bireylerin birbirlerini sevmesi gerektiğini dayatmaz der. Tersine, bütün bu müspet ve menfi niteliklerin bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri için belirli koşullarda iyi bir form olabildiğini savunur. Ancak Marx, bireyin mevcut yeteneklerinin hepsinin gerçekleştirilmesini amaçlamaz. "Kişinin özgelişimi, Marx'ın görüşlerinde rol oynar ama Marx'ın özgürlük etiği, gördüğümüz gibi, özgerçekleştirimci etikten ayırt edici biçimde farklı ve ondan üstündür... Özgerçekleştirimci görüşler genelde erekselcidir"(86)

II.3. Marx'da Sorumluluk Kavramı

Marx da kapitalizmden komünizme geçişin kaçınılmaz olduğu bir gerçektir. O'na göre bu geçiş çekirdeğini kapitalizmin alt yapısında bulur.Üretim güçlerinin üretim ilişkilerini belirlemesi kaçınılmazdır. Bunu gören birey, üretim güçlerini elinden geldiği kadar kamuya maletmeli ve buna büyük önem vermelidir. Marx'ın tarihsel diyalektiğin sonuçlarını bilmeyen bireyi küçümsediği görülür.(87) Bu yasaları bilmek diyalektik ve tarihsel materyalizmin birey üzerine yüklediği görevleri de bilme anlamına gelecektir.

---

(85) A.g.e s. 110

(86) George G.Brenkert,Marx'ın Özgürlük Etiği, s.175

(87) K.Marx, Yabancılaşma Çev. Komisyon, Ankara 2003, s. 65

O her ekonomik olanın içinde iyi gözlemlendiğinde geleceğe ışık tutan bir üst yapı hazırlayacağını söyler. Mülkiyetin bireylerden alınıp kamuya mal edilmesi iyi bir bakışla ekonomi ilkelerinden çıkartılan tarihsel bir sonuçtur.İşte sorumluluk bu tarihsel akışı görmek ve tarihin kendisine yüklediği görevleri bilmek ve uygulamakla gerçekleşir.Sorumluluk bilincin geçmişi iyi etüt etmesi ile berraklaşır.

Çünkü sorumluluğun orijini, tarihin bir hedefe doğru hareket ettiğidir.Bu hedefe varmada bireyin nerde ve hangi fiilleri gerçekleştirmesi neticesinde doğru davranmış olacağını bilmesi tarihsel materyalist anlayışına ve insanın özgerçekleştirimine ulaşmasını sağlayacaktır. Sorumluluğu idrak edememiş birey ise hedefe varışı geciktirecektir.

Marx'da sorumluluk kavramı adalet kavramını da içinde barındırır. O'na göre toplumsal, ekonomik ve siyasal sorumluluklar aynı kavramların tarihsel arka planının bilinmesi ve işçi sınıflarındaki yansımalarının görünmesi ile açığa çıkacaktır.

Haklar, ahlaki bir kaygıdan daha önemli olmalarını ontolojik görünümü ile kazanırlar. Sorumluluk kavramının bireyde içsel olarak bulunduğu bunun fiiliyata geçmesini ise dış etkenlerin sağladığı bir gerçektir.

Fert ,ontolojik olarak varlığı vücut bulmuş bu özelliğini tecrübe ile geliştirmelidir. Bir örnek verecek olursak; bir fabrikada, işverenin isteği üzerine sekiz saat çalışmak için anlaşılmış ancak çalışma saatleri en az on saate çıkmış olsun. Bir grup birey için yapılan bu eylem öteki bireyleri- ki onların çalışma saatleri iyi olduğu varsayılarak- bu adaletsizliğe bireysel ve toplumsal sorumluluk bilinci ile hayır demesini gerektirir. Bu karşılıklı çıkar için yapılan bir hareket değildir.

II.4. Marx'da İnsan İradesinin Anlamı ve Seçme İlişkisi

Marx insan iradesinin anlamını neticenin toplumsal olup olmaması ile ve meydana gelen düşüncenin tarihsel materyalizme uygun olması ile açıklar. Materyalist anlayışın bilincine erişmiş birey, kendi farklılığının farkına varmıştır. İnsan, iradesinin anlamını bildiği,iradenin tarihi değiştirme gücünü gördüğü zaman haklarının da bilincine varır.

Marx bunu kendi hayatında, gerek ailesi ile ilişkilerinde gerekse siyasal faaliyetlerinde göstermiştir.(*)

Marx iradenin bilincine varılmasını hakların bilincine varılması olarak görmesi onun toplumsal olana geçişini sağlamıştır. "Marx, bu hakların, atomlaşmış ve kısıtlı bireyin, kendi kabuğuna çekilip toplumdan kopmuş bireyin öz çıkarına hakkı olduğunu düşünüyor ve onu temelde özel mülkiyetin korunmasına indirgiyordu ; bu haklar, insanın genel kurtuluşu (ve bunun müjdelenmesi) yerine ayrı bir politik kurtuluş alanını (insanların özgür ve eşit göründüğü bir alanı) koyan yanıltıcı bir görüşü kutsallaştırmak ta idi." (88)

Marx'a göre insan özgürdür. Ancak bu özgürlük tarihin müsaade ettiği kadar ve sınırlı seçme ilişkileri içerisinde meydana gelen sınırlı bir özgürlüktür.

Ona göre modern zamanların evrimini, tarihi seyrini bir filozof gözü ile izlemiş kişi bu çağda ve önümüzdeki çağlarda meydana gelecek her türlü hareketin bilincinde olurlar. İradeyi verimli kullanmanın bir yolu da eleştiriden geçer. Eleştiri, mutlak eleştiri, konusunu bir şeyden değil her şeyden alabilir. İradeyi eleştiriye yöneltmek konusu her şey olan eleştiriyi pozitif anlamda çözüme yönlendirmek demektir.Kendi iradesi ile oluşturduğu tarihi, bilinçli seçme ile sürdürecektir.İradenin yanlışı doğrudan ayırmasın da eleştiri önemli bir rol oynar.Sistemin işler olması onun nihai hedefe uygun hareket edip etmediğinin devamlı kontrol edilmesiyle olacaktır.

Mutlak eleştiri kendi öz yaşamı aracı ile, gerçekten ilk kez olarak, yeniyi olduğu kadar eskiyi de yaratan kendi özgür sonsuz gücünü tanıtlamakla yetinmez. Kendi geçmişinin savunmasını kendi eliyle yapmakla yetinmez. Şimdi üçüncü kişilere sıradan insanlara, dünyanın geri kalanına mutlak görevi, tersine şu anda önemli olan görevi önerir :Bıkmadan sonsuz gücünüzü kullanın.

Marx ,içsel gücünün farkına varan ve bu gücü ile değiştirebildiği tabiatı insanın yararına kullanabilen bir seçme davranışı salık verir. Ama onun en önemli temel düzeyi,seçme fiilinin çizgisi hep dialektik ve tarihsel materyalizme uygun hareket etmekte aranacaktır.

(*) Geniş bilgi için Bkz. Bilimler Akademisi Kolektifi, Çev. Ertuğrul Kürkçü, Karl Marx Biyografi

(88) Steven Lukes, Marksizm ve Ahlak, s.91

II.5. Ahlaki Görelilik

Marksist ahlak teorisinde, Marx ve arkadaşlarının ahlaki yargıları nesnellik temelinde değildir. Marx'a göre, ahlaki olan ile, alt yapısını oluşturan toplumsal ve iktisadi yapılar arasında güçlü bir ilişki görülür. Tabiatın, bireyleri etkileme güçleri farklıdır.Burada tabiattan maksat ferdin,toplumun,muhitin vs. bütün dışsal faktörlerin doğasıdır. Marx, insan bilincinin doğada her değişme ile birlikte değiştiğini içsel yolla anlayabiliriz der.

Marx'ın empirik, sosyo-bilimsel teorisine göre daha iyi bir toplumun kurulabilecek ve kurulacak olmasının nedeni bütün rasyonel kişilerin ortak bir ahlaki kod yada normatif siyasal bir perspektif üzerinde anlaşmaya varabilecekleri ve varacakları değil... genelde ahlakın ve özelde Marksist ahlaki görüşlerin normatif etik göreliliği gerektirdiği görüşünün eleştiriye duyarlı olmadığı sonucuna varılmıştı.Bireylere nasıl davranacakları değil,neticede sınıfsız bir toplumun nasıl olması gerektiği anlatılacak.(89) Kişi,davranış formlarını evrensel,mutlak bir ilkeye göre değil,kendisinin özlediği toplum hayaline uygun olarak tasarlayacaktır.Aynı toplumsal çevreden gelmiş,benzer davranış modellerine sahip çevrelerde yaşamış bireyler;geçmişten getirdiği özellikleri hesaba katılmadan, benzer ahlaki eylemler ve hükümler vermek Marx'a göre doğru bir davranış olmaz.Benzer çevrelerde yaşasalar bile iki birey,farklı duygulanımları,duyumları,algılamaları ile farklı davranışlar ortaya koyabilir.Şöyle bir örnek ile anlatmak istediklerimizi somutlaştıralım: Aynı çevrede büyümüş iki arkadaş hırsızlık yapan birini gördüğünde,biri olayı adli bir vaka olarak görür ve beni ilgilendirmez derken diğeri hırsızlığın toplumsal bir yara olduğunu ve bunu duyarlı insanların düzeltebileceği bilinci ile olaya müdahale eder.İki davranışta, insana ait duyguların tezahürüdür. Burada insan doğasına ait bir gerçek gözükmektedir. O da, davranışlarımız, ne kadar kuramsal bilgiye sahip olursak olalım, hadiseyi algılayış ve karar verişimiz anlıktır.(90) Marx, bütün dünya emekçilerini tek bir birlik olarak birleşin diye örgütlerken;sınıfsız,imtiyazsız toplum oluşturma ereği ile hareket edin derken yaptığı hedefe kilitlenmeyi ve o hedefe ulaşıncaya kadar uygulamada ki ve algılamada ki ayrılıkları görmemeyi söyler.

---

(89) R.G.Peffer, Marksizm Ahlak ve Toplumsal Adalet, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul 2001, s. 272

(90) K.Marx, Yahudi sorunu, s. 50

Marx, özgürlük anlayışında da görüleceği gibi, normal olan fakat hayatın hareketliliği içerisinde fark edilemeyen ayrılıkların, yaşamın içerisinde olduğunu,gizemini oluşturduğunu söyler. Filozof,özellikle Bentham,Mill gibi düşünürleri sadece sözde bir fayda anlayışının topluma dayatılması nedeni ile eleştirir.Metafizik soyutlamalar ile, insanları tek tip gören bir anlayış ile hareket etmeyi- ki bu ahlakın tek tip olması demektir-reddeder.İnsanın olduğu her yerde onun kadar ahlaki eylemin olabileceği gerçektir.Bu bizi ayrılığa değil bilakis amacımıza daha sıkı bağlanmaya götürür.

II.6. Ahlaki Görelilik-Nedensellik Bağlantısı

Marx'ın ahlak anlayışında mutlak bir ahlaki standart söz konusu değildir. Bir sınıfın genel kültür düzeyi, sahip olduğu inançlar, onun genel-geçer bir ahlaki anlayışı ifade ettiği önermesini doğurmaz.(91) Herhangi bir ahlaki ilkenin başka bir ahlaki ilke kadar bireyler için bağlayıcılığı, o ilkelerin bizatihi neliğine bakarak değil, ilkenin bireyde yaratacağı eylem güdüsüne göre ölçülür. Örneğin, yoksula yardım etme fiili ahlaki olarak bizatihi iyiyi değil, sınıfsal ilişkileri gözeten bir davranışı, örgütlenmeyi sağlar ise iyidir.(92) Ancak herhangi bir emekçi sınıfının özel çıkarını gözetmeyen yardım etme fiili ise iyi olarak nitelendirilemez.

Ahlaki bir hüküm belirli bir eyleme değil; bu hüküm proleter sınıfının yararına olacak şekilde kurgulanır ve öyle sistemli bir biçimde hayata geçirilirse içerinde ahlaki iyiliği taşır.Bir eylemin ondan önceki eylem ile zorunlu bir ilişkisi kurulmalıdır. Bu ilişki, kişinin toplumsal sınıf katmanın da diğer bireylerle birlikte hareketini çağrıştırmalı; bireyden bireye farklı tezahürleri görmezden gelinerek ortak yararı-ki bu yarar komünal yaşamı oluşturur-gözetmelidir. Biz bir eylemin herhangi bir birey için uygulanabilir olup olmadığını, bir dizi uygulama biçimini, adım adım irdeleyerek neticeye kadar geçen bütün zaman dilimini teferruatlı bir biçimde görerek karar verebiliriz.

Burada şu sorun karşımıza çıkıyor: Ahlaki ilkelerin tanımlayıcı özellikleri, toplumsal katmanların sayısı kadar çok olmaktadır. Fakat yinede **proleter yararı** ilkesi çerçevesinde bütün bu farklı güzergahları kabul edebiliriz. Marx'ın ahlaki sistemi -ki bu Marx tarafından zorunlu olarak öngörülmemiştir- bir bütün içerisinde görülmemiştir. O sadece eylemler arasındaki tutarlılığı sağlamaya çalışmış, farklı bilinç düzeyleri söz konusu olduğunda sistemin bekası için sebep-sonuç ilişkisi gözardı edilmiştir.(93)

(91) A.g.e, s. 40

(92) A.g.e s. 43

(93) A.g.e, s. 36

Bu konuda Marx'ın yakın arkadaşı Engels şunu iddia eder; "... insan bilgisinin diğer bütün dallarında olduğu gibi ahlakta da genellikle ilerleme kaydedildiği ...kuşku götürmez. Ancak en üst sınıf ahlakını aşmış durumda değiliz. Sınıf antagonizmlerini ve bunların düşüncedeki miraslarını aşan gerçek bir insan ahlakı toplumu sadece sınıf çelişkilerinin üstesinden gelmekle kalmayıp pratik hayatın içinde bu çelişkileri unutmuş da olduğu bir evresinde mümkün hale gelir."(94)

Görüldüğü üzere Marx, ulaşmaya çalıştığı sınıfsız bir toplum olan komünist toplumda bile pratik hayattaki uygulamaların, teoride ne kadar söylenirse söylensin uygulamadaki zorluklarına görmemiz gerektiğini belirtir. Burada şu göze çarpıyor: Marx'da ahlak, pratik yaşama geçirilişine kadar bireyden bireye, algılamadan algılamaya farklılıklar gösterir. Neticeye kadar olan bu farklılıklar proleter sınıfın yararı hürmetine zorunlu olarak ihmal ediliyor. Ancak Marx için önemli olan tekil uygulamaların doğruluğundan çok ulaşılan sonuçtur. **Ahlak, Marx için bir enstrüman (araç) dır.**(95) Komünist topluma ulaşmak için bir amaçtır. Hatta Marx ,proletarya'nın kendi resmi toplumunu kurana kadar oluşturduğu üst yapının bütününü "havaya uçurması gerektiğini,"(96) aksi taktirde ayağa kalkamayacağını belirtir.Filozofumuz, ahlaki olanın belirleyen değil belirlenen olduğunu ve onu amaca ulaşana kadar etkili bir biçimde kullanmanın gerektiğini ,bundan farklı olarak yapılan eylemlerin ise sonuca çok uzak olduğunu ifade eder.

Görüldüğü üzere Marx'a göre ahlakı da diğer alanlarda olduğu gibi etkili kullanmak gerekir.Örneğin proleter için evrensel ahlaki doğrular aramak yerine amaca ulaşmada etkili olacak davranışlara yönelmek daha faydalıdır.Bu strateji sınıfsız bir toplum oluşana kadar devam etmeli daha sonra evrensel ahlaki argümanlar yerleşik hale getirilmelidir.

Marx komünist ahlakın bir sevgi ahlakı olduğunu söyler. Bireyler sevginin gücünü anladığında kendi tarihine ve doğasına sahip olmayı da becerecektir. Öyle ki kişi ahlakın bu farklı algılanışına ve uygulanışına karşı sevginin ve tenkidin önemini belirtir. Fert, bilginin dinginliğine erişmek içîn, eleştirinin her şeyden önce kendini öznellikten kurtarmaya çalışması gerekir. Sevgi bir tutkudur ve bilginin dinginliği için hiçbir şey tutkudan daha tehlikeli değildir.

---

(94) R.G.Peffer, Marksizim ahlak ve toplumsal adalet, s.278

(95) A.g.e, s. 139-140

(96) Karl Marx – Friedrich Engels,Komünist Manifesto, s.87

II.7. Komünist Ahlak Anlayışı

Sevgi Marx'a göre bütün tanrılar gibi, insana tümüyle sahip olmak isteyen ve insan ona sadece ruhunu değil ama fizik ben'ini de kurban etmedikçe dur durak bilmeyen kıyıcı bir tanrıdır. Sevgi dini, acı; ve bu dinin en yüksek noktası da, kendi kendini kurban etme, kendi kendini öldürmedir.(97) Marx, sevgiye ve onun gücüne insanüstü bir anlam yükler.Sevgi ile hayata bakan ve yaşamı yorumlayan onun gücü ile farklı bütün moral kavramları aynı neticenin üzerinde birleştirir.Sevgi insana aşkın bir enerji ile bu soyut bir güç verir.Onu nesneleştirmek sevgiyi basite irca etmek demektir.

Sevgiyi bir insana etten kemikten bir iblise dönüştürebilmek için insanlar, işe onu bir tanrı durumuna getirmekle başlar.(98) Tanrı, yani tanrıbilim konusu olduktan sonra sevgi, doğal olarak tanrıbilimin eleştirisine bağlanır ve şeytanla tanrı arasında da çok bir uzaklık olmadığını herkes bilir.Kötüler, seven insan yerine, insan sevgisi yerine, sevgi insanını geçirerek tikel bir varlık durumuna getirdiği "sevgi"yi insandan kopararak ve ona müstakil varoluş vererek, sevgiyi acımasız bir kıyıcının silahı haline getirir. Sevgi farklılıkları eritir,dönüştürür.(99) Onu üstün gücü sayesinde ortak hedefe maleder. Kapitalist ahlaki algılama farklılıklarını görmezden gelerek insan kendi sömürüsüne nesne yapar.Bu insanlar insani duygulardan nasipsiz olduklarından Marx, bunları zor ile değiştirmeyi, çünkü sevgiyi tatmamış insanlara bu duygu ile yaklaşmanın emekçiler açısından daha kötü netice vereceğini söyler.

Sevgi sadece beyin içinde kapatılıp kalmış olarak yaşamaz. O, yaşamı, ahlakı, farklılıkları bir arada ortak amaca doğru götürür.O duyumsanamaz diyenler büyük yanılgı içindedir.Hayır, sevgili duyulur bir nesnedir.(100)

"Gerçek insanda bilginin dinginliği her ne kadar nesneye sahip değilse de buna karşılık insanlık içinde bir şeye sahiptir. Eleştirel sevgi, özellikle kişinin ona şeyi, insanlık şeyinden başka bir şey olmayan şeyi unutturmasından sakınmaya dikkat eder. Eleştirel olmayan sevgi, insanlığı bireysel, kişisel insandan ayırmaz. Nerden geldiği ve nereye gittiği bilinmeyen soyut bir tutku olan sevginin kendisi, ilginç bir içsel gelişme savında bulunamaz.

---

(97) K.Marx-F.Engels, Kutsal aile, Çev. Kenan Somer,Ankara 2003, s. 38

(98) A.g.e, s. 38

(99) A.g.e, s. 39

(100) A.g.e, s. 40

Bilginin dinginliğinin gözünde, soyuta somut ve somuta soyut adını veren kurgusal sözlüğe göre, sevgi soyut bir tutkudur.Soyutlama bakımından sevgi, bu yabancı genç kıza benzer; diyalektik pasaportu olmadığından, eleştirel polis tarafindan dışarı atıldığını görür."(101)

Sevgi tutkusu ilginç bir içsel gelişme iddiasında bulunamaz, çünkü a priori kurulamaz, çünkü gelişmesi duyulur dünyada ve gerçek bireyler arasında oluşan bir gelişmedir.(102) Oysa kurgusal kurgunun başlıca ilgisi şu sorularda yatar: "Bu nerden geliyor?", "nereye gidiyor?". "Nerden" sorusu, bîr kavramın zorunluluk, kanıt ve tümdengeliminin ta kendisidir (Hegel). Nereye sorusu, kurgusal çevrimin her tekil halkasının, yöntemin canlı öğesi olarak, sayesinde aynı zamanda yeni bir zincirin başlangıcı da olduğu belirlenimdir (Hegel). Demek ki sevgi, ancak kökeni ve ereği a priori kurula-bilseydi kurgusal eleştiri'nin "ilgi"sine değer bir şey olurdu.Burada Marx gizem konusuna geçer.

Marx,toplumların,o toplumu oluşturan insanların, belirli davranış şifreleri olduğunu belirtir.(103) Her kültür kendini bir değerler alanında,bazen açık kodlar,bazen ise şifreler ile tanımlar.Bu gizemli durum ahlaki davranış modellerinde de kendini gösterir.Gizem kendini bir dil ustalığı ile incelemeden kurtarmaya çalışır. O şimdiye değin her türlü etkiden kaçan mutlak, ele geçmez bilmece idi, olumsuz idi ve doğruya, gerçeğe, olumluya karşıt çıkıyordu. Şimdi onun görünmez içeriğini oluşturmak üzere ona usulca sokulur. Ama böylece de anlaşılma mutlak olanağından vazgeçer.

Şimdiye değin "doğru"ya, "gerçek"e, "olumlu"ya, yani hukuka ve kültüre karşıt çıkan toplumsal gizem, şimdi ona usulca sokulur, bir başka deyişle kültür bölgesine girer.Bu gizem kültürlü toplumun görünmez içeriği, onun kendi özü durumuna gelir. Bu özü yakalamaya çalışmak beyhude bir çabadır.Yapılması gereken meydana gelen davranışı bir bütün içerisinde değerlendirerek toplum için iyi olan eylemi gerçekleştirmeye çalışmaktır.

Kuşkusuz toplumların kültürel gizem'in kendini saklamak için hangi sağlam yeri seçeceği önceden kestirilebilir.(104) Ve gerçekte genel olarak, buna göre beklenebilen başa çıkılmaz bir akıl ermezlik karşısında bulunulduğu söylenebilir.

---

(101) A.g.e, s. 41

(102) A.g.e, s. 41

(103) K.Marx-F.engels, Komünist Manifesto, s. 128-129

(104) K.Marx, Yabancılaşma, s. 99

Fakat yinede onun çekirdeğini yeni bir çıkarma girişimi burada zorunludur. Davranışlarımızın iyi veya kötü diye isimlendirilmesi bu kültür içerisine saklanmış olan gizemi fark ederek veya en azından ona uygun eylemde bulunma fikri ile hareket ederek yapmış oluruz.

Toplumun bazı kimselere vermediği üstünlüğü bazı soylular kendilerinde görme eğiliminde olabilirler.(105) Bazı toplumlarda –ki bu toplumlar gerçekten soyluluğu fazlasıyla hak eder-ise yapılan her eylemin içeriğinin kültürel ve ahlaki içeriğine çok dikkat gösterilir.Soylular toplumuna, orada kimsenin karşılaşacağını düşünmediği bir dizi nitelik verir; ama bu onun şu "gizem"i bulmasını sağlar. Bu toplumda söz konusu niteliklerden hiç-biri yoktur. Bu bulguyu hemen kültürlü toplumun "gizem"i olarak gösterir. Örneğin Evrensel us (kurgusal mantık), toplum konuşmaları"nın temelini mi oluşturur? Toplumu uyumlu bir bütün durumuna getiren şeyler sadece sevginin uyum ve genişliği midir? Genel kültür dediğimiz şey genelin, sonsuzun, ülküselin biçimi midir? Başka bir deyişle, kültür adını verdiğimiz şey bir fizikötesi imgelem meyvesi midir? Sorularını sorduktan sonra, olacağı a priori bilmek kolaydır: Zaten yanıtın olumsuz olacağı... beklenebilir.

Toplumun bazı değerlerine diğerlerine oranla daha önem verilir. Çalışma,çalışanın adaletli bir biçimde ve sömürü olmadan işinin yapılmasına firsat verilmesi, dürüstlük, diğergamlık, şeffaflık, hukuka saygılılık, proleter ahlaka, onun amaçlarına uygun ortamın hazırlanması gibi niteliklerdir. Bazıları gerçek sevgiyi bilmediklerinden dolayı kendi içinde bulunduğu bazı durumları gerçek sevgi zannedebilir. Gerçek öyle değildir. Asil kültürlerde toplumun soyluluğu babadan oğula miras yolu ile geçmez. Toplumun asaleti, Marx'a göre, onun diğer bireylere hakça davranmasından gelir.

Bunun sonucu onlar böylece kendilerini gizemsel sevgiye verirler.(106) Sevgisiz evliliklerin bu 'kurbanları',sevginin kendisini dışsal bir şey düzeyine, bağlantı denilen şey düzeyine indirmeye ve romantik öğeyi, gizem'i sevginin yüreği, yaşamı ve özü olarak görmeye istemeye istemeye götürülmüşlerdir.Bu diyalektik açıklama, evrensel uygulamaya yetenekli olduğu ölçüde, bize çok büyük bir yarar taşır gibi görünüyor.

---

(105) A.g.e, s. 159
(106) A.g.e, s. 172-173

Örneğin, evinde içmesi engellenen ve gene de içme gereksinmesi duyan biri, sarhoşluğunun "nesnesini evinin dışında" arayacak ve "bunun sonucu böylece" kendini gizemsel sarhoşluğa verecektir. Hatta o içkiyi yalın bir "dışsal", ilgisiz öğe düzeyine, sevgiyi o düzeye düşürmelerinden daha çok düşürmemesi gerekmesine karşın gizeme, içme olgusunun özsel bir maddesi olarak bakmaya itilmiştir. Bundan dolayı Marx,her türlü gizemi doğal yollardan yapılamayan şeylerin ürettiği alternatif şeyler olarak görür.

Az önce "gizem"in bu tür sevginin "öz"ü olduğu fikrini ortaya koymuştuk. Gizemin gizemini, özün özünü araştırmaya ve saklı olanın ortaya çıkmasına biz izin verdik.İşte saklananın içerisindeki gerçek özü ortaya çıkartılması gerçekte onun hakikatinin ortaya çıkartılması demektir.

III. BÖLÜM

III.1. Marx'da İnsan Hürriyeti ve Determinizm İlişkisi

Marx'ın ahlak halkındaki fikirleri görüldüğü gibi farklılık arz etmektedir. Onun ahlak görüşü hakkında yaygın olan iki görüş vardır. Bunlardan birincisi Marx'ın hiçbir ahlaki görüşü ortaya atmadığını söyleyen görüş,(107) diğer görüş ise, Marx'ın ahlaki görüşü kendine has bir karakter sergilediğini öne süren görüştür. Bu araştırma sonucunda Marx'ın kendine özgü bir ahlaki görüşü olduğu anlaşılmıştır.

Marx, etik alanındaki görüşlerini ayrı bir kitabı da müstakil bir çalışma olarak sergilememiş, o ahlak hakkındaki görüşlerini eserleri içerisinde parçalar halinde ifade etmiştir. O birey nasıl hareket etmeli? Veya davranışlarımızı belirleyen bir üst etken var mıdır? sorularını sormaz. O ahlaki alandaki teorisini iktisadi ve toplumsal olanı gözlemleyerek oluşturmuştur.

O, geleneksel ahlak görüşüne karşı Marksist bir ahlak, daha doğru bir ifade ile materyalist temele dayanan ve işçi sınıfının menfaatleri doğrultusunda finalist bir ahlak anlayışı sergilemiştir.

Bireylerin görevini dini, Tanrı adına bir takım önermeler kurarak insanlara baskı aracı, dayatma değil, daha ziyade, onları harekete geçirici nihaiyi hedefe ulaştırıcı bir etki olarak görüyordu.(108) O, evrenin, bireyin iradesini özgür bir biçimde kullanarak değiştirilebileceğine inanıyordu. Yaşadığı dönemdeki yerleşik ahlaki inanca, dogmatik görüşe karşı Marksist ahlaka uygun uygulamalar Marx tarafından sisteme dahil edilmiş, özellikle yerleşik ahlak dilinin değiştirilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır.

Ona göre özgürlük işte bu noktada doğaya ve onun dayatmalarına karşı kişiye, var oluşunun şuuruna erdirecek bir kavram olarak karşımıza çıkar. İnsan sınırsız bir özgürlüğe sahip bir varlık değildir.(109)

---

(107) R.G.Peffer, Marksizm Ahlak ve Toplumsal Adalet, s. 214

(108) K.Marx, Yahudi sorunu s. 8

(109) A.g.e, s. 214

O, bireyin yaşadığı mekanda, o mekana uygun davranışlar sergilediğini söyler. Bu, kişinin çevre şartları tarafından değişebildiğini, ahlaki farklılaşmaya dönüşebildiğini gösterir. Ancak şu vardır: Marx, komünizmi yerleştirmek ana hedefinden ayrılmamak için ahlakı belirli noktalarda göz ardı eder.

"… Burada gördüğümüz: Marx'ın ahlakçılığı ve görev etiğini küçümsediğidir. Ahlak ve etiğin toptan reddedildiğini gösteren bulgular yoktur. Geleneksel etiğe etkisizliğe, yanılsamaları ve göreve bağlı niteliği nedeni ile karşı çıkan başkaları da etik teoriler geliştirmişlerdir."(110)

Marx, burjuva sınıfının insan özgürlüğünü ihmal eden, insanı bir meta olarak gören anlayışına karşı olarak insanın özgürlüğü sayesinde insanlığını kazanabildiğini savunur.(111) Marx, özgürlüğü bir nevi existentialisme, yani bireyin kendi kişiliğini, kendi varlığını kendisinin şekillendirilmesi olarak görür. Buradaki fark, Marx'ın kişinin toplumsal ve siyasal görevlerinin farkındalığını görebilme **zorunluluğunun** olmasıdır.

Çevre şartları insan topluluğuna değişik şekilde etkiler meydana getirir. Doğanın etkisi, tarihin etkisi, politikanın etkisi ve içsel etki bireyde farklı belirlenmeler meydana getirebilir. Buna karşı kişi asıl görevi olanı hissetmeli ve ondan ayrılmamalıdır. Kişi özgürlüğünü toplumsal olarak, diğer insanlarla iç içe iken kendi öz varlığının bilincinde olarak bunu gerçekleştirmeye çalışma çabası ile ortaya koyar. Onun özgürlüğü bir çeşit ağır bir mesuliyetler taşıyan özgürlüktür. Bu özgürlük anlayışı kişiye neyi yapması gerektiği veya neyi yapmaması gerektiği konusunda düşünceler ortaya koyar.

İnsan, özgürlüğünü, kendi varlığının öz bilincine vardığı zaman hissederden kasıt şudur: Kişi var olan yeteneklerini üretici güçler lehine kullanma zorunluluğunu hesaba katarak toplumsal bir nosyon yüklenerek oluşturması demektir. Kendi öz bilincine varan varlık Marx'da, siyasal ve toplumsal zorunluluklardan ötürü başka türlü kendini gerçekleştiremez. Eğer gerçekleştirdiğini söylüyor ise bu mutlak gerçeği görmemeyi ve ona uygun hareket edememeyi netice olarak verir.

---

(110) Brenkert; Marx'ın Özgürlük Etiği, s. 42

(111) K.Marx, Komünist Manifesto, s. 99

Marx insanın arzularının, hırsının, öfkesinin kişiyi, doğru kullanıldığı zaman faydalı bir birey yapmaya yarayacağını söyler. O, hiçbir duygunun insanı kötüye yönlendiremeyeceğini bunun ise tarihe üretici güçler nazarı ile bakan her bilincin kolaylıkla yapabileceğini söyler.

Marx'ın yaşadığı dönemde bireyler kendi öz varlıklarını özgür biçimde yaratamamışlardır. Bunu en büyük sebebi üretici güçlerin sebep olduğu vahşi kapitalist anlayıştır. Dine karşı olmasında da yatan temel sebep bireylerin duygularını ifade etmede dönemin din adamlarının baskıcı tutumları olmuştur.

"...Dinsel zorlayıcı önlemin ilk aracı, tüm halk eğlence yerlerini Pazar günü, akşam saat 6-10 arası dışında kapatan Beerbill oldu. Bu yasa kaçak olarak oturum sonunda mecliste kalabalık olmadığı bir sırada, yasa yanlılarının Londra'nın büyük bira satıcılarına yıllık kazanç vergisi sisteminin, yani büyük sermayeler tekelinin korunacağına ilişkin güvence vererek onların desteğini almasından sonra çıkarıldı."(112)

Marx, bireysel duygulara, tutkulara, farklı bir gözle bakıyordu. Yardımseverliğin eğlendirici olduğunu, bunun insanal bir doyum sağladığını, sefaletin sebebinin ise cimriliğin olduğunu söyler.

Burada dikkat etmemiz gereken durum insani duyguların özgürlük ile ifade edilmesi ancak bunun tarihi-toplumsal-siyasal belirlemelerin göz önünde tutularak hayata geçirilmesi anlatılmaktadır.(113) Marx tarihe -ki kastı materyalist tarihtir- tek bir anlam yüklemiştir. Kendi yüklediği anlam dışındaki görüşler bilgisel yanlış içerisindedir. Bu sebeple ona göre tek bir tarih vardır. Ve o tek tarih tek bir bakış açısı ile incelenmelidir. Bu tarih materyalist tarih, bakış ise diyalektik bakıştır.

Marx ,insan için geniş bir özgürlük alanından bahseder.Bu geniş özgürlükler alanını fert, kendi içsel niteliklerinin farkında olarak ve tarihin kendisine yüklediği belirlenimlerin gereklerini yerine getirerek ulaşabilir.Sosyal şartlar dediği ve bireylerin birçok etki ile karşı karşıya olduğu toplumsal alanın, onun yapısal durumunun,ekonomik ilişkilerin olumlu ya da olumsuz olarak bireyler tesir eder.

---

(112) Karl Marx-Friedrich Engels; Din üzerine ,s.119

(113) K.Marx-F.Engels, Din Üzerine, s. 86-87

Örneğin askeri statüye sahip bir kişinin kısıtlı sosyal etkiler maruz kalması ile davranışlarında ki değişiklik ne kadar az olacak ise,taşradan gelen, kent yaşam biçimine yabancı bir insanın davranış vitrinindeki değişmeler farklı olur.Kente sonradan gelmiş kişi,oradaki şartları değiştirmekten çok o yapıyı kabullenmek eğilimi gösterir.Bulunulan sosyal çevre,toplumsal statü,iktisadi şartlar kişinin özgürlüğü kullanacağı alanı belirler.

III.2. Ahlaki Eylem ve Tutarlılık İlişkisi

İnsan eylemde bulunurken birçok faktör arasında seçme yaparak kendi nihai amacına uygun olanı uygulamaktadır. Marx için eylemin ahlakiliği, bireyin davranışının siyasal neticesinden sonra düşünülür. Ve eylemin ahlakiliği siyasal olana ne kadar elverişli bir ortam hazırladığı ile ölçülür.

Burada, tutkuların dengeli bir şekilde yönetilmesi gerektiği görüşünü savunan Marx bu duyguları, siyasal olan prototipi ile törpüler ve onu insani olmaktan kısmen çıkartarak kemiksi bir yapıya dönüştürür. Örneğin artı-değer hırsızı sermayedar az ücrete çok iş düşüncesi ile bir çok işçi çalıştırarak onların üzerinden servetine servet katarken; başka hiçbir alternatifi olmayan ve tutkuları dengeli kullanan bireye isyanı salık verir.“Burjuvazinin, proletaryayı bağladığı tutsaklık, hiçbir yerde fabrika sisteminden daha açıkça gün ışığına çıkmamıştır. Burada bütün özgürlükler hem yasada ve hem de gerçekte sona erer. İşçilerin saat beşbuçuk da fabrikada olmaları gerekir. Birkaç dakika geç kalsalar cezalandırılırlar; on dakika gecikirlerse kahvaltıdan sonraya kadar içeriye alınmazlar ve böylece dörtte bir günlük ücreti kaybetmiş olurlar. **Komuta ile yemek, içmek ve uyumak zorundadırlar.”**(114)

Ahlaki olanın neliğinden çok onun,sistemin dokusuna ne kadar uyup uymadığı ve neticede ulaşılmak istenene ulaşmada engel olup olmaması ile ilgilidir.Yapılan eylemin iyi ve kötülüğü, onun sınıfsız topluma ulaştırılmasında ki menfi veya müspet etkisi ile değerlendirilecektir.Lokal olarak yapılan ve ilkeli bir duruşa sahip olmayan fiil topluma yapılmış kötülüktür.(115)

---

(114) Karl Marx, Kapital Cilt 1, s.453

(115) K.Marx-F.Engels, Komünist Manifesto, s. 138-139

Saat sekizde kapitalist işverenin işyerinde işe başlaması gereken emekçi,aklı sıra ona(kapitalist) zarar verme duygusu ile işe geç geliyor ve bunu ilkeli bir davranışlar ve örgüt bütünlüğü içerisinde göstermiyor ise cahil emekçinin yapmış olduğu bu kötülüğü kimse yapamaz.Onun kuralsız,kaidesiz hareketleri bir bütün olarak hareket eden proletere zarar vermektedir.

III.3. Kapitalist Ahlakın Reddi

Marx, çürümüşlüğün temeli olarak kabul ettiği burjuva ahlakını en sert biçimde eleştirirken onun insani olanı görmediği, bireyi acımasızca sömürüp onu maddi ve manevi olarak zarara uğrattığı için büyük sermaye sahiplerine eleştirisini yoğunlaştırmıştır.

Kapitalist ahlakın temel niteliği bireyin ne kadar iyi, verimli, dış çevresine karşı sorumlu, yaptığı eylemlerin neticesini üstlenebilen insan oluşturmaktan çok ; nasıl oluşur ise oluşsun, makine insandan azami faydayı elde edecek şekilde çalıştırmaktır.Kapitalist senin için iyi olanı değil kendi için iyi olanı her zaman tercih eder. Onun için iyi olan, sermayesinin artışına katkıda bulunan her türlü davranıştır. Marx,özgürlükleri bırakın, bireyin varoluşunu bile ortadan kaldırmayı amaçlayan, iyi olanı tek taraflı anlayan insanı merkez dışı sayan ahlakı kabul etmez. Hiçbir kapitalist görülmemiştir ki verimi en yükseğe çıkartmak amacı ile yanın da çalıştırdığı kişiye insani yönlerini ön plana çıkartan, onu iyiliğini isteyen, erdemli bir yurttaş olmasını amaçlamış olsun.

Emeğin sömürü derecesi ve el konulan artı-emek ve artı-değer miktarı, özellikle, işgününün uzatılması ve emeğin yoğunlaştırılması ile yükseltir. Bu iki nokta mutlak ve nispi artı-değer üretimi ile ilgili olarak enine-boyuna ele alınmıştı. Bir işçiyi daha çok sayıda makineyi işletme zorunda bırakmak gibi değişen sermayeye göre değişmeyen sermayede bir artış ve dolayısı ile kar oranında bir düşme anlamına gelen emeği yoğunlaştırmanın bir çok yolları vardır.(116)

(116) Karl Marx, Kapital Cilt 3,s. 245

Emeğin sömürülmesi kapitalist ahlakın temel görünüşüdür. Buna karşı olarak işçi sınıfları emeklerine sahip çıkmalı, işverenin hoşuna gidecek eylemler yapma yerine kendi insanlığını kurtaracak aynı zamanda da duygularını açığa çıkartacak eylemler içerisinde olmalıdır. Marx bu konuda çok samimidir.

Öyle ki bu sömürü hareketinin toplumda açtığı yara o kadar derindir ki sadece kendi toplumunda değil, diğer bütün toplumlarda da bu yaranın ortadan kaldırılması için büyük gayret sarf etmiştir. Marx'ın bu gayreti emekçinin ahlakını koruma içgüdüsünü açığa çıkarmasına ve onu canı pahasına savunmasına yol açmıştır.

Maddî üretimi meydana getiren parçalar olan mallardan «içsel mallar ve uygarlığın öğeleri» arasında bir ayrım yapıyor ve «uygarlık kuramında, ikinci çeşitten olanların üretim yasalarını ele alıyor. insan, içsel mallara sahip olmadıkça, yani kendi fiziksel, ussal ve mânevi güçlerini geliştirmedikçe bu, toplumsal kurumlar, vb. gibi, onları geliştirecek araçların olduğunu varsaymak demektir zenginlik yaratmayı hiçbir zaman başaramaz. Böylece, bir ulus ne kadar uygarsa, ulusal zenginliği de o kadar artar.Marx,burada Adam Smith'in maddi olmayan insani öğeleri dışlayan kurgusunu eleştirir.Smith (...) servet üretilmesine **dolaysız** katkıda bulunmayan her şeyi üretici emeğin (çalışmanın) dışında tutar; yalnızca ulusal serveti düşünmektedir...»Yanılgısı **«maddî olmayan** değerleri servetten ayırmamaktır.» Dahası, maddî üretimin belirli şeklinden, ilkin, belirli bir toptum yapısı doğar; ikinci olarak da, insanın doğayla belirli bir ilişkisi, insanların devlet şekilleri ve ussal görüş açıları bu iki şey tarafindan belirlenir.(117) Ussal üretimlerinin özelliği de böyledir.

Bu söz tartışmanın sonunu getiriyor gerçekten. Smith'in ele aldığı şeyde üretici emekle üretici olmayan emek arasındaki ayrım gerçekten büyük önem taşır. Smith'in ele aldığı şey, maddî servetin üretilmesi, daha doğrusu bu üretimin belli bir şekli, kapitalist üretim yöntemidir. Ussal üretimde bir başka çeşit emek de üretici gibi görünür. Ama Smith bunu düşünmez. Zaten, iki çeşit üretimin karşılıklı ilişkileri ve iç bağlantıları onun incelediği alana girmez; ayrıca bu da, ancak maddî üretim kendi özelliğine göre bir şey olarak düşünülürse boş sözlerden öte bir anlam kazanabilir. Smith, dolaysızca üretici olmayan güçlerden, bunlar maddî servetin üretimine değil, tüketimine dolaysızca katıldığı zaman söz eder ancak. Maddî üretimin kendisi, belirli tarihî şekliyle kavranmadıkça, ona uyan ussal üretimin somut niteliğini (mahiyetini) ve iki etmen (faktör) arasındaki karşılıklı ilişkiyi anlayamayız. Bu yapılmazsa, sonuç anlamsız olur.

---

(117) K.Marx, Kapital Cilt 1 s. 349

Kapitalist'in insanları rekabet kandırmacısı ile sömürmesine karşı Marx toplumu uyarır. Eğer kendinizin ve ailenizin ve devletinizin adaletli olmasını istiyorsanız bunu ilkönce kapitalistin seni ezmesine karşı göstermenle yapman gerekiyor. Özgürlük deyince sadece kendi özgürlüğünü anlayan,adalet söz konusu olduğunda en büyük adalet dağıtıcısının kendisinin olduğunu söyleyen, işçi hukuku ise, ona en büyük saygıyı kendisinin gösterdiğini söyleyen sermayedar ikiyüzlülüğün en büyüğünü yapmaktadır.Buna karşı örgütlü davranış sergileyemeyen toplumda bu sömürüye çanak tutmaktadır.

«Smith'i eleştirenler ne yapıyorlar? Bu ayrımı ortaya çıkaracakları yerde (maddi olmayan değerler ve servet arasında), açıkça birbirinden farklı olan bu iki tip değer konusundaki şaşkınlığa şaşkınlık katıyorlar. Maddî olmayan emeği üretici saymakla, bunun servet, yani maddî değişim (mübadele) değeri ürettiğini, ama gene de yalnızca maddî olmayan değerleri dolaysızca ürettiğini kabul ediyorlar. Sonra maddî olmayan emeğin ürünlerinin, maddî emekle aynı yasalara uyduğu sanısına göre sürdürüyorlar düşüncelerini; ama birinciyi, öbürlerini yönetenlerden değişik ilkelere göre düzenliyorlar." (118)

Filozof, doğrudan olmayan, ancak dolaylı olarak insani eylemlere etki eden kapitalistin manevi sömürüsünü engellemenin topluca bir kalkışma ile olabileceğini belirtir.Kapitalist ahlak, bireye ölümü gösterip vereme rıza göstermeyi tavsiye ediyor.Uygun olmayan çalışma şartlarında insanlara ,onların tabii haklarını göz ardı ederek muamelede bulunma hiçbir ahlaki anlayış tarafindan kabul edilemez Marx'a göre.Evren ezelden bugüne kadar değişik isimler altında da olsa emekçi sömürüsüne şahit olmuştur.

Bugün kapitalist adını verdiklerimize ise bu şiddetli ve acımadan uyguladıkları,insan onurunu hiçe saydıkları,çalışma hürriyetine,düşünce hürriyetine,çalışma saatlerine uyguladıkları gayri ahlakiliğe karşı alternatif bir sistem geliştirilmiştir artık. Onun adı **komünist ahlak**tır. Bu ahlak ile ilgili Marx'ın görüşlerini daha sonra açıklayacağız.Toplumun, bu varolan ve insanlığa aykırı olan sisteme karşı, temel hak ve özgürlüklerin koruma altında olduğu bir yapıyı komünizm'in ilk evresi olan sosyalizm döneminden itibaren insanlık görecektir.Bu geçiş dönemi diye kabul edebileceğimiz dönemde kapitalizmin kalıntılarından sıyrılma tamamen arınmaya doğru bir gidiş olacaktır.

---

(118) Marx- Engels; Sanat ve Edebiyat, s. 31-32

Kapitalizmin ahlaki sömürüsüne karşı sosyalist sisteminde bireyleri haksız uygulamaları ile ezmesi engellenecektir Marx da.Bu ise proleterin sosyalist uygulamayı sürekli denetlemesi ile mümkün olacaktır.Her birim kendi personelinin daha iyi bir ortamda çalışması için gerekli ve sürekli çalışmayı gösterecektir.Kapitalistlerin azami eşit özgürlük anlayışı toplumda birtakım sıkıntılar meydana getir.Bu sıkıntılar, sınırsız özgürlüğün ve aynı zamanda herkese eşit özgürlük anlayışının yol açtığı sorunlardır.Özgürlüğün eşit olması mümkün değildir diyerek Marx'ın bu görüşünün yanlışlığını belirtelim. Teferruatlı olarak ilerde açıklayacağımız bu görüşü;insan doğasının farklı olması ve bu doğaya uygun olarak istidatlarını geliştirememiş, kendi saf tabiatının niteliklerinin farkına varamamış bireylere, sınırsız bir özgürlükten bahsetmek beş yaşındaki çocuğa her yemeği yiyebilme serbestliğini verip daha sonra birçok sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet verme demektir.

III.4. Aşkın Varlığı Reddinin Tenkidi

Marx, din ile ilgili görüşlerini "Din Üzerine" adını verdiği kitabında ayrıntılı olarak bahsetmektedir. O'nun dine veya belli bir dine karşı özel bir karşı olması değil total olarak dine ve onun temeline ilişkin görüşleri söz konusudur. Tabiata insanın haricinde bir müdahale olamaz O'na göre.

Marx din ile ilgili özelde aşkın bir varlığın kainata müdahalesinin olamayacağını söylemekle anlatmak istediği şudur: O din diye bir alanın müstakil bir alan olarak var olduğunu kabul etmez. Bu alan yapay bir alandır. Ona göre "insanı yapan din değil, dini yapan insandır."(119) Din diye var olan kendi benliğini oluşturamamış insana, kendi öz bilincini, öz duyumunu kuramamış kişinin oluşturduğu kurgusal bir dünyadır.

Kişinin din gibi bir alan oluşturmaya çalışması onu yaşamını eksiksiz kabul ettiği bir varlığa ihtiyaç duyduğunu zannetmesindendir. Dolayısı ile kendini dinsel anlamda aç hisseden birey bu açlığını kendi yarattığı Tanrı kavramı ile kapatır.Birey sosyal alanda karşılaştığı olumsuzluklara karşı onun üzerine giderek problemi çözme yerine sorun direk başka ve suni bir alana gönderilmektedir.Bu tutumun bilimsel olmaması Marx'a göre açıktır.Tanrı sorunları çözmek için uydurulmuş bir hayal dir.Marx, Tanrı' nın varlığını onun bütün istenilene olumlu cevap vermemesinden de yola çıkarak anlatır. Onun için bu eleştirisini şöyle dile getirir.

---

(119) K.Marx-F.Engels, Din Üzerine s. 34-35

"... Dinin eleştirisi, insanın yanılsamadan kurtulmuş ve akıl çağına gelmiş bir insan olarak kendi gerçekliğini düşünmesi, kendi gerçekliğini etkilemesi, onu biçimlendirmesi için, kendi çevresinde, yani gerçek güneşinin çevresinde dönmesi için insanı yanılsamadan kurtarır."(120)

Marx görüldüğü üzere aşkın varlığın kendisini değil, insanlar tarafından algılanış biçimine karşıdır. O, Tanrı'ya inanmayı, kişileri uyuşuk bir hayata götürdüğü için eleştirir. Uyuşuk bir hayata gitmeyen Tanrı inancına sahip bir birey görmemiştir.

O'nun bu düşüncesi sosyolojik açıdan bir gözlemin sonucudur.Öyle zamanlarda, konuşmalar içerisinde, Marx'ın kendi görüşleri ile çeliştiği görülür. Örneğin "... komünizmi anlatmak için, gelir vergisi dışında başka bir yol daha var: Hıristiyan inancın başlangıcı ve sonu nedir?

İlk günah ve kurtulma doguması ... birimiz hepimiz ve hepimiz birimiz için"(121) Marx komünizm idealini gerçekleştirmek için dinden de alıntılar yapmış, çok eleştirdiği bir alanı kendi sisteminin bekası için kullanmıştır. O, gerektiğin de dini kendi sistemi için kullanmış, çoğu zamanda proletaryanın ezilmesini sağladığı için karşı çıkmıştır.

O, temelde Hıristiyan tanrı inancına karşıdır. Hıristiyanlığın ilkelerinin ve bu ilkeleri dikte edenin sinsi ve iki yüzlü ilkeler olduğunu, oysa emekçi sınıfının devrimci olduğunu söyler. Burada bir nevi Nietzsche'nin Zerdüşt'ünde ki delinin "Tanrı öldü, onu biz öldürdük" anlatımı ile kastettiği Hıristiyan din adamlarını daha doğrusu din tüccarlarının öldürdüğü tanrı ile Marx'ın döneminde yaşayan din adamlarının tanrı inanışına benzetir.

Özgürlük, adalet, hak, dürüstlük gibi ölümsüz doğrular vardır. Bu doğruları yerel tanrılar oluşturarak insanlar tarafından katlediliyor. Komünizm geleneksel mülkiyeti yıkmakla birlikte aynı zamanda geleneksel din ve tanrı anlayışını da yıkar. Nasıl ki papaz her zaman toprakbeyi ile el ele olmuşsa O'na göre sosyalizmi kiliseye Hıristiyanlığa renk vermek için kullanmak gerekir...

---

(120) K. Marx – F. Engels; Din Üzerine s. 35

(121) A.g.e s.74

Marx burada, kapitalizmin etkisi altındaki bireylerin tanrı inancını genelleştirerek hükme varmıştır. Tersi bir durumun olabileceği ihtimali göz ardı edilmiştir. Kiliseler her zaman resmi ağızların dayatmaları ile saf vatandaşlar üzerinden sermaye kazanan yerler olmuştur.

O'nun din adamlarını acımasızca tenkidine örnek olması bakımından şu paragrafı verebiliriz: "Zavallı kır papazı, deneysiz, saf eleştirici! Paris'in şık bir balo salonunda, insan yüreğinde tanrının varlığı mucizesine inandıracak ve Paris'in dişi aslanlarında etten kemikten meleklere yap yakın ülküsel yaratıklar gösterecek boş inana dayalı ruhsal durumda kendinden geçmek için, senin eleştirel bönlüğün gerek! Dokunaklılık dolu bönlüğü içinde, bizim eleştirel papazımız güzeller arasında en güzel iki güzelin, Clemence d'Harville ile kontes Sarah Mac Gregor'un konuşmasını dinler. Böylece keşfetmeyi umduğu gizemi bulur: Sevgili çocukların koruyucusu durumuna nasıl gelebilir, bir kocayı mutlulukla nasıl doldurabiliriz! Dinliyoruz ... şaşırıyoruz ... kulaklarımıza inanamıyoruz!

Patavatsız papazımızın düş kırıklığını gizli bir zevk duymaksızın saptamıyoruz."(122) Görüldüğü üzere Marx, yaşadığı dönem boyunca din ve tanrı konusunda tam anlamı ile bir karşıtlık değil, aslında karşı olduğunun hali hazırda yaşanan yanlış din olduğunu anlarız. O, diğer din ve kültürleri tanrı inancına teferruatlı şekilde incelememiş, sadece gördüğü Hıristiyan, Müslümanlar üzerinden genellemelere gitmiştir. Onun Darwin'e gönderdiği mektuplarında tanrı inancı hakkında aslında yetersiz bir bilgiye sahip olduğu görülmektedir.

III.5. Din Ahlak İlişkisini Eleştirisinin Tenkidi

Marx, çalışmayanların kazandığı, kazananların çalışmadığı kapitalist toplumun kendilerini "aileyi ortadan kaldıracaklar" diye suçlamasını kabul etmez. Ona göre bugünkü aile köken itibariyle sermayeye, özel kazanca dayanır.(123) Yani çile O'nun anladığı manada bir çile değil. Ne yapmalı? Burada ailenin bireylerinin özgür bir biçimde hareketini savunur. Çocuklar ana – babalarınca sömürülmemelidir. Aile yerine toplumsal ahlak ile yetiştirilmelidir çocuklar.

---

(122) K. Marx-F. Engels; Kutsal Aile, s.92

(123) Marx-Engels, Komünist Manifesto, s. 99

Marx, çocuğun yetiştirilmesi vazifesini zorunlu biçimde egemen sınıfın etkisinden alarak topluma verir. Toplum ise çocukların özgür iradeleri ile yetişmesine yardım etmelidir. Ancak toplum, ruhi mülahazalardan, milliyetinden, ahlakından, ailesinden soyutlayarak yetiştirilecektir Marx'ın düşüncesine göre. Burada düşünür, ailenin çocuğu, eksik,yanlış ve yetersiz yetiştireceğini düşünür. Bunun yanında komünist iktidar bireye müdahale edecek. çocuk toplumun malı olacak, aile olmayacak; üç yaşından itibaren çocuklar çocuk sitelerine gönderilerek toplu halde büyütülecektir. Miras yok olacak, kadın ortak bir anlayış ile ele alınacaktır. Burada ahlaki dejenerasyona uğramış İngiliz toplumunun kapitalist anlayışını bütün toplumlara teşmil ederek der ki;

"...Kent soylularımız, resmi fuhuşu hiç anmayalım, proleterlerin karılarıyla kızlarını el altında bulundurmakla da doymayıp birbirlerinin karısını ayartmaktan en büyük hazzı duyuyorlar. Kent soylu evliliği gerçekte karılarının ortaklığıdır. Komünistler olsa olsa iki yüzlülükle gizlenmiş bir kadın ortaklığının yerine resmi, açık yürekli bir ortaklık getirmeye kalkmakla suçlanabilirdi." (124)

Görüleceği üzere yanlış bir örnekten yola çıkarak sistemi ifade etme yine yanlışa yol açıyor. Sınıflara ayrılan toplumda ahlak, proleter ahlak, yani gerçeğin dışında değerler göstermeyen ahlak.

Alt yapıyı oluşturan üretim araçları tekamül ede ede artık bütün toplum yapısı da değişir. Dolayısı ile ahlak da değişir. Bu zaruret evrenseldir. O halde madem ki ahlak, proleter ahlakı olacaktır, o zaman cemiyetler; bütün ahlaki, kültürel, sanatsal, hukukî şekillenmelerini bu alt yapıya göre ayarlamalıdır.Ahlakı bile üretim ilişkileri temelinde açıklayan Marx, onun kendine ait bir yapısının, terminolojisinin olabileceğini düşünmez.

Özellikle o dönemde antisemitist bir bakışın hem de çok sert bir biçimde eleştirileri, düşünürü, öncelikle Yahudi olmayan diğer dinler hakkında doğru olmayan görüşlere itmiştir.

(124) a.g.e., s. 102 – 103

Tarih bize göstermiştir ki, bilincin olmadığı yerde insan yoktur. İnsan ise üretim araçlarının, üretim biçiminin bir etkileneni değil sadece, aynı zamanda hem de büyük bir şekilde etkileyenidir. İktisadi şartlar ne kadar bizi bazı davranışları göstermeye zorlasa da insan farklı davranmaya muktedirdir. İnsan iç güdüsü ile hareket etse idi, tabii olarak çevre / iktisadi ortamın büyük oranda etkisi büyük olacaktı. Halbuki insan, şuurunu ve düşüncesini kullanarak hareket eder.Komünizme geçiş de ilk aşama olan sosyalizm de -örneği tecrübe edilmiştir- kötü bir örnek yaşanmıştır.

Sovyetler Birliği Anayasasının 124. maddesi aynen şu cümlelerdedir;

"Yurttaşlara vicdan hürriyetini sağlamak için, Sovyetler Birliğinde, kilise devletten ve okulda kiliseden ayrılmıştır. Bütün yurttaşlara ibadetlerini serbestçe yapmak veya din aleyhtarı propagandalarda bulunmak hakkı tanınır." (125)

Ancak uygulamalarda görülmüş ki din düşmanı propaganda beklenen sonucu vermiş, gazetelerde ve okullarda ahlaksızlık ve dinsizlik propagandaları ve yerleşik değerlere kayıtsızlık, aksine sonuç vererek halkın din duygularının kuvvetlenmesine yol açmıştır.

Tarihin anlamını ve seyrini ekonomik olaylarla anlatma denemesi ahlak söz konusu olunca da bir çok çelişkilere sebep olmuştur.

(125) Peyami Safa; Sosyalizm-Marksizm-Komünizm, s. 81

SONUÇ

Marx'ın kapitalist sistemi eleştirisini ve sosyalizm ve komünizm'in nasıl anlaşılması gerektiğini gördük.Filozof, kurduğu sisteminin aşamaları olarak, kapitalist ahlakı eleştiri ve komünist ahlaka geçişin aşamaları olduğunu belirtir.Kapitalist ahlakın argümanlarını mutlak doğru kabul eden çoğunluk varmış gibi, onun dışındaki öğretileri yok farz ederek bütün eleştirilerini buraya teksif eder.

Marx ve diğer Marksistlere göre kapitalist üretim ilişkileri, bireyin doğasının ortaya çıkmasına ve toplumsal değerlerin kendini göstereceği elverişli bir ortam oluşturulmasına engeldir.Marksistler ortaya çıkarken, kapitalist baskıya direnç gösterme ve adil bir sistem oluşturma iddiasındaydı. Oysa başlangıçta naif görülen ve ekonomik haklılığı başka kesimlerce de kabul edilen marksizm, daha sonraları eleştirdiği kapitalist sistemden daha ağır sonuçlar doğuran uygulamalar yapmışlardır. İşçi egemenliğine dayanması tasarlanan ideoloji, bireyin tabiatının farklılığı sebebi ile insanları olduğu gibi kabul etme yerine onları uniform yapıya zorlamıştır. Bu o kadar açıkça görünmektedir ki Marx bir nevi hayal vaat ederek insanlardan devrim beklemiştir.Öyle ki, insan tabiatının onca farklılığına rağmen, bireyleri aynı davranışları gösteren varlıklar olarak yaratma güdüsü ile hareket etmiş ve bu çalışmalarının neticesi olarak da Marx'ın ardılları, kendi şablonuna uymayan bireyler,toplumlarla, bilgi ile karşılaşınca onu tanımak yerine ortadan kaldırmayı yeğlemişlerdir.

Sermayesini farklı yollardan kazanmaya çalışan bireyler, adeta hırsız telakki edilerek türlü maddi ve manevi saldırılara uğramıştır. Miskince oturarak etrafa el açan biçare kandırılmış insanlar, karşılıklı güvene ve hukuka dayalı ticari işlere sahip yurttaşlara saldırmışlardır. Onlara göre devlet, bütün üretim araçlarına egemen olmalı ve onun mülkiyetini kesinlikle başkalarına devretmemelidir. Halbuki bu sefer devlet, her türlü ekonomik hadisenin içerisine çekilmiş ve işçi önderleri haksız gelirler elde etmiştir. Rusya, anlatılan olumsuzluklara Ekim devriminde şahit olmuştur. Lenin ve Stalin fakir Rus halkını boş vaatler ile uyutmuştur.Marx, proletere ahlaklılığı değil, izafi bir sermaye tanımı ile

varlıklı insanlara düşmanlar yaratmıştır. O eşitlik görüşünü sınırsız olarak savunmuş,bu durumun getireceği olumsuzlukları görememiştir.Nedir bu olumsuzluklar?Örneğin eşit işe eşit ücret sloganı istismara dönüşmüştür.Marx'ın özellikle kurulmasına öncülük ettiği işçi dernekleri zamanla en verimli çalışanı değilde işçi önderlerine daha yakın olanları el üzerinde tutmuştur. Oysa kapitalizme yöneltti̇ği 'özgürlük sömürücülüğü' eleştirisinde son derece haklıdır. Birey seçme ve katılma imkanı olmayan bir sistemde mutlu olamaz.Birey komünist toplumda özgürlüğünü hiçbir müdahale olmadan rahatça kullanabilir. Çünkü bu toplulukta işçi de kendisidir işverende. Kişi kendi özbelirlenimini kendisi oluşturabilir. Marx, insan doğasının kendini özgürlük içinde ortaya koyabileceğini söylerken haklıdır.İnsan kendi yeteneklerinin farkında olarak hareket ederse ve bu vasıflarının geliştirilmesi konusunda aktif olur ise huzurlu bir yaşama ulaşabilir. Ancak burada şu ayrıntıya dikkat etmemiştir:Kendi özgürlüğünü ve kendi özbelirlenimini oluşturmaya çalışan bireye sağlıklı örneklemler gösterilmemiştir.Bireye güven önemlidir, ancak, ona birçok farklı ilişki yapıları ve farklı yeteneklere karşı değişik davranış alternatifleri ve de bunlara saygı duygusu gösterilmemiştir.

Bilindiği üzere Marx, kapitalizmin özel mülkiyet anlayışının, bireyin ve proletaryanın bütün ahlaki varoluşunu görmezden geldiğini belirtir. Üretim araçlarının özel mülkiyetine dayanan kapitalist sistem, içerisinde türlü yanlışları barındırmaktadır. Kapitalist,kendisinde olan maddi güç ile her türlü ahlaki kavramın tanımını kendisi yapmıştır. Düşünürümüz burada çok yerinde bir tespit yapmıştır. O dönemde yeni ortaya çıkmış olan sermayedar, sorumluluk, özgürlük, ahlaki yasa, erdem gibi birçok kavramı kendi sisteminin bekasına yönelik yapmıştır. Zorunlu olarak komünist sistemin meydana geleceğini söyleyen Marksistler, böylece sınıfsız topluma ulaşmayacağını belirtmektedir. Çünkü kapitalist sistem içinde bu antitezi taşımaktaydı. Ancak kapitalist sistemden, bir işçi sınıfı diktatörlüğü ve sınıfsız toplum ideali ortaya çıkmamış, aksine, geniş özgürlüklerin verildiği, eşit şartların oluşturulduğu bir rekabet ortamı yükselen yani değerler olmuştur.

Tarihe de, üretim ilişkileri açısından bakmanın zorunlu olmadığı; tarihi hadiselerin sebeplerinin, psikolojik, toplumsal, dini, örfi ve benzeri alanlar ile etkilendiği görüyoruz. Örneğin: Fransız ihtilali'nin sebebi yalnızca ekonomik değildir.

Bunun yanında ve belki de bundan önemli olarak milliyet duygusunun toplumsal ve siyasal bir farklılık olarak halka dayatılması da özellikle batı toplumları için bir yıkım olmuştur. Bu uygulama neticesinde milletler kendilerini var eden moral değerlere sarılmış ve onun çevresinde kümelenmiştir. Bu ateşi harlayan ise ekonomik bozulma olmuştur.

Yalnızca Fransa değil , İngiltere , Almanya gibi Avrupa devletleri 19. yüzyıl da ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Marx, Engels'e yazdığı mektup mali durumunun kötüye gittiğini kendisininde ülkesi gibi ekonomik zorluklar ile boğuştuğunu söyler. Marx sistemini oluştururken ontolojik sağlamlığı bir ölçüde sağlamasına rağmen temellendirme yanlışına düşmüştür.

Bu şekilde ekonomik sıkıntılarla boğuşan ülkede, bu sıkıntıları en yoğun biçimde hisseden Marx, bunu felsefesine yansıtmış ve iktisadî determinist bir sistem oluşturmuştur. Ancak realite O' nu doğrulamamıştır. Kendi tarihimizden birkaç not verecek olursak konu daha iyi anlaşılır: Osmanlı İmparatorluğu gerileme döneminde ekonomik sıkıntıları ile boğuşurken bile hiçbir zaman işçi hareketi, devrimci bir proletarya oluşmamıştır. Halk, yanlışı eleştirmiş ancak ekonomik zorluklara rağmen ve acımasız bir kışkırtmaya karşı ahlaki ve moral değerlerinden ödün vermemiştir.

Devlet anlayışı da benzer şekildedir. Devlet hakim sınıfların egemenliği altında kullanılan bir araç durumundadır. Bu araç ile halk sömürülmektedir. Devlet bu sınıf tarafından korunur. O, devlet, şiddet yolu ile yıkılmalıdır görünüşünü dile getirir.Tarihe baktığımızda Batı toplumlarında görülen değer bunalımı, gerçek dini, milli, ahlaki değerlere dönüşün yerine başka bir bunalım ile körüklenerek bir sınıf oluşturulmuştur. Doğu toplumları dönem dönem bu yanlışa düşer gibi olmuşsa da çıkısı devletin, dinin geleneklerin yıkılmasında değil, aksine bunların yeniden ihyasında bulmuştur.

Gerek ekonomik determinizm görüşü, gerek tarihi determinizm düşüncesi, gerekse toplumun milli, dini, ahlaki sisteminin yıkılması zorunluluğu, inananlar olsa bile, kurumsal ve pratik olarak hayata geçememiştir. Marx'ın ahlaki bir duruş, tavır, söylem sorununun

olmadığı, O'nun samimi çalışmalarının sadece proleter devrime yönelik olduğu açıktır. Yapılacak devrim dolaylı olarak belirli bir etik söylemi de beraberinde getirecektir. Onun için şimdiden ahlaki söylemle uğraşmayı zaman kaybı gören Marx; böylelikle yaşamın en çok gerek duyduğu alanı da ikincil plana hatta daha da geriye itmiştir. Ahlaksal olanın zorunlu olarak ekonomik şartların sonucu olduğunu belirtmek kanımca mümkün değildir. Orijinal hali ile hayata geçirilmeyen bu sistem, değişik türevleri ile hayat şansı bulmaya çalışmaktadır. Kanımca, Marksizm gibi iktisadi hayatın diğer tüm alanları üretip belirlediğine ve bunun kaçınılmaz /zorunlu olduğuna inanan bütün sistemler uygulama imkanı bulamayacaktır.

KAYNAKÇA

Marx'ın Eserleri

- **Marx, K** ; Ücret Fiyat Ve Kâr, Çev: Sevim Belli ,Sol Yay. Ankara 1999
- **Marx, K** ; Felsefenin Sefaleti, Çev: Ahmet Kardam,Sol Yay. Ankara 1999
- **Marx, K;** Yabancılaşma ,Çev: Komisyon Sol Yay. Ankara 2003
- **Marx, K.;** Yahudi Sorunu, Çev: Sol Yay. Yayın Kurulu, Sol Yay. Ankara 1997
- **Marx, K;** Demokritos İle Epikuros'un Doğa Felsefeleri, Çev: Hüseyin Demirhan, Sol Yay. Ankara2000
- **Marx, K.;** Kapital I, Çev. Alaaddin Bilgin, Sol Yay. Ankara 1975
- **Marx, K.;** Kapital II, Çev. Alaaddin Bilgin, Sol Yay. Ankara 1976
- **Marx, K.;** Kapital III, Çev. Alaaddin Bilgin, Sol Yay. Ankara 1978
- **Marx, K.** "Critique of Hegel's Philosophy of the State." Contribuitan lo ıhe Critique of Political Economy, International Publishers, N,Y,1970
- **Marx, K.** Economic and Philosophical manuscripts. N,Y,1970

Marx-Engels'in Eserleri

❖ **Marx- Engels** ; Sanat Ve Edebiyat, Çev: Murat Belge, De Yay. Evi. İstanbul 1971

❖ **Marx, K – Engels,F;** Din Üzerine, Çev:Kaya Güvenç, Sol Yay. Ankara 2002

❖ **Marx, K- Engels, F** ; Kutsal Aile Çev: Kenan Somer, Sol Yay. Ankara 1994-2003

❖ **Marx, K-Engels, F** ; Alman İdeolojisi (Feuerbach) ,Çev: Sevim Belli, Sol Yay. Ankara 1999

❖ **Marx, K-Engels, F** ; Selected Works (3 cilt). Progress Publishers, Moscow, 1969

❖ **Marx, K-Engels, F;** Komünist Manifesto, Çev. Levent Kavas, Ç. Yayınlar,ı Ankara 1998

❖ **Marx, K.; F. Engels**; Gotha Ve Erfut Programının Eleştirisi, Çev. M. Kabagil, Sol Yay. Ankara 1979

❖ **Marx – Engels- Lenin** ; Kadın Ve Aile, Çev:Arif Gelen, Sol Yay. Ankara 2002

Diğer Eserler

- **Akarsu, Bedia;** Ahlak Öğretileri, Remzi Kitapevi Ankara 1982
- **Akarsu, Bedia;** Çağdaş Felsefe Kattan Günümüze Felsefe Akımları, İnkılap Kitapevi Yay. İstanbul 1994
- **Aristoteles ;** Eudemos'a Etik ,Çev: Saffet Babür, Dost Kitapevi Yay., Ankara 1999
- **Aristoteles ;** Politika Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitapevi, Ankara 1983
- **Aristoteles ;**Nikomakhos'a Etik Çev: Saffet Babür, Ayraç Yay., Ankara 1998
- **Aydın, Mehmet S;** Tanrı- Ahlak İlişkisi ,Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1991
- **Bacon, Francis;** Novum Organum, Çev: Sema Önal Akkaş, Doruk Yay., Ankara 1999
- **Batuhan, H; Bilim ve Şarlatanlık,**Üçüncü baskı, Yapı kredi Yay., İstanbul 1995
- **Bernal, J.D.;**Marx Ve Bilim, Çev : Osman Arman Bilim Ve Sosyalizm Yay., Ankara 1997
- **Bilimler Akademisi Kolektifi (Komisyon);** Karl Marx Biyografi, Çev: Ertuğrul Kürkçü, Sorun Yay. İstanbul 1995

- **Bolay, S.H.;** Türkiye'de Ruhcu Ve Maddeci Görüşün Mücadelesi, Akçağ Yay. Ankara 1995
- **Bolay, S. H. ;** Emile Boutroux'da Zorunsuzluk Doktrini, M.E.B. Yay. İstanbul 1999
- **Bolay, Süleyman Hayri;** Felsefi Doktrinler Ve Terimler Sözlüğü, Akçağ Yay. Ankara 1999
- **Brenkert, George G. ;** Marx'ın Özgürlük Etiği, Çev: Yavuz Alogan Ayrıntı Yay. İstanbul 1998
- **Can, Şefik;** Klasik Yunan Mitolojisi, İnkılap Kitap Evi Yay. İstanbul 1994
- **Castro, F.;** Devrim İçin Savaşmayana Komünist Denmez, Çev. Doğan Gün, Yar Yay. İstanbul 1978
- **Cohen, Gerald A.;** Karl Marx'ın Tarih Teorisi, Çev: Ahmet Fethi ,Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998
- **Darwin, Charles ;** Türlerin Kökeni Çev: Öner Ünalan, Onur Yay. Ankara 1996
- **Descartes ,R;** Aklın Yönetimi İçin Kurallar, Çev: Müntekim Ökmen Sosyal Yay., İstanbul 1999
- **Descartes ,R;** Felsefenin İlkeleri, Çev: Mesut Akın Say, Yay. İstanbul 1983-2001

❖ **Descartes,R** ; Metot Üzerine Konuşma, Çev: K.Sahir Sel, Sosyal Yay. İstanbul 1994

❖ **Duclos, J.**; Birinci Enternasyonal, Çev. Ö. Ufuk, Öncü Kitabevi, İstanbul 1969

❖ **Engels, F** ; Doğanın Diyalektiği, Çev: Arif Gelen, Sol Yay. Ankara 2002

❖ **Engels, F**; Marx'ın Kapitali Üstüne, Çev. Şule Ünsaldı, Başak Yay. Ankara 1989

❖ **Engels, F**; Tarihsel Materyalizm Üzerine Mektuplar, 1890-1894 Çev: Öner Ünalan, Bilim Ve Sosyalizm Yay. Ankara 1993

❖ **Erbay, A**, Marksizm De Hümanizm Sorunu, Doktora tezi, Hacettepe Ünv.Sosyal Bil. Enst., Ankara 2002

❖ **Feuerbach, L** ; Geleceğin Felsefesinin İlkeleri ,Çev: Oğuz Özügül, Ara Yay. İstanbul 1991

❖ **Frolov, I.T.**;Biyolojide Diyalektik Yöntem, Çev: Yakup Şahan, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998

❖ **Giap, V.N.**; Vietnam Halk Savaşı, Çev: Mehmet Tunç, Bilim ve Sosyalizm Yay. Ankara 1994

❖ **Goldmann, Lucien;** Dialektik Araştırmalar, Çev: Avşar Timuçin-Mehmet Sert, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998

❖ **Guevara, E.C;** Askeri Yazılar, Komisyon,Yar Yayınları İstanbul 1996

- **Habermas, J; Post Modernist Burjuva Liberalizmi,** Çeviren Y.Alogan, Sarmal yayın evi, İstanbul 1995
- **Hegel, G. V. F.** ; Tarihte Akıl, Çev: Önay Sözer, Kabalcı Yay. İstanbul 1995
- **Heidegger, Martin** ; Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü, Çev: Levent Öz Şar, Asa Kitapevi Yay. Bursa 2001
- **Kant, I.** ; Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, Çev: İoanna Kuçuradi, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. Ankara 1995
- **Kılıç, Recep;** Ahlakın Dini Temeli, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1992
- **Kısakürek ,N.F.;** Sosyalizm-Komünizm Ve İnsanlık, Büyük Doğu Yay. İstanbul 1996
- **Kösemihal , N. Ş;** Sosyoloji Tarihi, Remzi Kitapevi, Ankara 1974
- **Lange, A.F;** Materyalizmin Tarihi 2 Cilt, Çev: Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yay. İstanbul 1998
- **Lektorsky, V;** Özne Nesne Biliş,Çev: Şükrü Alpagut, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998
- **Lenin, V.İ.** ; Halkın Dostları Kimlerdir Ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar, Çev: Vahap S.Erdoğdu, Sol Yay. Ankara 1979

* **Lenin, V.İ.;** Halkın Dostları Kimlerdir Ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşırlar?, Çev. Vahap S. Erdoğdu, Sol Yay. İstanbul 1979
* **Locke ,John;** İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme, Çev: Vehbi Hacıkadiroğlu, Ara Yay. İstanbul 1992
* **Lukes, S;** Marksizim Ve Ahlak, Çev: Osman Akın Hal, Ayrıntı Yay. İstanbul 1998
* **Mandel, E;** Marksist Ekonomi Kuramına Giriş, Çev: Ali Ünlü, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998
* **Markoviç, M;** Hümanizm Ve Ahlak Felsefesi, Çev: Ali Ünlü, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1998
* **Mckenzie ,Norman;** Sosyalizm, Çev: A.Vural Öktem, Yarın Yay. Ankara 1970
* **Mengüşoğlu, T;** Felsefeye Giriş, İstanbul Matbaası 1958
* **Meriç, Cemil;** Sosyoloji Notları Ve Konferanslar, İletişim Yay. İstanbul 1997
* **Mill, J.S. ;** Hürriyet, Çev: Mehmet Osman Dostel, M.E.B. Yay. İstanbul 1997
* **Nietzsche, F;** Tarih Üstüne, Çev: Yasemin Çamlıbel Kıbele Yay. İstanbul 1996

* **Nietzsche,F** ; Böyle Buyurdu Zerdüşt, Çev: A. Turan Oflazoğlu, Cem Yay. İstanbul 1991

* **Peffer, R.G**;Marksizim, Ahlak Ve Toplumsal Adalet, Çev: Yavuz Alogan,Ayrıntı Yay İstanbul 2001

* **Proudhon, P.J.**; Mülkiyet Nedir? Çev. Vedat Gülşen Üretük, Kuram Yay. İstanbul 1998

* **Safa, P.**; Objektif 3, Sosyalizm-Marksizm-Komünizm, Ötüken Yay. İstanbul 1999

* **Sartre, J. P.** ; Varoluşçuluk, Çev: Asım Bezirci, Say Yay. Ankara 1997

* **Sartre, J. P**; Materyalizm Ve Devrim, Çev: Emin Türk Eliçin, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998

* **Schwartz, Laurend**; Marksçılık Ve Bilimsel Düşünce, Çev: Vedat Günyol, Toplumsal Dönüşüm Yay. İstanbul 1998

* **Schwarzschild, L.**; Marx'ın Yıkılışı, Çev. Vecdi Bürün, Ötüken Yay. İstanbul 1973

* **Schwarzschild, Leopold**; Marx'ın Yıkılışı, Çev: Vecdi Bürün, Ötüken Yay. İstanbul 1973

* **Spinoza** ; Törebilim, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yay. İstanbul 1997

* **Smith, Adam** ; Ulusların Zenginliği (İki Cilt), Çev: Ayşe Yunus – Mehmet Bakırcı, Alan Yay. İstanbul 2001

- **Topçu, Nurettin;** Ahlak Nizamı, Dergah Yay. İstanbul 1999
- **Ülken, Hilmi Ziya ;** Genel Felsefe Dersleri, Ülken Yay. İstanbul 2000
- **Ülken, Hilmi Ziya;** Felsefeye Giriş, Ankara Ünv. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1958
- **Weber A ;** Felsefe Tarih Çev: H.Vehbi Eralp, Sosyal Yay.İstanbul 1998
- **Yeğin, A;** Yeni Lugad, Hizmet Vakfı Yay. İstanbul 1997